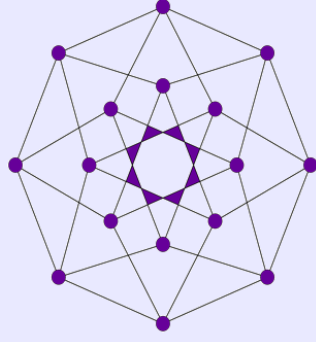

8gen-ART

e-ISSN: 2792- 0569

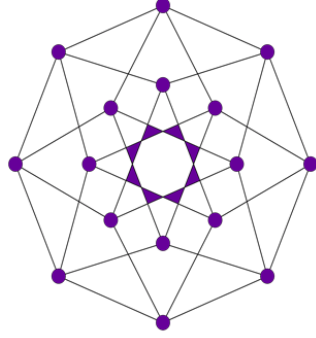
Selçuklu Yıldızı/Somuncu Baba Türbesi

Editör/Editor in Chief
Prof. Dr. A Şevki DUYMAZ

ARALIK 2021 Cilt:1 Sayı:1
DECEMBER 2021 Volume:1 Issue:1

SEKİZGEN ACADEMY
An Academic Publisher

8gen-ART

8gen-ART

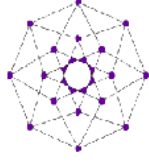
Editör/Editör in Chief: Prof. Dr. A. Şevki DUYMAZ

e-ISSN: 2792-0569

DOI: 10. 53463/8genart

SEKİZGEN ACADEMY
An Academic Publisher

ARALIK 2021 / Cilt:1 Sayı:1 DECEMBER 2021 / Volume:1 Issue:1

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD

Editör/Editor in Cheif

Dr. A. Şevki DUYMAZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Alan Editörleri/Section Editors

Dr. Mehmet Ali KARAMAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Ümit AKÇA

Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Seda Şimşek TOLACI

Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Ömer Kâmil ÖRÜCÜ

Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Mustafa Kemal ŞAHİN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Murat FIRAT

Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Engin KEPENEK

Akdeniz Üniversitesi

Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Akdeniz Üniversitesi

İstatistik Editörleri/Statistic Editors

Dr. Yılmaz ÇATAL

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Dil Editörleri/Language Editors

Dr. Elif TOKDEMİR DEMİREL

Kırıkkale Üniversitesi

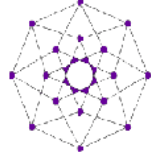
Yayın Editörleri/Publishing Editors

Dr. Ali Rıza BİLGİN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Çağıl ÇARDAK

Süleyman Demirel Üniversitesi

DANIŞMA KURULU/ ADVISORY BOARD

GÜZEL SANATLAR

Mehmet ÖZKARTAL

(Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Yusuf KEŞ

(Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Levent MERCİN

(Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi-Türkiye)

Ali Fuat BAYSAL

(Doç. Dr. , Necmettin Erbakan Üniversitesi-Türkiye)

Ece ÇALIŞ ZEĞEREK

(Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Mustafa GENÇ

(Doç. Dr. , Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Murat KARA

(Doç. Dr. , Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi-Türkiye)

Kadri Yılmaz ERDAL

(Dr. Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi-Türkiye)

Serap ÜNAL

(Doç. Dr. , Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Özgür ÇETİNTAŞ

(Dr. Öğr. Üyesi Bitlis Eren Üniversitesi-Türkiye)

M. Kemal GENÇ

(Öğr. Görv. Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

Arzu GÜRDAL

(Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Cenk CELASİN

TÜRK VE İSLAM SANATLARI

Ahmet ÇAYCI

(Prof. Dr. , Necmettin Erbakan Üniversitesi-Türkiye)

Süreyya EROĞLU BİLGİN

(Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

M Kemal ŞAHİN

(Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi-Türkiye)

Mehmet Çağlayan ÖZKURT

(Dr. Öğr. Üyesi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi-Türkiye)

Abdülkadir DÜNDAR

(Prof. Dr. Bozok Üniversitesi-Türkiye)

Ferruh TORUK

(Öğr. Gör. Bozok Üniversitesi-Türkiye)

Nacide ÖTER

(Dr. Öğr. Üyesi Alaadin Keykubat Üniversitesi-Türkiye)

Erdal ESER

(Prof. Dr Cumhuriyet Üniversitesi - Türkiye)

Kadir PEKTAŞ

(Prof. Dr. Medeniyet Üniversitesi - Türkiye)

Bahattin YAMAN

(Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi - Türkiye)

Günnur AYDOĞDU

(Dr. Öğr. Üyesi Osman Gazi Üniversitesi-Türkiye)

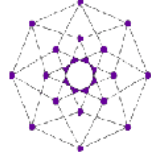
Hakan ÇETİN

(Dr. Öğr. Üyesi Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Türkiye)

Hasan UÇAR

(Doç. Dr. Ege Üniversitesi-Türkiye)

Ersel ÇAĞLITÜTÜNCİGİL

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

(Dr. Öğr. Üyesi Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi-Türkiye)

Ahmet Hakan YILMAZ

(Dr. Öğr. Üyesi Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi-Türkiye)

(Doç. Dr. Katip Çelebi Üniversitesi-
Türkiye)

Harun ÜRER

(Prof. Dr. Katip Çelebi Üniversitesi-
Türkiye)

Lütfiye GÖKTAŞ KAYA

(Prof. Dr. Karabük Üniversitesi- Türkiye)

Lokman TAY

(Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

C. Nakış KARAMAĞARALI

(Prof. Dr. Gazi Üniversitesi-Türkiye)

Nurşen ÖZKUL FINDIK

(Prof. Dr. Hacı Bayram Veli Üniversitesi-
Türkiye)

Sema KÜSKÜ

(Doç. Dr. Katip Çelebi Üniversitesi-
Türkiye)

Semiha ALTIER

(Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart
Üniversitesi-Türkiye)

Nermin ŞAMAN DOĞAN

(Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi-Türkiye)

Tülün DEĞİRMENCİ TURAL

(Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi-Türkiye)

Sedat BAYRAKAL

(Prof. Dr. Uşak Üniversitesi-Türkiye)

Hacer ARSLAN KALAY

(Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi-
Türkiye)

Yıldıray ÖZBEK

(Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

Zekeriya ŞİMŞİR

(Dr. Öğr. Üyesi Necmettin Erbakan
Üniversitesi-Türkiye)

KENT SOSYOLOJİSİ

Ümit AKCA

(Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-
Türkiye)

Erdal AKSOY

(Prof. Dr. Hacı Bayram Veli Üniversitesi-
Türkiye)

SANAT TARİHİ

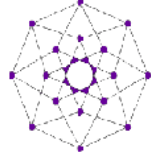
Esmâ IGUS

(Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi- Türkiye)

Evren YILMAZ

(Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel
Üniversitesi-Türkiye)

M. Eda ARMAĞAN

ARKEOLOJİ

Fikret ÖZCAN

(Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Bilal SÖĞÜT

(Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi-Türkiye)

Atilla ENGİN

(Prof. Dr. Gaziantep Üniversitesi-Türkiye)

Figen ERDOĞDU

(Dr. Öğr. Üyesi. Balıkesir Üniversitesi-Türkiye)

Ayça ÖZCAN GERÇEK

(Doç. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi-Türkiye)

Davut YİĞİTPAŞA

(Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Türkiye)

Murat FIRAT

(Doç. Dr Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Mehmet ÖZHANLI

(Prof. Dr Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

(Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Ebru Nalan SÜLÜN

(Dr. Öğr. Üyesi Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

Zeynep ERTUĞRUL

(Dr. Öğr. Üyesi Anadolu Üniversitesi-Türkiye)

Güler BEK ARAT

(Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

Bülent İŞLER

(Doç. Dr. Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Türkiye)

Pınar SERDAR DİNÇER

(Dr. Öğr. Üyesi Bozok Üniversitesi-Türkiye)

Leyla ALPAGUT

(Prof. Dr. T. B. M. M. -Türkiye)

Huriye ALTUNER

(Dr. Öğr. Üyesi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Türkiye)

Halil ÖZYİĞİT

(Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi-Türkiye)

Başak Burcu EKE

(Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi-Türkiye)

Ramazan UYKUR

(Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi-Türkiye)

Ahmet Oğuz ALP

(Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi-Türkiye)

MİMARLIK VE KENT TARİHİ-MİMARİ-RESTORASYON-KORUMA

Seda Şimşek TOLACI

(Dr. Öğretim Üyesi Süleyman Demirel Üniversitesi-Türkiye)

M. Elif ÇELEBİ KARAKÖK

(Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

İbrahim BAKIR

EĞİTİM-KÜLTÜR TARİHİ

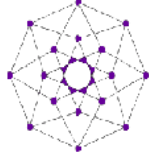
Gürsoy ŞAHİN (Prof. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Türkiye)

Yavuz UYSAL

(Doç. Dr. Alaadin Keykubat Üniversitesi-Türkiye)

Abdurrahman UZUNASLAN

(Prof. Dr. Gaziantep Üniversitesi-Türkiye)

(Dr. Öğr. Görv. Akdeniz Üniversitesi-
Türkiye)

Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK

(Doç. Dr. Karabük Üniversitesi-Türkiye)

Murat YILDIZ

(Doç. Dr. Gebze Teknik Üniversitesi-
Türkiye)

Erman AKSOY

(Dr. Öğr. Üyesi Gazi Üniversitesi-Türkiye)

SİVİL MİMARİ

Doğan DEMİRCİ

(Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi-
Türkiye)

Hüseyin ÜRETEN

(Prof. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi-
Türkiye)

Abdullah BAKIR

(Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi -
Türkiye)

Abdülkadir EMEKSİZ

(Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Ahmet ŞİMŞEK

(Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Esra ÖKSÜZ

(Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Cevdet KIRPIK

(Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi-Türkiye)

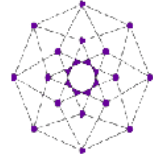
TURİZM

Sevcan YILDIZ

(Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi-Türkiye)

Gürkan KALKAN

(Dr. Öğr. Üyesi Isparta Uygulamalı
Bilimler Üniversitesi Türkiye)

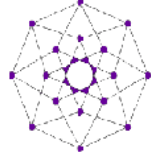
ARALIK 2021 / Cilt:1 Sayı:1 DECEMBER 2021 / Volume:1 Issue:1

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

TARAYAN DİZİNLER/ INDEXED IN

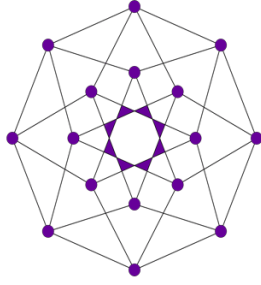

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa
Page

Osmanlı Coğrafyasında Avusturyalı Arkeolog ve Araştırmacılar Austrian Archeologists And Researchers in The Ottoman Geography A.. Şevki DUYMAZ	1-9
Yaşlı Bireylerde Çevre Erişilebilirliği Bağlamında Yaşlı-Dostu Camiler (Burdur İl Merkezinde Bir Araştırma) Age-Friendly Mosques in the Context of Environmental Accessibility for Elderly Individuals (A Research in Burdur City Center) Sultan KILIÇ- Ümit AKÇA	10-36
Geç Orta Çağ Bizans Savunma Yapılarında Ahşap Hatıl Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation On The Use Of Wooden Beam in Late Medieval Byzantine Fortifications Ali Rıza BİLGİN	37-52
Kentsel Sit Alanlarında Peyzaj Tasarımı, Vezirköprü Kentsel Sit Alanı Örneği Landscape Design in Urban Sites, in Case Vezirköprü Urban Site Sabiha Özge ÖZER- Ömer K. ÖRÜCÜ	53-69
Isparta'da Koruyucu Aile Uygulaması ve Koruyucu Ailelerin Özellikleri Foster-Family Pratics And Characteristics of Foster Families: Isparta Case Cennet SOYER- Ümit AKÇA	70-107

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

A. Şevki DUYMAZ*

<https://orcid.org/0000-0002-9029-3614>

eposta:

abdullahsevki.duymaz@asbu.edu.tr

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,

Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel

İletişim Tasarımı Bölümü

Ankara/Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

**Araştırma makalesi
(Research Article)**

Gönderilme tarihi/Submission date

12.11.2021

Kabul tarihi/Accepted date

15.12.2021

Yayınlanma tarihi/Publishing date

31.12.2021

ARALIK/DECEMBER 2021

Cilt/Volume : 1 Sayı/Issue :1

Sayfa: 1-9

Doi: 10.53463/8genart.20210090

Osmanlı Coğrafyasında Avusturyalı Arkeolog ve Araştırmacılar

ÖZET

Osmanlı Dönemi Arkeoloji alanında ilk çalışmalar, eserlerin korunmasına yönelik olarak toplama ve depolama anlayışıyla başlar. Arkeolojik eserlerin Ahmet Fethi Paşa tarafından Aya İrini Kilisesinde toplanıp "Mecma-i Ešliha-i Atika (Eski Silahlar Koleksiyonu)" ve "Mecma-ı Âsâr-ı Atika (Eski Eserler Koleksiyonu)" oluşturulması bu alandaki ilk örnek çalışma olarak kabul edilebilir. 1869 yılında "Müze-i Hümayun (Saray Müzesi)" ve 1874 Asar-ı Atika Nizamnamesi ile bu anlamda ortaya konulan önemli atılımlardır. 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne getirilmesiyle Osmanlı arkeolojisi bilimsel anlamdaki çalışmaların temelleri atılmış olur.

Çalışmamızda; Osmanlı arkeolojisinde, tarihsel süreç içerisinde yer alan Avusturyalı araştırmacı ve arkeologların, Osmanlı coğrafyasındaki arkeolojik kazı ve araştırmaları üzerinde durulacaktır. 19. Yüzyıl ortasından Osmanlı son dönemlerine kadar bu alanda çalışan Avusturyalı araştırmacıların, çalıştığı bölgeler, antik yerler, buluntular ve Osmanlı arkeolojisinin gelişmesindeki etkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Tarih, Avusturya arkeolog

Avustrian Archeologists and Researchers in The Ottoman Geography

ABSTRACT

The first archeological researches concerning the Ottoman Period have begun in the direction of protecting the monuments which means gathering and archiving. In the nineteenth century, some archeological monuments were gathered by Ahmet Fethi Pasha in Aya Irini Chapel. Those gathered monuments, namely "Mecma-I Ešliha-I Atika" (Antique Arms Collection) and "Mecma-I Asar-I Atika" (Antique Monuments Collection), have been considered among the first pattern in the field. For this respect, the establishment of "Muze-i Humayun" (Seraglio Museum) in 1869 and ordering of "Asar-i Atika Nizamnamesi" (Charter of Antique Monuments) in 1874 were the important developments in this way. Last but not least, in the mid-nineteenth century, by the nomination of Osman Hamdi Bey as a museum director, Ottoman Archeology stepped into more scientific engagement.

In this paper, the researches of the Austrian archeologists who conducted excavations along the Ottoman geography will be analyzed especially through the nineteenth century. Therefore, this paper also aims to reveal the Austrian archeologists' contributions to the development of the Ottoman Archeology. Examples from their archeological sites and findings through the Ottoman lands between the mid-nineteenth century to the end of the Ottoman Empire, will help to support the subject.

Keywords: Ottoman history, History Avustrian Archeologists

1. GİRİŞ

XIV. yüzyılda ekonomik kaygılarla başlayan coğrafi keşifler ve sonraki dönemlerde ortaya çıkan ticaret yolları sayesinde eski ve yenedünyanın bilinmeyen uygarlıkları keşfedilmeye başlanır. Bu keşifler sonucu insanlık tarihine yön veren uygarlıkların bilinmezlikleri merak, ilgi, macera, keşif gibi duyguları yoğun bir şekilde ortaya koyar. Bu anlayışların bilimsel metodlarla incelenmesi de arkeoloji biliminin gelişmesine yol açmıştır. Rönesan Dönemi Avrupasındaki siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler antik döneme duyulan bir özlemin sonucu XVIII. yüzyılda J. J. Winckelmann adlı bilim adamının ilk arkeolojik kazı denemesine yol açar. Aynı yüzyıllarda başlayan Oryantalizm etkisiyle Osmanlı coğrafyasında mevcut olan kültürel mirasa yönelik batılı araştırmacı akınına yol açar. Bu akın arkeolojik kazıların ve koleksiyonerliğin gelişmesine yol açar.

XVIII-XIX. yüzyılda Osmanlı coğrafyası antik şehirler ve kültürel miras açısından oldukça zengin ve kısmen bakir durumdadır. Osmanlı Devletinin arkeolojik eserlere yönelik ilk ve önemli koruma çalışması 1846 da Aya İrini Kilisesinin, “*Mecma-i Ešliha-i Atika (Eski Silahlar Koleksiyonu)*” ve “*Mecma-ı Âsâr-ı Atika (Eski Eserler Koleksiyonu)*” adıyla müzeye çevrilmesidir. Zaman içerisindeki gelişmeler sonrasında Çinili Köşk müzeye dönüştürülüp 1872 yılında Alman F. A. Dethier, 1881 yılında da Osman Hamdi Bey müze müdürü olarak görev alır¹.

Osman Hamdi Bey, Osmanlı Arkeolojisi ve Sanatı için önemli bir kişidir. 1891-1907 yıllarında Mimar Alexandar Vallaury’ye Arkeoloji Müzeleri’ni yaptırır. Osmanlı coğrafyasındaki Arkeolojik kazıların kontrolünü ve gelişimini sağlar. Bu işlerin bilimsel ölçeklere dayalı olarak yapılması için Sanay-i Nefise Mekteb-i Ali’nin açılması ve eserlerin korunmasına yönelik olarak da 1874² ve 1884³ yılı Asar-ı Atika Nizamnamesi’nin çıkarılmasını sağlamıştır⁴.

XIX. yüzyılın başlarından günümüze değin gelen süreçte batılı bilim insanlarından birçok araştırmacı ve arkeolog Osmanlı coğrafyasında yoğun olarak karşımıza çıkar. C. Texier (Boğazköy/Hattuşa-1834), W. C. Hamilton (Alacahöyük-1835), C. T. Newton (Bodrum Mausoleum-1857), J. T. Wood (Selçuk Ayasoluk-1864), F. Calvert (Truva-1863), H. Schiliemann (Truva-1871), C. Humann (Pergamon-1878), O. Benndorf (Efes-1895), G. ve A. Körte (Gordion-1900), J. Garstang (Sakçagözü-1907), H. C. Butler (Sard-1910) gibi birçok araştırmacı Osmanlının hakim olduğu topraklarda yer alan antik şehirleri gün yüzüne çıkarıp kazı ve araştırma yaparlar⁵. Ortaya çıkan eserlerin birçoğu yurtdışına çıkarıldığı gibi ülkede kalanlarda yeni kurulan müzelerde koruma altına alınıp sergilenme yoluna gidilmiştir.

2. AVUSTURYALI ARKEOLOG VE ARAŞTIRMACILAR

XIX. yüzyılda Osmanlının hakim olduğu toprakların bulunduğu coğrafyada araştırmalarda bulunan Avusturyalı arkeolog ve araştırmacı sayısı diğer ülkelere göre azdır. Bu durumun en önemli belirleyicisi, dönem içerisinde ülkelerin Osmanlıyla olan ilişkilerinin ön planda olmasıdır. Osmanlı son dönemlerine geldiğinde bu sayıda artış gözlenir. Çalışmamızda tespit edilen arkeologların birçoğu farklı meslek grubu içerisinde yer alıp mevcut

¹ B.O.A. İ.D. 47250/1 (23 Aralık 1873); Serbestoğlu, İbrahim -Turan Açık, “Osmanlı Devleti’nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayûn Mektebi”, *Akademik Bakış*, S.12, Ankara, 2013, s.157-172. Ayrıca bkz: Mustafa Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, İstanbul 1971; *Türkiye Arkeolojisi*, (Yayına Hazırlayan: Fahriye Bayram), Ankara, 2008, s.8.

² B.O.A. A.MKT.ŞD. 19/86 (7 Nisan 1874).

³ B.O.A. İ.MMS. 783401 (31 Ocak 1884).

⁴ *Düstur*, Tertip 1/Cilt 3, s. 426-431

⁵ *Türkiye Arkeolojisi*, s.8.

araştırmacıların Osmanlı dönemindeki arkeolojik ve kültürel mirasa yönelik çalışmalarda bulunanlar incelenmeye çalışılmıştır⁶.

Johann Georg von Hahn (1811-1869); Avusturya'nın Çanakkale Konsolosluğu yaptığı dönemde ortak bir ekiple 1864-65 yılında Truva'yı arama çalışmaları adı altında kazılar yapmıştır⁷. Asıl araştırma alanı Balkanlar özellikle Arnavutluk üzerine olmuştur (Res.1).

Otto Benndorf (1838-1907); Arkeolog ve Sanat Tarihçi bir akademisyendir (Res.2). Akademik hayatı büyük ölçüde Viyana Üniversitesinde geçer. 1881-1882 yıllarında arkeoloji ve epigrafi üzerine Felix von Luschan, George Niemann ve Karl Graf Lanckoronski'den oluşan bir ekiple Anadolu'da çalışmalar yapar. Özellikle Likya bölgesi üzerine araştırmaları yoğunlaşan Benndorf'un asıl çıkışı Efes kazısıyla başlar⁸. 1895-96 yıllarında ilk Avusturyalı ekip olarak Efes kazılarına başlar⁹. Avusturya'daki çalışmalarının yanısıra Osmanlı topraklarındaki çalışmaları da devam ettirmiştir. 1905 yılındaki son seyahatinde hastalanır, 1907 de ölür ve Viyana'da toprağa verilir. Avusturyalı bir arkeolog olarak gerek ülkesinde gerek ülkesi dışındaki çalışmalarıyla ses getirmiştir.

Felix Ritter von Luschan (1854-1924); Arkeolog, Antropolog, Tıp Doktoru, Etnograf ve Gezgin ünvanlarına sahip olup eğitiminide bu alanlarda yapmıştır (Res.3). 1878 yılında orduda görevli iken İngiliz arkeolog Arthur Evans'la birlikte Dalmaçya, Karadağ, Arnavutluk'ta araştırmalar yapar. 1886-1909 yıllarında Berlin Etnoloji Müzesinde çalışıp aynı zamanda da akademik hayatını devam ettirir. 1911 de bir Antropolog olarak Von Luschan Ölçeği diye bilinen insanların ten rengi sınıflamasını yapar. 1881-82 yılında Luschan; , Otto Benndorf ile Likya bölgesi üzerine, Lanckoronski ve Alfred Biliotti ile Pamfilya ve Rhodes araştırmalarında bulunur. 1883 de Carl Human'la Nemrut Dağı, 1888-1902 Robert Koldewey'le Zincirli, Sakçagözü yerleşimlerinde ve bölgede Hititler üzerine kazı ve araştırmalarında bulunur.

Eduard Glaser (1855-1908); Arab Uzmanı, Dilbilimci ve Arkeolog olup Güney Arabistan ve Yemen üzerine çalışan ilk batılı araştırmacılarından biridir¹⁰ (Res.4). 1882-1894 yılları arasında Yemen'de aralıklarla bulunup adını değiştirerek "Glaser Fakih Hüseyin bin Abdullah el Biraki Essajah" müslüman ismiyle yaşamıştır. Yemen'de bulunduğu süre içerisinde Sebe Kitabeleri üzerine yoğunlaşp ülkeye ait tüm verileri de toplamaya çalışmıştır. 1895-1908 yılları ölümüne kadar Münih'te yaşar. Çalışmaları ve katkılarından dolayı Osmanlı Devletinden Mecidi Nişanı alır.

Rudolf Heberdey (1864-1936); Filolog, Epigraf ve Arkeologdur. Akademik hayatını büyük ölçüde Viyana, Innsbruck ve Graz Üniversitelerinde geçirir. 1891 den 1902 yılına kadar aralıklarla Osmanlı coğrafyasında; Konya, Aydın (1902)¹¹, Adolf Wilhelm'le Kilikya, Ernst Kalinka ile Likya, 1896 yılında da Efes kazı ve araştırmalarında bulunmuş Termessos ve Psidia üzerine çalışmalar yapmıştır.

⁶ Osmanlı Döneminde faaliyet gösteren arkeolog ve araştırmacıların kısa biyografisi için; *100 Jahre Österreichisches Archäologisches Institut. 1898-1998*, Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institutes 31, Wien, 1998; <https://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite> ve https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Austrian_archaeologists sayfalarından yararlanılmıştır.

⁷ Hamit Zübeyr Koşay-M.E.Zarif Orgun-Sadi Bayram-Erdoğan Tan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, Cilt I, 1. Kitap, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s.44.

⁸ Hamit Zübeyr Koşay-v.d., a.g.e., C.I.1.Kitap, s.93.

⁹ Sabahattin Türkoglu, *Efes'in Öyküsü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992, s.133-142.

¹⁰ Walter, Dostal, *Eduard Glaser: Forschungen im Yemen: Eine quellenkritische Untersuchung in ethnologischer Sicht (in German)*, Wien, 1990; İlhan, Kutluer, "Glaser Eduard", *I.A.*, C.14, s.95; Elisabeth Monamy, "Eduard Glaser: an Austrian Orientalist" https://www.academia.edu/6182865/Eduard_Glaser_an_Austrian_Orientalist (Haziran-Temmuz 2016)

¹¹ Hamit Zübeyr Koşay-v.d., a.g.e., C.I.1.Kitap, s.60.

Ernst Kalinka (1865-1946); Klasik Filolog ve Arkeologdur (Res.5). 1884-1889 yılları arasında Viyana Üniversitesinde aldığı eğitim sonrası Almanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'da araştırmalarda bulunur. 1894 yılına kadar Otto Benndorf'un ekibiyle Küçük Asya Projesinde yer alıp Likya Bölgesi yazıtları üzerine çalışmalara ve Rudolf Heberdey ile Küçük Asya, Trakya gezilerine katılır. Phaselis antik kenti epigrafik belgelerini yoplayarak kent tarihi noktasında çalışmalar yapmıştır. 1900 yılında Profösör olduktan sonra arkeoloji alanında Czernowitz Üniversitesi ve Innsbruck Üniversitesinde çalışıp 1910/11 de rektör olur. Filoloji ve Epigrafi alanındaki en önemli çalışması "Tituli Asiae Minoris (1920-1944)" adlı eseridir.

Josef Keil (1878-1963); Epigraf ve Arkeologdur (Res.6). Klasik Edebiyat okuyup Arkeoloji üzerine Viyana Üniversitesinde doktorasını yaptı. 1904 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsünde çalışmaya başlar. Küçük Asya, Lidya, Smyrna (İzmir) ve Efes'te kazı ve araştırmalara katılır¹². 1927-1956 yılları arası Viyana Üniversitesi ve Avusturya Bilimler Akademisi, Avusturya Arkeoloji Enstitüsünde akademisyen olarak çeşitli görevlerde yer alıp 1963 yılında Viyana'da ölür.

George Niemann (1841-1912); Mimar ve Arkeologdur (Res.7). 1860-1864'de Hanover Polytechnic Institute mimarlık eğitimi sonrası asistan olarak çalışmaya başlar. 1872 yılında Viyana Güzel Sanatlar Akademisinde Mimarlık Profösörü olur. 1873-1875 yıllarında Alexander Conze ve Otto Benndorf'la Semadirek, 1881-82'de Likya ve Karya'da arkeolojik araştırmalar yapıp 1884-85 yılında Lanckoronski ile Anadolu'da keşif gezilerinde¹³, 1896-1902 yıllarında da Efes kazılarında bulunmuştur. Anadolu'da yapmış olduğu çalışmalar sırasında mimar olarak bir çok arkeolojik eserin rekonstrüksiyon çizimini gerçekleştirmiştir. Bunlardan Atina Parthenon ve Erechtheion, Trysa ve Heroonu, Didyma Apollon Tapınağı, Xanthos Nereid Anıtı, bir kaç önemli çizimi sayılabilir.

Camillo Praschniker (1884-1949); Arkeolog ve Filologdur (Res.8). Eğitimini Innsbruck, Viyana ve Berlin Üniversitelerinde tamamlamıştır. 1908-1910 yıllarında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü kanalıyla İtalya, Yunanistan ve Küçük Asya'da araştırmalarda bulunmuştur. 1912 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitü (OAI) sekreteri seçilir. 1913-14 yılında, Avusturya Bilimler Akademisi adına Ernst Sellin'le Filistin (Şehem, Nablus) kazılarına katılır. 1916'da Arnavutluk ve Karadağ arkeolojik araştırmaları yapar. 1922'de Viyana Üniversitesi'nde doçent 1929-30 da da Prag Alman Üniversitesinde Profösör olarak bulunmuştur. 1926-27 yılında Filistin'e dönerek kazı çalışmalarına devam edip 1933-1935 Efes Kazılarında bulunur. 1935 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsüne Onursal Başkan seçilir.

Emil Reisch (1863-1933); Klasik Filolog ve Arkeologdur (Res.9). 1881 yılından başlayarak Viyana Üniversitesinde filoloji ve Otto Benndorf'dan klasik arkeoloji üzerine eğitim aldı. 1886-87 yılında Yunanistan'da arkeolojik araştırmalar yapar. 1890'da Doçent, 1894 de de Innsbruck Üniversitesi Klasik Arkeoloji bölümünde profesör olur. 1907 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüne, 1910 dan sonra Viyana Üniversitesine geçer. 1910-1914 yıllarında Yunanistan Elis ve Aigeira, 1911'de Küçük Asya ve Efes kazı ve araştırmalarında bulunur.

Robert von Schneider (1854-1909); Klasik Arkeologdur (Res.10). 1880 yılında Viyana Üniversitesinde doktorasını alır. 1898 yılında Arkeoloji Profösörü olur. 1900 yılında Viyana Kunsthistorisches Museum antika koleksiyonu direktörü seçilip 1907'de

¹² Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Yayınları, İstanbul, 1989, s.398.

¹³ Ekrem Akurgal, *a.g.e.*, s.546.

Avusturya Arkeoloji Enstitü yöneticisi olur. 1902 yılında Efes buluntuları sergisini yapmıştır.

3. SONUÇ

Osmanlı Dönemi, devletin hakim olduğu topraklarda kültürel mirasa yönelik arkeolojik kazı, araştırma ve çalışmalarda bulunan Avusturyalı arkeolog ve araştırmacılar; dönemin siyasal ilişkilerinden dolayı çok az olduğu görülmektedir. Münferit çalışmaktan ziyade farklı ülkelerin ekipleriyle ortak çalışma yoluna giden bu araştırmacılar, kazı ve araştırmaların temel ekibini oluşturmaktan öteye geçememişlerdir. XIX. yüzyıl başlarından XX. Yüzyıl ilk çeyreğinde yoğunlaşan bu çalışmalar, genellikle Batı Anadolu'da yer alan Smyrna, Likya, Karia, Efes, Güney ve Doğuda Zincirli, Sakçagözü, Nemrut Dağı ile bu antik yerleşim yerlerinin çevresinde olmuştur. Araştırmacılar çalışmalarını özellikle Avusturya Arkeoloji Enstitüsü kanalıyla yapmıştır.

Avusturyalı araştırmacıların Osmanlı Coğrafyasındaki bu çalışmaları, devletin resmi yazışmalarıyla yürütülmüştür. Bu yazışmalardaki ortak konu araştırmaların nasıl, ne kadar süre ve çıkarılan eserler ile hediye edilen eserlerin durumlarının ne olacağı¹⁴, kaçırılma-çalınmaya karşı neler yapılacağı¹⁵ gibi benzeri konuları içermektedir. Benndorf ve Heberday'ın Ayasuluk'ta yapmış olduğu çalışmalara ilişkin yazışmalarda bu konulara net olarak değinilmiştir¹⁶. 1881-82 yıllarında Benndorf'a Gölbaşı ve Lagina için ruhsatname verilerek buradan çıkarılan eserlerin ne olduğu ve nasıl değerlendirileceği konularına değinilmiştir¹⁷. 1899-1900 tarihlerinde Ayasuluktan çıkan eserlerin durumunun ne olacağına dair yazışmalarda devletin bu konu üzerindeki hassasiyeti gözlenmektedir¹⁸.

Osmanlı Devletinin son yüzyılındaki bu araştırmacıların Osmanlı arkeolojisine katkıları yadsınamaz. Ancak tüm yasal mevzuata rağmen eserlerin yurtdışına çıkarılması noktasında da zafiyetler olmuştur. Gerek hediye¹⁹ gerekse mevzuattan doğan boşluklar neticesinde Anadolu'ya ait birçok eser farklı yollarla yurtdışına çıkarılmıştır²⁰. Uluslararası koruma bilinci ve yasalarının değişmesi sonucu yıllar öncesinden götürülen bu eserlerin tekrar turduna dönmesi eksik parçaların tamamlanarak kültürel bütünlüğün oluşmasına yolaçacaktır.

KAYNAKLAR

<i>Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri:</i>	<i>B.O.A.DH.İD.</i> 129-1/12_20 (22 Aralık 1910).
<i>B.O.A. İ.D.</i> 47250/1 (23 Aralık 1873)	
<i>B.O.A. A.MKT.ŞD.</i> 19/86 (7 Nisan 1874).	<i>B.O.A. İ.HUS.</i> 1314. C./6 (9 Kasım 1869
<i>B.O.A. İ.MMS.</i> 783401 (31 Ocak 1884).	<i>B.O.A.YA.HUS.</i> 363/150 (2 Ocak 1897);
<i>B.O.A.YA.HUS.</i> 379/53 (9Aralık 1897).	<i>B.O.A. İ.HUS.</i> 1315. B./83 (19 Aralık 1897).

¹⁴ *B.O.A.YA.HUS.* 379/53 (9Aralık 1897).

¹⁵ *B.O.A.DH.İD.* 129-1/12_20 (22 Aralık 1910).

¹⁶ *B.O.A. İ.HUS.*1314. C./6 (9 Kasım 1869). Hamit Zübeyr Koşay-v.d., *a.g.e.*, Cilt IV, s.9-11, 129, 137, 141,145. Aynı eser C.II, s. 138'de; Benndorf'un Ayasuluk hafriyatı sonrası kaçırılan eserlere değinilip s.367-369 da Ayasuluk ve çevresinde yapılan araştırmalara ilişkin, s.373-374 de kazı raporlarına ait bilgiler yer alır.

¹⁷ Hamit Zübeyr Koşay-v.d., *a.g.e.*, C.II, s.397.

¹⁸ Hamit Zübeyr Koşay-v.d., *a.g.e.*, C.II,1.Kitap, s.57.

¹⁹ *B.O.A.YA.HUS.* 363/150 (2 Ocak 1897); *B.O.A. İ.HUS.*1315. B./83 (19 Aralık 1897).

²⁰ *B.O.A.YA.HUS.* 404/23 (7 Mart 1900).

B.O.A.YA.HUS. 404/23 (7 Mart 1900).

Yayınlar ve Web Sayfaları:

Akurgal, E. (1989) *Anadolu Uygarlıkları*, Net Yayınları, İstanbul

Cezar, M. (1971). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, İstanbul

Dostal, W. (1990). *Eduard Glaser: Forschungen im Yemen: Eine quellenkritische Untersuchung in ethnologischer Sicht (in German)*. Wien,

DÜSTUR, Tertip 1/Cilt 3, S. 426-431

KUTLUER, İ. "Glaser Eduard", İ.A, C.14, s.95

Koşay, H.Z, Orgun M.E, Bayram, S. Erdoğan T. (2013), *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, Cilt I-V, Anadolu, Türk Tarih Kurumu, Ankara

Serbestoğlu, İ. Açıık, T. (2013). "Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayûn Mektebi", *Akademik Bakış*, S.12, Ankara, s.157-172.

Shaw, W. (2004) *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, (Çev: Esin Soğancılar), İstanbul.

Bayram, F. (2008). *Türkiye Arkeolojisi*, Ankara

Türkoğlu, S. (1992). *Efes'in Öyküsü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

100 Jahre Österreichisches Archäologisches Institut. (1998). 1898 – 1998, Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institutes 31, Wien

Elisabeth Monamy "Eduard Glaser: an Austrian Orientalist"

https://www.academia.edu/6182865/Eduard_Glaser_an_Austrian_Orientalist (Haziran-Temmuz 2016)

<https://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite> (Haziran-Temmuz 2016)

https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Austrian_archaeologists (Haziran-Temmuz 2016)

Resim Alıntıları:

Johann Georg von Hahn;

<http://www.radiandradi.com/robert-elsie-si-e-zbulova-josef-sekelinnga-arkivi-i-vjenes/testata-kryesore/gazeta/>

Otto Benndorf;

https://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Benndorf

Felix Ritter von Luschan;

https://en.wikipedia.org/wiki/Felix_von_Luschan

Eduard Glaser;

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Eduard_Glaser.jpg

Ernst Kalinka;

<https://www.uibk.ac.at/ipoint/dossiers/uni-im-rueckspiegel/824816.html>

Josef Keil;

<http://geschichte.univie.ac.at/de/personen/josef-keil>

George Niemann;

https://en.wikipedia.org/wiki/George_Niemann

Camillo Praschniker;

<http://homepage.univie.ac.at/elisabeth.trinkl/forum/forum1200/17ika.htm>

Emil Reisch;

<http://geschichte.univie.ac.at/de/personen/emil-reisch-prof-dr>

https://it.wikipedia.org/wiki/Robert_von_Schneider

Robert von Schneider;

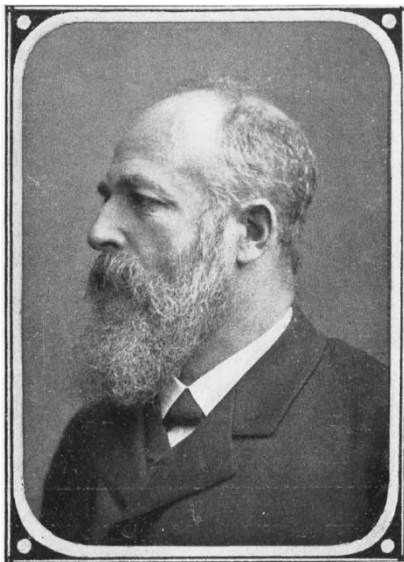
RESİMLER

Resim 1: Johann Georg von Hahn

Resim 2: Otto Benndorf

Professor Dr. Felix von Luschan,

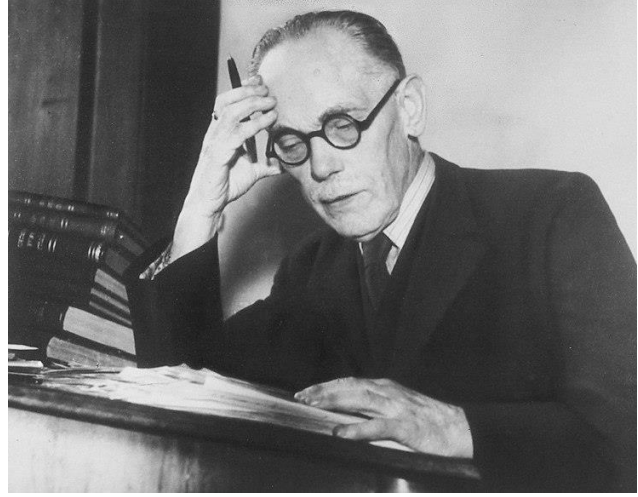
Resim 3: Felix Ritter von Luschan

Resim 4: Eduard Glaser

Resim 5: Ernst Kalinka

Resim 6: Josef Keil

Resim 7: George Niemann ve Benndorf

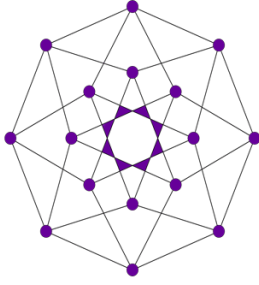
Resim 8: Camillo Praschniker

Resim 9: Emil Reisch

Resim 10: Robert von Schneider

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Sultan KILIÇ*

<https://orcid.org/0000-0002-6651-4894>

eposta: skilic@mehmetakif.edu.tr

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Çavdır Meslek Yüksekokulu
Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü
Burdur/Türkiye

Ümit AKCA

<https://orcid.org/0000-0002-8986-5873>

eposta: umitakca@sdu.edu.tr

Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
Isparta/ Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

Araştırma makalesi (Research Article)

Gönderilme tarihi/Submission date

01.11.2021

Kabul tarihi/Accepted date

18.12.2021

Yayınlanma tarihi/Publishing date

31.12.2021

ARALIK/DECEMBER 2021

Cilt/Volume : 1 Sayı/Issue : 1

Sayfa: 10-36 Doi: 10.53463/8genart.20210087

Yaşlı Bireylerde Çevre Erişilebilirliği Bağlamında Yaşlı-Dostu Camiler (Burdur İl Merkezinde Bir Araştırma)

ÖZET

Hiçbir birey yaşadığı çevreden bağımsız bir yaşlanma ve yaşlılık geçirmemektedir. Yaşlanma çok boyutlu, birbirine bağlı süreçlerin yarattığı bir bütündür. Çok boyutlu ve çok yönlü gelişen süreçlerden meydana gelen yaşlanma olgusunda her boyut kendi içinde ayrıca incelenir. Yaşlanmanın salt biyolojik alana özgü olmadığı günümüz çalışmalarında yaşlanma sürecinde bireye eşlik eden ve uyarlanması gereken çevresel gereksinimler göz önünde tutulmaktadır. Bu bağlamda yaşlanma sürecinde ki bireylerin sosyal hayata katılımının kısıtlanmadan gerçekleştirilebilmesi, bireyin günlük yaşamına adapte olması oldukça önem taşımaktadır. Yaşlı dostu, erişilebilir ortamlar, sağlık ve refahı arttırarak, bireylerin yaşlandıkça sosyal hayata katılımını teşvik eder. Erişilebilir, eşitlikçi, kapsayıcı, güvenli, emniyetli ve destekleyicidirler. Yaşam hakkı içerisinde özgürce ibadet edebilme ve bu hakka sahip olma kapsamında yaşlı bireylerin sıklıkla kullanmış oldukları ibadethanelerin kullanım kolaylığı ve zorluğu saptanmaya çalışılarak erişilebilir ve kaliteli ibadet olanaklarının değerlendirilmesini kapsamaktadır. İbadet ortamlarının pek çok yaşlı birey tarafından kullanılması nedeniyle sahip olduğundan bu çalışmada ibadethanelerdeki erişilebilirlik araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Engellilik, Erişilebilirlik, İbadet

Age-Friendly Mosques in the Context of Environmental Accessibility for Elderly Individuals (A Research in Burdur City Center)

ABSTRACT

No individual experiences aging and senility independent of the environment in which he lives. Aging is a whole created by multidimensional, interconnected processes. In the phenomenon of aging, which consists of multidimensional and multidimensional processes, each dimension is examined separately. In today's studies, where aging is not specific to the biological field, environmental requirements accompanying the aging process and which must be adapted are taken into consideration. In this context, it is very important for individuals in the aging process to be able to participate in social life without restriction and to adapt to their daily life. Age-friendly, accessible environments promote health and well-being, encouraging individuals to participate in social life as they age. They are accessible, equitable, inclusive, safe, secure and supportive. It covers the evaluation of accessible and quality worship opportunities by trying to determine the ease and difficulty of use of places of worship frequently used by elderly individuals within the scope of being able to worship freely within the right to life and having this right. Accessibility in places of worship has been investigated in this study, as places of worship are used by many elderly individuals.

Keywords: Aging, Disability, Accessibility, Worship

1. GİRİŞ

Gerontolojinin amacı insanlara kendilerini iyi hissettirerek en ileri yaşlara kadar erişmelerine yardımcı olacak koşulların oluşmasını sağlamaktır. Bunlar fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, çevresel, ekonomik, hukuksal ve politik alanlarda gerçekleştirmeleri gerekir. Yaşlanma süreçlerini tarif etmek, açıklamak ve öngörüler ortaya koymak hedeflerine yönelik çalışmalarında yaşlanmayı biyopsikososyal bir olgu olarak tanımlar. Yaşlanmanın bunların birleşmesinden meydana gelen bir bütün olarak görülmesi gerektiğine, sadece bedensel değişimler olarak kabul edilemeyeceğini vurgular.

Artan yaşla birlikte farklılaşan çevresel taleplerin göz ardı edilmesi ileri yaşa erişme şansına sahip olan ancak çevresel faktörler nedeniyle dezavantajlı hale gelen bireyleri çoğu zaman sosyal yaşamdan soyutlamaktadır. Hangi yaşta olursa olsun bireylerin bağımlılık veya yeterlilik düzeyleri onların toplumsal hayata katılımını etkilemekte ve bireyleri çaresizliğe sürüklemektedir. Sağlık, esenlik, aktif ve kaliteli yaşlanma süreci sadece gençlerimiz ve kişisel özelliklerimiz tarafından değil, aynı zamanda doğduğumuz ve yaşam boyu içerisinde bulunduğumuz çevre tarafından da belirlenir. Bu nedenle bireyin varlığını sürdürdüğü çevre, nasıl yaşlandığımızı, hastalık ve yetersizliklere, işlev kayıplarına ve özellikle sonraki yıllarda yaşayabileceğimiz diğer kayıp ve sıkıntı türlerine nasıl tepki verdiğimizizi belirlemede önemli bir rol oynar.

İyileşmeyi sağlamak veya işlev kaybını telafi etmek için insan merkezli hizmetler ve destek sağlarlar, böylece bireyler sosyal ortamlara katılım sağlarken yaşlanma sürecine aktif katılım sağlarlar. Erişilebilir ortamlar, yaşlı bireylerin bağımsız kalmalarını ve toplum yaşamına katılmalarını sağlar. Yaşlı dostu bir ortam, toplumdaki yaşlıların güvenliğini ve korunmasını artırarak, düşme riskini azaltır ve savunmasız yaşlı bireylerin ihmal ve istismarını önler.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirtildiği üzere "Yaşam, özgürlük ve kişisel güvenlik her insanın hakkıdır." Bu bağlamda yaş, dil, din, ırk, cinsiyet, kültür, etnik köken, sağlık durumu vb. bakılmaksızın herkes mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalı ve yaşanabilir, erişilebilir çevre fırsatına sahip olmalıdır. Yaşlanma sürecindeki bireyler yaşlarından dolayı ayrımcılığa (ageism) maruz kalabilmektedir. Yaşlılara yönelik oluşan önyargılar yaşlılar için erişilebilir ortamların olmamasıyla beraber daha da artmakta ve bu durum kuşaklar arası çatışmaya, yaşlıların yalnızlaşmasına ve toplumdan geri çekilmelerine neden olmaktadır. Yaşlı dostu, erişilebilir ortamlar oluşturmak yaşlanma sürecine avantaj sağlarken bireylerin topluma tam katılım fırsatını sahip olmasını desteklemektedir.

Erişilebilirlik, topluma tam katılımın sağlanması genel itibarıyla salt engelli bireyleri içerisine alan konu olarak algılanmaktadır. Ancak bu çalışma 65 yaş ve üzeri kronolojik olarak yaşlı atfedilen bireyleri kapsamaktadır. Burdur ilinde merkezi, tarihi ve yeni olma özelliğine sahip olan 10 adet cami çalışma kapsamında, literatür taraması ve erişilebilirlik standartlarından oluşturulan bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda edinilen bulgular, erişilebilirliğe ilişkin yasal düzenlemelerin tam kapsam ve yeterliliği sağlamadığını ancak sunulan düzenlemelerle erişilebilirlik imkânlarının yok sayılamayacak düzeyde olduğunu sunmaktadır.

1.1. Amaç ve Kapsam

Yaşlanma sürecinde ki bireylerin yaşam kalitesinin sağlanması ve artmasında, yaşam alanlarının, yaşlı dostu erişilebilir ortamların etkisi yadsınamaz boyuttadır. Bu bağlamda, yaşlı birey ve yaşam alanı arasındaki ilişki ve yaşam kalitesini nitelendiren faktörler

(erişilebilir ortamlara sahip olma, güven içerisinde yaşama, bağımsızca tam katılımın sağlanması) değerlendirme kapsamında yer almaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; toplumun tarih tutucuları olan 65 yaş ve üstü yaşlı bireylerin sıklıkla ziyaret ettikleri, İslam dininin en önemli sosyal merkezi olan ibadethaneleri (camileri) erişilebilirlik bağlamında analiz ederek, fiziksel uygunluğunu incelemek ve aynı zamanda yaşlı bireylere sosyalleşme olanağı sunan camilerin mekânsal olarak yaşlı bireylere sağladığı kullanım kolaylıklarını ya da zorluklarının tespit edilerek yaşlı dostu mekânlar odağında incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç bağlamında 65 yaş ve üzerindeki çalışmaya gönüllü olarak katılım gösteren yaşlı bireylerin yaşam alanlarında gönüllü uğrak noktaları olan camilerin daimi ziyaretçileri tarafından değerlendirilmesini sunmayı amaçlamaktadır.

1.2. Yöntem

Araştırma süreçlerinde bilgi edinme yolu olarak bilimsel yöntemin kullanılması tecrübe, otorite ve akıl yürütme yöntemlerine oranla çok daha güvenilir ve etkili sonuçlar ortaya çıkardığı için vazgeçilmez olarak kabul edilmektedir (Ekiz, 2003, s. 78). Bilimsel Araştırma kavramını toplumsal anlamda etkili olan bir konunun, sistematik bir biçimde, güvenilir veri kaynaklarından toplanan verilerle, detaylı bir şekilde incelenmesi süreci olarak tanımlamak mümkündür. Bilgi edinme süreci ancak sistematik bilimsel araştırma ile gerçekleşebilir. Usta'ya göre bilimsel araştırma süreci bir sorunun sorulmasıyla başlamakta; sorudan hareketle düşünme sürecine geçilmekte ve sorulan soruya bir yanıt bulunmasıyla bu süreç sona erdirilmektedir. Arkasından da yeni sorular ve yeni süreçlerle araştırmalar sürdürülmektedir (Usta, 2012, s. 2).

Bu çalışmaya önderlik eden temel, "65 yaş ve üzeri bireylerin yaşama katılımlarını büyük ölçüde sağlayan camilerin yaşlı bireylere sunmuş olduğu erişim olanaklarının neler olduğu, yaşlı bireyler tarafından nasıl değerlendirildiği ve sosyal etkileşimde bulunmalarına olanak sağlayan camilerin erişilebilirliği hususunda nelere ihtiyaç duyulduğu" sorusu etrafında oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen çalışma örnek olay incelemesi tasarımıyla hareketle 65 yaş ve üzeri cami kullanıcıları ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış sorulardan hareketle derinlemesine görüşmeye dayanan bir vaka çalışması ile yaşlı bireylerin camilere erişilebilirlikleri değerlendirilerek ele alınacaktır.

2. YAŞLANMA VE YAŞLILIK: KAVRAMLAR VE KURAMLAR

Tüm toplumlarda yükseliş gösteren yaşlı sayısı ülkelerin nüfus grafiklerinde önemli artışa sahiptir. Nüfus yaşlanması günümüzde belli başlı toplumları ilgilendiren bir oluşumdan öte tüm dünyada özellikle de gelişmekte olan ülkelerde her geçen süre daha da hızlanmaktadır. Dünya genelinde ekonomik gelişmişlik seviyesine ulaşmış, refah toplumlar yaşlı toplum olarak nitelendirilmektedir. Yaşlanma hızı her geçen yıl daha da artan dünyada yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının bir avantaj veya dezavantaj olarak algılanması ülkelerin refah seviyelerine ve yaşlanma sürecine dair geliştirmiş oldukları öngörülere bağlı olmaktadır. Öngörülerini iyi değerlendiren, yaşlanma sürecini başarıyla göğüsleyen ülkeleri gözlemleyerek politika alanında sosyal alanda, ekonomik alanda sağlık alanında ve pek çok alanda yapılan değişimleri kendi toplumların ihtiyaçlarına göre uyumlu hale getiren toplumlar yaşlanma sürecinde avantajı sağlayan toplumlar olmaktadır. Yaşlanma sürecine hazırlık yapan bu süreci tüm dinamikleriyle karşılayan toplumlar toplumsal yaşlanmayı başarıyla sağlayarak, kaliteli yaşlanma sürecini toplumun fertlerine sunabilmektedirler. Toplumların yaşlanma sürecinde hangi dinamikleri bu sürece uyarlamaları gerekmektedir sorusu oldukça önem taşımakta ancak

öncelikle yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının anlaşılacak demografik yaşlanmanın önemini idrak etmek gerekmektedir.

Yaşlılık ve yaşlanma kavramları yaş kavramından farklı olarak sıklıkla birbiri yerine kullanılan ancak ayırımı yapılarak konunun daha yakından tanımlanması ve anlaşılması önemsenmektedir. Yaş zamansal, takvimsel bir kavram olarak bireyin doğduğu andan itibaren geçirmiş olduğu süreci kapsamakta ve 3 evre üzerine kurgulanmaktadır. Bu evreler sınırlılıkları; 65-74 (erken yaşlılık), 75-84 (orta yaşlılık) ve 85 ve üstü (ileri yaşlılık) şeklindedir (Aslan ve Hocaoglu, 2017, s. 53). Dünya Sağlık örgütü yaş aralığına göre sınıflandırmayı şu şekilde belirlemektedir (WHO, 2013): 45-59 (orta yaşlı), 60-74 (yaşlı), 75 ve üstü (ileri yaşlı).

Yaşlanma ise yaşı kazanımı olarak bahsedilen biopsikososyal süreç ve şartlara uyum yeteneğinin kaybı veya azalması tasvirine sahiptir (Flatt, 2012, s. 1). Yaşlılık toplum ve kültürle bağlantılı bir olguya işaret ederken yaşlanma ise bir süreç ihya etmektedir. Yaşlılık Dünya sağlık örgütü tarafından uyum yeteneğinin azalması olarak tanımlanmakta, 65 yaşından itibaren başlayan dönemi kapsamaktadır. Anne rahmiyle başlayan yaşlanma ise son nefese değin geçen süreci nitelendirmektedir. Yaşlılık, bedensel ve kognitif yetilerin azalmasıyla oluşan artan yaşı tesiri olarak ifade edilmektedir (Şentürk, 2018, s. 22-24). Yaşlanma ise geriye dönüş, organizmanın fonksiyonlarının azalması ve ölüme doğru yöneliş (Akçay, 2011: 10), kronolojik olarak bir önceki güne, dakikaya ve hatta saniyeye göre eskime ve deformasyon şeklinde ifade edilebilmektedir.

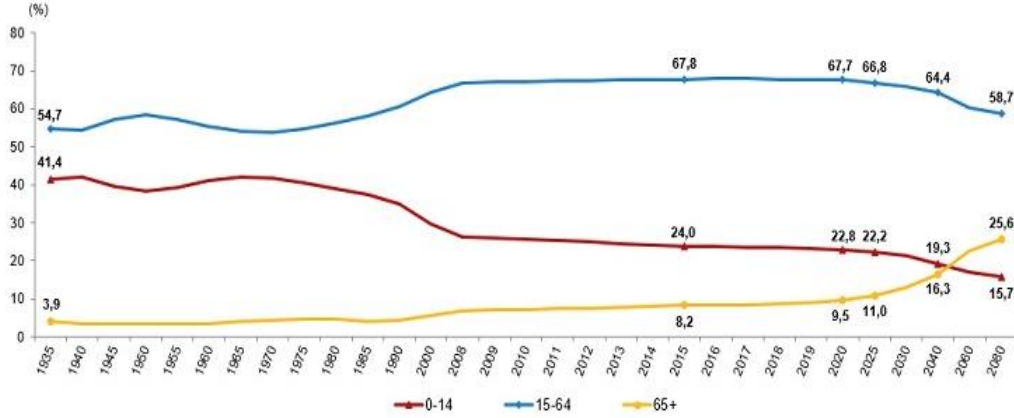
Yaşlanma ve yaşlılık biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve çevresel yönleriyle disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Entelektüel temelini farklı disiplinlerden alan yaşlanma süreciyle ilgili çok çeşitli çalışmalar vardır. Günümüzün daha sık tekrar edilen olgusu olmasının yanı sıra insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Varoluş sürecinden itibaren insanlar, evreni ve kendilerini çözümlemeye çalışmış, merak etmiş ve hep daha uzun yaşamak arzusunda olmuştur. Ölümsüz olmak, daha genç kalmak, sağlıklı ve aktif bedene, zihne sahip olmak beklentisi yüzyıllardır sürmektedir. Günümüz teknolojik gelişmeleri, sağlık alanında ki ilerlemeler insanlara uzun ve sağlıklı olmayı vadetmekte iken toplumsal yapının ve dinamiklerin bu olguya hazır olması çok daha önemli bir pencere sunmaktadır.

Yaşlanma ve yaşlılığı tüm yönleriyle ele alan gerontoloji multidisipliner niteliği ile yaşlanma sürecini biyolojik, sosyal, fizyolojik, fiziksel, kültürel, kognitif, emosyonel ve ekonomik boyutla aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çünkü “tüm bu faktörler insanların sosyal işlevini, ve fiziksel ve akli iyi olma halini etkileyecek şekilde etkileşim içindedirler” (Hooyman vd., 2015, s. 16). Heywood, Oldman and Means yapmış oldukları çalışmada 30 yıl önceki yaşlılığın *gerçeklerinin* sağlıksızlık, emeklilik, yoksulluk veya sosyal izolasyon olduğunu üzerinde durarak, “yaşlı bireyin özerkliğinin sağlanması ve yaşam doyumunun sağlanması, özel olarak tasarlanmış ve uyarlanabilir ortamlar ile mümkün kılınmaktadır” savı üzerine kurmaktadır (Heywood, vd., 2002, s. 21).

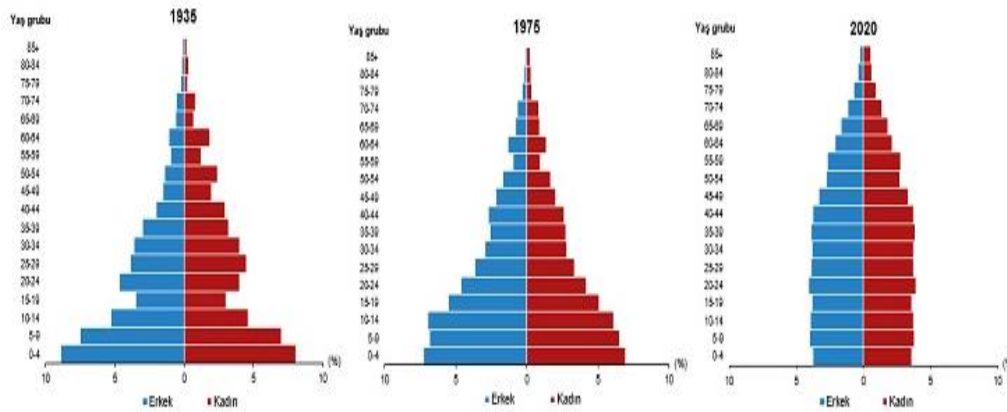
2.1. Demografik Yaşlanma ve Demografik Dönüşüm Kuramı

Demografik yaşlanma sürecine bakıldığında ülkemizde doğumların azalması ve yaşam süresinin artması beraberinde demografik yaşlanmayı getirmektedir. Nüfus içinde yaşlı bireylerin oranlarının artması demografik yaşlanma kavramını açıklamaktadır. Ülkemiz nüfus projeksiyonunun içerisinde yaşlı bireylerin sayıca artması aynı zamanda demografik dönüşümün gerçekleştiğini göstermektedir. Genç atfedilen nüfusumuz yaşlıların oranının artmasıyla yaşlı toplum statüsüne sahip olma yolunda ilerlemektedir.

Ancak bu durum hâlihazırda yeni seyreden bir durumdur (Özaydın, 2018, s. 169). Odaklanılması gereken faktör nüfus yaşlanmasının ve demografik dönüşüm sürecinin ne kadar hızla ilerleyeceğidir. Aşağıdaki grafikte de ifade edildiği gibi doğum oranlarının bu denli azalmaya devam ederek, yaşam süresinin hızla artması hızla yaşlanan toplum olma yolunda çok vaktimizin olmadığını sunmaktadır. Gerçekleşen bu demografik dönüşüm nüfus piramidinin görünümünü de genişleyen taban yerine genişleyen tavan haline getirmektedir.

Şekil 1 Yaş grubuna göre nüfus oranı 1935-2080

Şekil 2 Nüfus piramidi, 1935, 1975, 2020

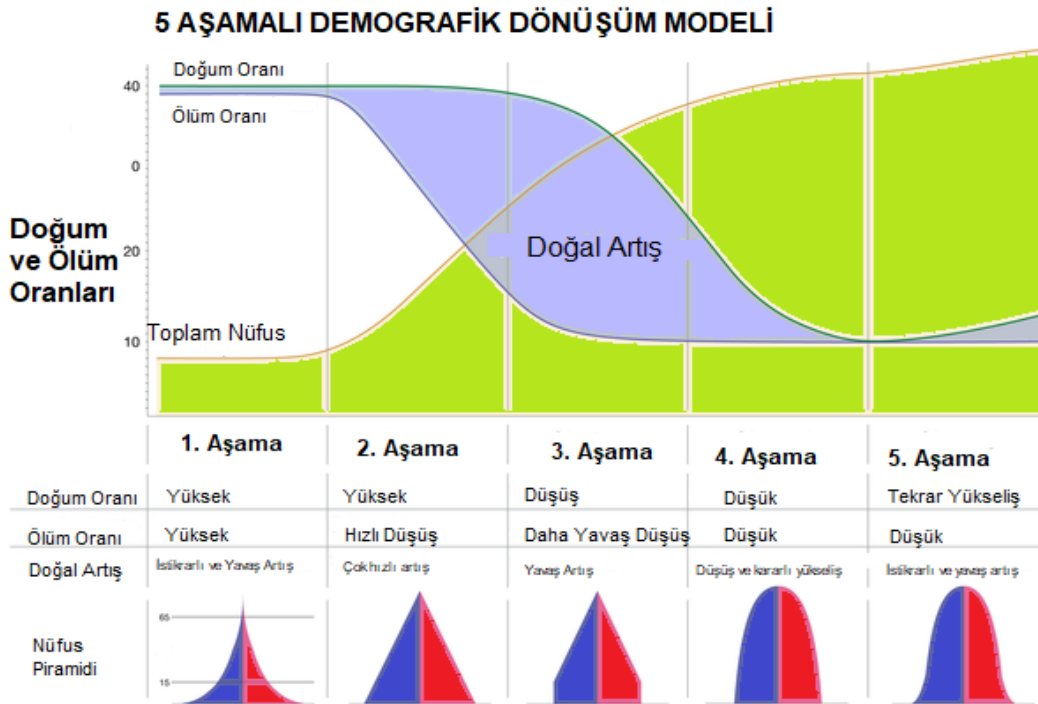
Yaşlanma kavramına rakamların derinliklerini ve ifadelerini çözümleyerek bakmak gerekirse Birleşmiş Milletler kaynakları 2050 yılı sürecinde 60 yaş ve üzerindeki grubun oranının dünya nüfusunun yaklaşık % 20' sini oluşturacağını ifade etmektedir. TÜİK verilerine bakıldığında ülkemizde artan yaşam süresi her geçen yıl daha da uzun yaşama şansın sahip olduğumuz görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda kadınların yaşam beklentisinin 80,8 erkeklerin ise 75,3 yıl olduğunu görebilmekteyiz. Yine TÜİK verilerine göre doğurganlık hızı 2001 yılı itibarıyla 2,38 çocuk iken 2020 yılına bakıldığında 1,76 çocuk sayısına gerilemiştir (TÜİK, 2020). Doğum oranlarının azalması, sağlık alanında yaşanan gelişmeler ve teknolojik donanımlarla birlikte hastalıklara yönelik koruyucu yöntemlerin arttırılması ve yaşam beklentisinin bu doğrultuda her geçen yıl artması demografik yapının değişime uğrayarak yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oranının artmasına neden olmaktadır. Bu demografik değişim nüfus piramidinde tabanın daralarak tavanın genişlemeye başlamasına ve toplumlarda artış gösteren yaşlı nüfusa yönelik planlamaların en erken zamanda gerçekleştirilmesine dikkat çekmektedir.

Demografik dönüşüm; ekonomik kalkınmayla birlikte toplumlarda zaman içerisinde meydana gelen yüksek doğum, ölüm ve yeni doğan ölüm oranlarından, düşük doğum ve ölüm oranlarına geçişin tarihsel değişimini ifade eder. Bahsedilen bu düşüşte etkili olan faktörlerden biri çocuk ve yeni doğan ölümlerinin düşmesidir (Reher, 2011, s. 4). Ülkelerin nüfus projeksiyonlarında belirli süreçte meydana gelen değişikliğin nüfus ve ekonomi boyutlarında gerçekleştirdiği en önemli etki yaşlı popülasyonunun genel nüfus içindeki oranının artması olarak ifade edilmektedir.

Dünyada demografik dönüşümün ortaya çıkışı Sanayi Devrimi'ne uzanmaktadır ve bu durum süreç itibarıyla hızla azalan doğum ve ölüm oranları nüfus içerisinde yaşlıların payının kazançlı olmasını sağlamıştır (Seyhun, 2006, s. 1-5). Demografi üzerine yoğunlaşan düşüncelerin kökenlerine bakıldığında ilk kez 1929 yılında Warren Thompson tarafından sunulan *Demografik Dönüşüm Modeli*; daha sonra 1945 de Kingsley Davis tarafından kurulan, 1953 yılında Frank Notestein tarafından geliştirilen *Demografik Geçiş Teorisi* endüstrileşmeyle birlikte tarımsal alandan uzaklaşan Avrupalı toplumların değişimi temel alınarak geliştirilmiştir (Yüceşahin, 2009, s. 2).

Sanayi öncesi dönem toplum yapısı analiz edildiğinde doğum ve ölüm oranlarının bu denli yüksek olması ve bu bağlamda nüfus artışının gerçekleşmemesi altında yaşam koşulları, savaşları, sağlık teknolojisinin gelişmemesi yatmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte yaşam koşulları gelişen ülkeler ölüm hızlarını düşürmüştür ancak doğum oranlarının artışı ve yeni doğan ölümlerinin azalması çok gecikmeli seyretmiştir. Bahsedilen bu süreç toplumlarda nüfusun beklenmedik şekilde artmasına, sonrasında ise doğum ve ölüm oranlarının azalmasıyla nüfus grafiklerinde üst kısmı temsil eden yaşlıların oranı artmış ve yaşlı toplum kavramı kendini göstermiştir (Koç, 2010, s. 5).

Demografik dönüşümü aşağıdaki grafikte gösterilen aşamalarla ifade edilmektedir

Şekil 3 Demografik Dönüşüm Modeli (5 Aşamalı)

Birinci aşama sanayi öncesi toplumu nitelemektedir. Ölüm ve doğum oranları yüksek dengeli. Nüfus artışı oldukça yavaş seyretmektedir. Bu süreçte toplumlarda gıda arzı fazla teknoloji ise en gelişmemiş seviyededir bu nedenle sağlık alanında ki gelişmeler özellikle bulaşıcı hastalıklara karşı önlemler oldukça azdır. İkinci aşamaya bakıldığında doğum oranları aynı seyrederken ölüm oranları hızla düşmektedir. Gıda ihtiyaçlarının tedarik edilmesi sağlık alanında ki gelişmeyle birlikte koşulların iyileştirilmesi nüfusun hızla artmaya devam etmesine öncülük etmiştir. Üçüncü aşamada kadınların çalışma hayatına katılımının artması, eğitim oranlarındaki artış, doğum kontrolüne erişimin artması ve bilinçlenmenin yaşanması doğum oranlarında ki düşüşü sergilemektedir. Dördüncü aşama ölüm oranlarına göre daha hızla düşen doğum oranları mevcuttur. Bu durum pek çok toplumda nüfus azalmasına yol açarak endüstriler için bir tehdit oluşturmıştır. Makinelleşmenin, insan beden gücü gerektirmeyen işlerin artması bireylerin daha az hareket etmelerine neden olmuş; bu bağlamda azalan hareket artan obezite seviyesi yaşam tarzına bağlı hastalıkların oluşmasını sağlamıştır. Bazı alan çalışmaları dördüncü aşama ile Beşinci Aşama'yı birlikte ele alırken bazıları ise toplumda doğurganlığın tekrar artış kazandığı genç nüfusun tekrar artış gösterdiği dinamik bir görünüm sergileyebilecektir.

Toplumların yaşam biçimleri, endüstri gelişmişlikleri, eğitim seviyeleri ve kadınların ekonomik katılımları gibi toplumu şekillendiren değişimler toplamda demografik dönüşümün nedenini ve sonucunu oluşturmaktadır (Reher, 2011: 11). Demografik dönüşüm kuramı tüm toplumların farklı zamanlara tekabül etse de yüksek doğum ve ölüm oranlarından, düşük oranlara geçiş yapacağını vurgulamaktadır. Bu durum iyi yorumlanabilirse gelişmiş ülkelerin demografik dönüşüm süreçleri, gelişmekte olan ülkelerin tanık olacağı sürece uyarlanabilir ve ülkeler kendi toplumsal yapıları bağlamında diğer ülkelerin örnek alarak durumu avantaja çevirebilir. Ülkemizin hızla yaşlanma sürecine dâhil olduğunu keşfedebilirsek hızla bu sürece dâhil olmadan toplumun sağlık, sosyal güvenlik, bakım, eğitim ve şehirleşme planlamalarını sağlamak oldukça yararlı bir sonuç oluşturacaktır (Hoşgör ve Tansel, 2010, s. 56).

Demografik değişim yaşam süresinin artmasını öngörmekte ve bu durumda artan yaşlı nüfus grubu, içinde bulunduğu toplumda çoğunluk arz ederek toplumun şekillendirilmesine katkı sağlayacaktır. Yaşlı bireyler içerisinde aktif yaşlanma şansına erişemeyen bağımlılığa sahip olan yaşlı nüfusunun yadsınmaması gerekmektedir ve toplumun yapılanmasında bağımlılık seviyelerine göre yaşlı bireyler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda demografik dönüşüm sürecini okuyabilen ülkeler sürece tanık olmadan tüm yaş gruplarını, bağımlı olsun ya da olmasın hizmetlere ve sosyal alana erişimini düşünerek hareket edebilirse şayet insan odaklı yeniliklere sahip şanslı toplumlar oluşturabileceklerdir.

2.2. Gerontolojik İntervensiyon Yaklaşımı

İnsanlığın var olduğu günden bugüne değin olduğu gibi yaşlanmaya müdahale, yaşlanmanın geciktirilmesi ve genç kalma arzusu sürekli çare aranan ve toplumlar geliştikçe aranmaya devam eden bir olgu olmayı sürdürecektir. Bireyler neden yaşlandıklarından daha çok bu süreci nasıl durdurabileceklerine veya değiştirebileceklerine odaklanmakta ve çalışmalar yapmaktadır. Bireyler yaşlanma sürecinin getirisi olan değişimlerin nasıl sonlanacağına odaklanmakta ve yaşlanma sürecine müdahale edilerek sürecin değişimlerinin en asgari seviyeye indirilmeye çalışmanın yollarını aramaktadırlar. Bu noktada yaşlanma ve yaşlılığı interdisipliner olarak ele alan, inceleyen bilim dalı olarak gerontoloji bireyleri bu uğraşlarında yönlendirmektedir.

Yaşlanma sürecine yönelik düşünülen ve belli noktalardan uygulamaya yönelen müdahaleler *İntervensiyon Gerontolojisi* yaklaşımı (Lehr, 1979, s. 12) kapsamında ele alınmaktadır. Lehr 1979 yılında interversiyonları tanımlayarak, artan yaşam süresinin kazanımı olan ileri yaşlara erişme sürecinde yaşlı bireylerin fiziksel, ruhsal, psikolojik olarak en istenen şekilde yaşlanmalarını sağlamak için gerçekleştirilen müdahaleleri ve girişimleri irdellemektedir. Bireyin yaşlanma sürecinde ileri yaşlara erişmesinde yapılacak müdahaleler yalnızca 65 yaş ve üzeri süreçte gerçekleştirildiğinde pek çoğu işlevsel olamamaktadır. Oysa yaşlılığa hazırlık bu seyrin kaliteli geçmesi doğduğumuz andan itibaren başlamaktadır. Nasıl bir aile de doğduğumuz, ailemizin yaşam ve beslenme tarzı ve sonrasında bize aktarılan yaşam prototipi tam olarak nasıl yaşlanacağımıza etki eden faktörlerdir. Bu nedenle çocukluk döneminde oynadığımız bir oyuncağın bizde oluşturduğu algı, eriştiğimiz alanların bizlerde yarattığı his tüm bu süreçler yaşlanma seyrinde psikik olarak iyilik, esenlik halinde olup olmadığımızı etkilemektedir. Birey nasıl hissederse öyle yaşamaktadır. Bu durumda kendi yaşlılık süreçlerimize müdahale de öncelikle kendimizi mutlu atfetmemiz ileri yaşlara daha motive ve iyi hissederek dâhil olmamızda etkili olacaktır.

İleri yaşlara erişen bireylerin başarımlarının sağlanabilmesi için intervensiyonel gerontoloji üç önemli alana ilgi duymaktadır. Bunlar; *vücut esenliği, günlük beceriler, yaşam alanları* ve *iletişim içerisinde bulunma* alanlarıdır (Williams, 2004, s. 87). Biyolojik ve psikolojik yaşlanma müdahaleleri aynı zamanda bireyin bağımsızlıklarında da oldukça etkilidir. Kognitif sürece yapılan müdahaleler yaşlı bireylerin sağlıklı olmalarına, hayatını idame ettirerek günlük yaşamlarında olumlu tutum sergilemelerine, iletişimlerini güçlü tutmalarına ve barındıkları ve sosyalleştikleri ortamı uyarlamalarına olanak sağlayarak iyilik algılarını yükseltmektedir.

İnterversiyon gerontolojisi açısından yaşlı bireylerin ibadethanelere (çalışmamız özelinde camilere) erişim sağlayabilmesi iyi hissetmelerini sağlarken çevresel faktörlerin etkisiyle ibadethanelere erişilememesi veya ibadethanelerin kullanımında yaşanan aksaklıklar sürece olumsuz müdahale yaratması açısından risk faktörüdür. İbadethanelere bireye ait bedensel riskler veya engeller nedeniyle erişilememesi daha net gözlenen bir faktördür. Ancak bu durumun çevresel faktörlerden kaynakla olması ve bunun bireye biyo-psikolojik etkisi çok daha büyük boyutta olabilmekte ve gözden kaçabilmektedir. En temel bireysel haklardan biri olan ibadet etme hakkından mahrum kalması bireyin kendini toplumun diğer alanlarından da geri çekmesine, soyutlamasına neden olabilmektedir. Döngü olarak ele alındığında herhangi bir alanda kısıtlama durumunda, engellenme yaşayan birey diğer yaşam alanına kendini mecbur hissetmekte ve belki de tek fiziksel eylemini gerçekleştirememek; diğer alanlardan da uzaklaşmasına sosyalliğini yitirerek, esenlik halini kaybetmesi sonucuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Sosyal izolasyona neden olabilen bu süreç yaşlanma sürecinde bireylerin tüm alanlarda iyilik halinin sorgulanmasını ve gerekli müdahaleler sunulmadığı takdirde bireyin yalnızlaşması ve hareketsiz hale gelmesi öngörülerinin yapılması gerekliliğini ifade etmektedir.

2.3. Başarılı ve Aktif Yaşlanma Sürecinde Yaşam Alanları Yaklaşımı

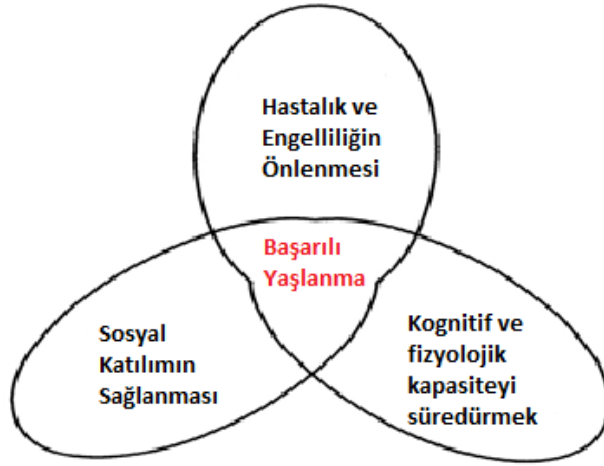
Başarılı ve aktif yaşlanma son 50 yıldır gerontolojik çalışmaların ilgi odağı haline gelmiştir. Kavramsal geçmişe bakıldığında M.Ö. 44'de Cicero tarafından kaleme alınan *İyi Yaşlanmanın Doğası* adlı esere uzanmaktadır. Bu deneme de Cicero yaşlıların mutluluğa sahip olup olmadıkları konusunda ayırım yaparak, kaçınılmaz bir dönem olarak ele aldığı yaşlılığın bireye bilgelik kazandırdığını, başarılı atfedilenlerin yaşlılık sürecine uyum sağlayabilen, fiziksel ve kognitif yeterliliklerini sürdürerek, maddi olanaklar açısından

yeterliliğe sahip olanların şanslı olduklarını ifade etmektedir (Bowling, 1993, s. 450). Yaşlanma geleneksel algıyla bir düşüş, gerileme dönemi olarak görülse de (Cumming & Henry, 1961), bireylerin ileri yaşlarda bağımsız, sağlıklı ve aktif bir yaşam sürdürebilecekleri veya *başarılı* yaşlanabilecekleri artık günümüzde büyük ölçüde kabul edilmektedir. Yaşlanmanın anlamında ki ve deneyimindeki bu değişim, fiziksel yetersizliklere rağmen iyi fonksiyonlarını sürdürebilen yaşlı bireyler üzerinde yapılan araştırmalara atfedilmektedir (Strawbridge, Wallhagen ve Cohen, 2002, s. 74). Fries (2012, s.1) gerontolojideki bu yeni *geleneksel olmayan* paradigmadan “kayıpların yanı sıra kazançları da içeren ve artan uzun ömürlülüğe rağmen gelecekteki insan sağlığında olası bir iyileşmeyi öne süren” bir paradigma olarak bahseder.

Başarılı yaşlanma, Havighurst (1961, s. 9) tarafından “yıllara hayat katmak ve yaşamdan memnuniyet almak” olarak tanımlanarak yaşam memnuniyeti deneyimini açıklamak için ortaya atılan bir terimdir ve birbirinin yerine kullanılan “sağlıklı yaşlanma”, “iyi yaşlanma”, “üretken yaşlanma” ve “optimal yaşlanma” gibi terimleri kapsamaktadır. Başarılı yaşlanma kavramı popüler hale geldiğinden beri, kavramı açıklamak için bir dizi teori ve model kapsamında açıklandı. Bu doğrultuda başarılı yaşlanmayı ele alan teoriler *yaşamdan geri çekilme* (Cumming & Henry, 1961); *uyum ve yaşam memnuniyeti* (Havighurst, 1961); *aktivite ve değerlerinin sürdürülmesi* (Atchley, 1989; Havighurst, 1961; Maddox, 1968); *uyarlanabilir başa çıkma stratejileri* (Baltes ve Carstensen, 1996) ve *fiziksel ve zihinsel işlevlerin sürdürülmesi* (Rowe ve Kahn 1987) olarak sayılabilir.

Baltes ve Baltes ise *Başarılı Yaşlanma* adlı eserinde ileri yaşa erişen bireylerin başarılı yaşlanma şansına sahip olabilmeleri için yaşlanma sürecinde karşılaştıkları biyopsikososyal kayıpları öngörüp bunlarla başa çıkarak, bu sürece uyum sağlayabilmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu durumu açıklaması açısından “görme problemi yaşayan ancak kitap okumayı oldukça seven bireyin başarılı yaşlanma sürecinde yerini alarak bunu sürdürebilmesi için sesli kitaba yönelmesi” örneği verilmektedir (Baltes ve Baltes, 1990, s. 22).

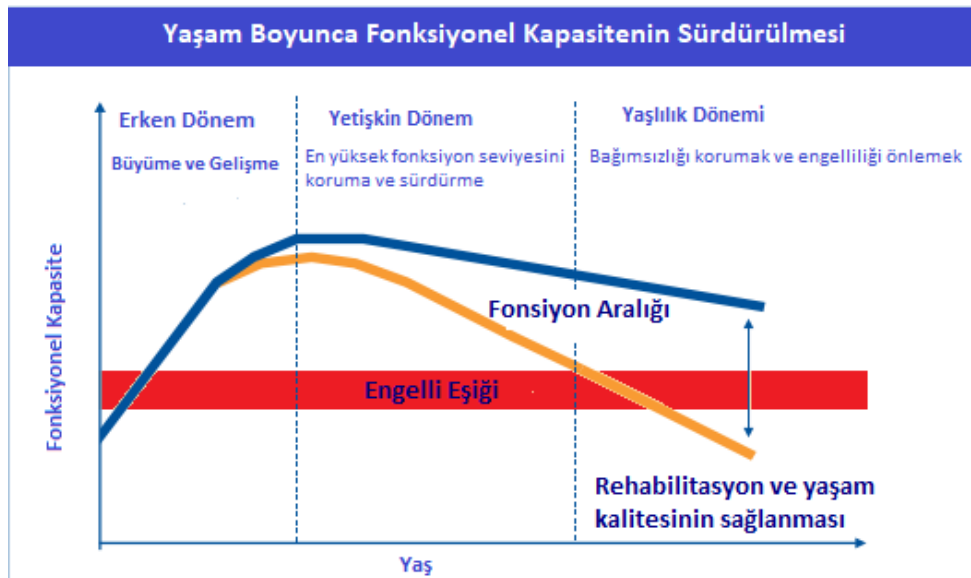
Başarılı yaşlanma kavramı Rowe ve Kahn tarafından yapılan çalışmalarla popülerliğini arttırmıştır. Rowe ve Kahn bu teoride yaşlılık iki noktada değerlendirilmektedir: “Başarılı yaşlanma (sucessful aging)” ve “olağan yaşlanma (usual aging)”. Başarılı yaşlanmayı sağlayan en önemli üç unsurdan bahsederek bu unsurların her birinin başarılı yaşlanma sürecinde bulunması gerektiğini yinelemektedirler. Bu unsurlar *hastalık ve engelliliği önlemek*, *kognitif ve fizyolojik kapasiteyi sürdürmek* ve nihayet *sosyal katılımın sağlanması* olarak açıklanmaktadır (Rowe ve Kahn 1998, s. 47)

Şekil 4 Başarılı Yaşlanmanın Unsurları (Rowe ve Kahn 1998, s. 47)

Aktif yaşlanma içerisinde sıklıkla vurgulanan yaşam seyri perspektifi, yaşlı bireylerin homojen bir grup olmadığını yaşlılık seyrindeki tüm bireylerin farklı kapasiteye, yeterliliğe, bağımlılığa sahip olduklarını ifade eder. Tüm bu farklılıklara sahip bireyleri kucaklayan destekleyici ortamların yaşamın her alanında olması önemsenmektedir.

Yaşam boyunca fonksiyonel kapasitenin sürdürülmesi (Şekil 5) birkaç önemli noktaya işaret etmektedir. Bireyin çevresindeki değişiklikler engellilik ve engellenme eşiğini düşürerek belli bir toplumda ki engelli sayısında azalma yaratabilmektedir. Bireylerin fonksiyonel kapasitesine (solunum kapasitesi, kas gücü, kardiyovasküler süreç vb.) bakıldığında çocukluk döneminde artma göstererek yetişkinlik döneminde zirveye ulaşır ve daha sonra düşüş yaşar. Bu düşüş büyük oranda yetişkinlik sürecinde ki yaşam tarzı faktörlerinden etkilenir. Örneğin; sigara ve alkol tüketimi, fiziksel aktivite eksikliği, diyet kısıtlamasının sağlanmaması ve çevresel etkenler (bariyerli çevreye sahip olmak) bu düşüşe etki etmektedir. Düşüşteki eğimin yokuş aşağı olması erken maluliyet doğurabilmektedir. Bu eğimin yukarı yönlü olması ya da paralel bir seyir izlemesi bireysel müdahaleler ve kamu politikalarının önlemleriyle her yaşta mümkün olabilmektedir.

Şekil 5 Yaşam Boyunca Fonksiyonel Kapasitenin Sürdürülmesi (Kalachea ve Kickbusch, 1997, s.4)

Başarılı yaşlanma konusunda fikir birliğinin olmaması ve teorilerin kavramın çok boyutluluğu hususundaki yetersizlik daha geniş bir görüşe ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır (Riley, 1998, s. 74). Bu duruma cevap olarak Dünya Sağlık Örgütü (2002, s. 12) “Aktif Yaşlanma Politikası”nı sunmuştur. Aktif Yaşlanma Politikası bireylerin ve toplumun nasıl yaşlandığını açıklarken sağlığın ötesinde ki yaşlanmaya etki eden bileşenleri dahil etmiştir. Bu bağlamda aktif yaşlanmayı; “bireylerin yaşlanma sürecinde yaşam kalitelerini arttırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize ederek yükseltme süreci” olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda, sağlık ve davranış faktörleri, bireyin içinde yaşadığı fiziksel, sosyal ve ekonomik çevre göz önünde bulundurularak açıklanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü sunmuş olduğu “Aktif Yaşlanma Politikası” ile başarılı yaşlanma tanım ve teorilerinin sınırlamalarını aktif yaşlanma kavramıyla genişletilerek Birleşmiş Milletlerin belirlemiş olduğu bir takım gereklilikleri de dâhil ederek; itibar, bağımsızlık, katılım, kendini gerçekleştirme ve bakım gibi kilit ilkeleri dâhil etmiştir. Aktif yaşlanma etki eden bileşenler cinsiyet ve kültür bağlantıyla *sağlık ve sosyal hizmetler, davranışsal etkenler, bireysel etkenler, sosyal etkenler, ekonomik etkenler ve fiziki çevre* şeklinde belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında özellikle değinilen etmenlerden birisi *fiziki çevre* etmenidir. Yaşlanma sürecinde bireylerin bariyersiz çevre içerisinde yer almasının yaşlılıkta bağımsızlığı sağlayan en önemli unsurlardan biri olması fiziki çevrenin önemine işaret etmektedir. Birey yaşadığı çevre ile bütünleşmeyi sağlayamazsa toplumdan geri çekilmekte ve fiziksel, ruhsal problemlere sahip olabilmektedir. Fiziki çevrenin risk etmenlerine sahip olması aynı zamanda bireylerin düşme riskiyle karşı karşıya kalmalarına ve hatta önlenabilir yaralanmalara da neden olmaktadır. Fiziki çevre etmenine bağlı olarak yaşanan düşmeler önlenemediği takdirde kemik kırılmalarına neden olarak bireyin bağımlı hale gelmesine ve hatta ölümün gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Ancak bedensel hasara neden olmasa da düşmeler bireyde psikik problemlere kapı aralayarak; bireyin hareketlerinin kısıtlanmasına, aktifliklerini daraltarak sosyalleşmelerine engel teşkil edebilmektedir (Kılıç, 2012, s. 5).

Ervik (2006, s. 3), “aktif yaşlanmanın küresel ölçekte yeni bir slogan haline geldiğini” ve Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından teşvik edildiğini açıklamaktadır. OECD (2000, s. 126) yaşlı insanların üretkenliğini vurgularken, aktif yaşlanmayı “insanların yaşlandıkça toplumda ve ekonomide üretken bir yaşam sürme kapasitesine sahip olması” olarak tanımlamaktadır.

3. ERİŞİLEBİLİRLİK

Toplumsal katılımı sağlayan en önemli katalizör olan erişilebilirlik dinamik yapıya sahip, çevresel ve sosyal alanla açıklanan; tüm bireylere eşit fırsatlar sağlamayı amaçlayan anahtar bir kavramdır. Sosyalleşme ve çevresel hayata katılım sağlama erişilebilirliğin açıklayıcısı olmakla birlikte yaşlı bireyler avantaj veya dezavantaja kapı aralayan kavramdır. Yaşlı bireylerin topluma katılım sağlamasında ki en önemli ve belirleyici unsur erişilebilirlik kavramıdır.

Bireylerin ikamet ettiği, sosyalleştiği ve günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği her alan ve sunulan ortamlardaki her dizayn tek başına bir yaş grubuna, kuşağa, cinsiyete veya özel gruba atfedilmemelidir. Tüm bireylerin bağımsızlığını, sağlığını, güvenliğini, yaşam kalitesini ve tüm yetkinlik düzeylerini en mükemmel seviyede kapsayarak, sunulan tasarımın insan onuruna yakışır düzeyde, tüm erişilebilirlik fonksiyonlarını yerine getirmesi arzu edilmektedir. Toplumun tüm fertlerini bir arada olarak; onlara eşit imkânlar sunulması erişilebilirlik kavramının herkesçe kabul edilerek

evrenselleştirilmesiyle mevcudiyet kazanacağı oldukça açıktır. Bu noktadan hareketle tüm bireylerin kimseye muhtaçlık duymadan yaşam alanlarında özgürleşmesi, erişilebilirlik standartlarının evrensel ve bütüncül bir yön kazanmasıyla “bariyersiz-engelsiz tasarım (barrier-free design)” kanısı ortaya çıkmıştır (Universal Design History, 2008).

Bariyersiz-engelsiz tasarım kavramı doğrultusunda erişilebilirlik ve erişilebilirliğe ilişkin nitelikler tanımlanmıştır. Bu bağlamda erişilebilirlik, engele veya zaman zaman fiziksel yetersizliğe uğrayabilen yaşlı ve engelli bireylere yönelik geliştirilen teknoloji altyapısıyla, yaşam alanlarında ki yenilikler ve uyarlamalar ile bireylerin sosyal alanlara katılımını arttıran sosyal refaha hizmet eden oluşumlardır (Akyıldız ve Olgun, 2020, s. 38).

Erişilebilirlik salt engelli bireylerin engellilik düzeylerine göre gösterilen duyarlılık değil tüm bireylerin kabiliyetleri, yaşı veya var olan özel durumlarına öngörülü davranma ve bireyleri her an toplumla iç içe tutma gayretinin bir parçasıdır. Fonksiyonel kapasitedeki azalma yaşlanma seyrine atfedilerek yaşlanmayla beraber fizyolojik, bilişsel kapasitedeki gerilemelerle engelliliğin söz konusu olması, yaşlı ve engelli bireylerin gereksinimlerinin birbiriyle alakalı olduğu fark edilmektedir (WHO, 2007). Gereksinimlerin benzerliğiyle her iki durumun evrenselliği de ortaya çıkmaktadır. Tüm bireyler yaşam seyrirlerinde engelliliğe sahip olabilirken yaşam sürecinin doğal seleksiyonu olan, kaçınılmaz olgu yaşlılıkla da karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla kişi, konum, yaş, cinsiyet, köken, milliyet vb. kimlikleri ayırt etmeksizin kapıları çalabilen engellilik ve yaşlılığın avantaj ve dezavantaj sunmasını belirleyen etmen çevre ve yaşam alanlarımızdır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı; toplumun tüm kesiminin ayrımcılığa uğramadan engelleri doğrultusunda tüm haklara erişimine odaklanarak, özgürce toplumsal alana ulaşmak, tüm hizmetlerle tam bütünleşmeye yönelik ihtiyatın sunulmasını sağlamayı hedeflemektedir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018). Avrupa Birliği Engellilik stratejisi (2010-2020) engellerin bertaraf edilmesine yönelik etkinlikleri saptayarak, engelliğin ortadan kaldırılmasını; erişilebilirlik, istihdam, eğitim-öğretim, katılım, sağlık, sosyal koruma, eşitlik ve dış eylemler çerçevesinde mümkün kılmıştır.

Ülkemizde erişilebilirlik kavramı 1997 de “572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname”de ve “3194 Sayılı İmar Kanunu”nda ilk kez kullanılmıştır. 2005 de “5378 sayılı Engelliler Kanunu”nunda erişilebilirlik, “Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” şeklinde tanımlanmaktadır. Demografik dönüşüm modelinde de belirtildiği üzere; nüfus bütünlüğünde payı sürekli artan yaşlı bireylerin mevcudiyeti, doğum oranlarının düşmesi ve yaşam beklentisinin artması önemsendiğinde toplumda ki yaşam alanlarının tüm bireylerin ihtiyaçlarına yönelik gereksinimleri denkleştirmesi mümkündür (Lang, 1994, s. 49).

Maluliyeti bulunan bireyin, erişilebilirlik olanaklarına sahip alanda engelli olmadığını, herhangi bir maluliyeti bulunmayan bireyin erişilebilirliği olmayan bir alanda engelli hale gelmesi (Scherrer, 2001, s.41) engelliliğin bireyin ötesinde bireyi şekillendiren, yönlendiren ve nefes aldırıp ya da nefessiz bırakan toplumsal yapı içerisinde oluşturulan yaşam alanlarıyla alakalı olduğunu oldukça açık vurgulamaktadır.

Aktif yaşlanma çerçevesinde de vurgulanmakta olan sosyalleşme, etkileşimin ve gündelik hayata katılımın sürekliliği her yaş grubu için önemsenen noktalar olsa da bariyerli çevreler nedeniyle tam katılım gerçekleştiremeyen yaşlı bireyler için hayati öneme sahiptir. Yaşam alanı olarak ifade edilebilen, ne durumda olursa olsun yaşlı bireyler için vazgeçilmez olan evleri ve yaşam çevreleri yaşlı bireylerin yaşam kalitesine,

aktif yaşlanma sürecine, mutluluk endekslerine vb. yönlerde doğrudan etki edebileceği gibi yaşam serüveninde kullanılan tüm alanların uyarlanması insan onuruna yakışır bir yaşamında göstergesidir.

Erişilebilirlik çalışmaları alan yazında genellikle; *ürün ve hizmetlere erişilebilirlik, bilgi ve bilişim teknolojilerine erişilebilirlik, ulaşım erişilebilirliği, bina ve açık alanlara (rekreatif) erişilebilirlik* olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma yaşlı bireylerin ibadet alanları olan camilere erişilebilirliğine değinmesi bakımından Bina ve açık alanlara erişilebilirlik kapsamına dâhil edilmektedir. Bu bağlamda bireysel mülkiyetin dışında tüm toplumun kullanımına açık ve erişilebilir olması bakımından camilerin erişilebilirliği ve genel kullanıcılarının yaşlılar olması bakımından erişilebilirliğinin kullanıcı odaklı olarak sağlanması sosyal katılımı arttıran faktörlerden biridir.

4. MANEVİYAT VE YAŞLANMA

İnsanların yaşamındaki en önemli güç ve yön kaynaklarından biri olan maneviyat pozitif içsel nitelikleri vurgulamakla birlikte yaşlı bireylerin yaşamlarında daha belirgin bir alana sahiptir. Pek çok araştırmacı tarafından *maneviyat*; anlamlandırma, amaç bulma olarak ele alınmakta ve yaşam boyunca yaşlı bireyler tarafından daha önemli hale geldiği vurgulanmaktadır (Edwards, 2002 s. 78). *Yaşamın nihai anlamı, daha yüksek bir gücün varlığı* gibi anlamlarla nitelendirilen maneviyat Carroll (2001, s.7) tarafından, *tematik olarak ya doğuştan gelen bir armağan ya da rasyonel tecrübelerin dışındaki daha aşkın bir varlıkla kişisel bir deneyim vasıtasıyla zamanla kazanılan bir şey* olarak tanımlanmaktadır. Carroll daha sonra maneviyatı kavramsallaştırarak barındırdığı iki farklı anlamı öz olarak maneviyat (kişini özüne yönelik gerçekleştirdiği dönüşümdeki içsel motivasyonu) ve tek boyut olarak maneviyat (kişinin nihai gerçeklik ya da yaratıcıyla ilişki arayışı) ifadeleriyle açıklamaktadır.

Maneviyat (spirituality) kavramı alanyazında faklı açılımları olmakla birlikte manevi kelimesinin çoğullaşmasıyla

“Manevi-ruhi hayatla ilgili olandır, mana âlemine ait olanlardır. Manaya, inanca, gönüle, ruha ait olan şeylerin bütünüdür veya insanın sahip olduğu tüm duygu, düşünce ve dinî duyguların bütünüdür. Dinden, imandan, mukaddesattan gelen güç ve kuvvettir. Maddî olmayan bütün manevî varlıklar ve akıl, zekâ, bilgi, inanç, yetenek ve lezzet gibi kavramlar. Tabiat ve fizik ötesi konuları ele alan ilahî kökenli bilgilere dayanan bilimdir. Maddî varlıkların dışındaki diğer varlıkları ele alan disiplindir. Dünya gözüyle görülmeyen vefakat iç dünyamızla varlığına inandığımız gaybî konulardır. Vahiy kaynaklarından esinlenme sonucunda inancı güçlendiren her türlü düşünce, yaklaşım ve faaliyetlerdir” (Seyyar, 2007, s. 634) şeklinde de yorumlanmaktadır.

Soyutluk barındıran ruh veya duygu gücü anlamlarını barındıran maneviyat; yaşamın anlamının oluşturulduğu, varoluşun, hayatta olmanın amacının idrak edildiği boyutu teşkil etmektedir. Evrensel bir ihtiyaç olan maneviyat yaratıcı ile kurulan ilişki, bağ, mutlak gerçeği kavrama, anlamlandırma olarak betimlenirken aynı zamanda yetişkinin bir oluşuma, varlığa atfettiği bağlılık, sadakat, sevgi gibi izdüşümleri de barındırmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrasında maneviyata gösterilen alaka artmıştır. Yazın çalışmalarında spiritualiteye gösterilen ilginin artması mutluluk arayışının maddiyatın ötesine geçmesiyle ilişkilendirmektedir (Bash, 2004, s. 16).

Maneviyat, din ve yaşlanma çalışmaları gerontolojik perspektifte çok yeni çalışma alanları olmayıp, yaşlanma süreciyle odaklanılan önemli kavramlardandır. Maneviyat ve

yaşlanma arasında ki etkileşim biopsikososyal değerlendirmeye ihtiyaç duyan yaşlanma sürecinin değerlendirilmesinde odak noktada yer almaktadır. Aşkın olanla bağ kurma, en üst değeri arama şeklinde ifade edilen maneviyatı din ve dini hislerin dışında ele almak kavramın anlamı itibarıyla mümkün görünmese de günümüzde din ve maneviyat kelimelerinin birbirinden ayrılmaktadır. Yaşam süresince gelişen din ve maneviyat birbiriyle ilintili bir süreci sunmaktadır (Hill vd., 2000 s. 55).

Yaşlanma süreci ve maneviyat çalışmaları amaç, anlam, sevgi, ilişki, affetme ve manevi bütünleşme gibi gereksinimlerin bu yaşam döngüsünde ortaya çıktığını göstermektedir. Yaşlı yetişkinlerle gerçekleştirilen diyaloglarda maneviyatı ele almanın pek çok açıdan gerekli olmaktadır. Maneviyat hassasiyeti temsil eder, farklı dünya görüşlerine ve kültürlerle saygıyı içerir, ölüm ve ölmekle alakalı tutumları geliştirir, ölümle alakalı kaygı düzeyini düşürür, fiziksel ve mental sağlığı artırır, dayanıklılığı artırır, depresyon ve yas tutma süreçlerine yardımcı olur (Hook, 2007, s. 74). Maneviyat yaşlı bireylerin başa çıkmasına yardımcı olmada önemli bir faktör olarak tanımlanırken; Özerkliğini, itibarını ve gücünü korumada kilit bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Williams, 2004, s. 42). Manevi tatmine sahip olduğunu hisseden ciddi kronik sorunları olan yaşlı hastaların, akut sağlık sorununa sahip ancak manevi tatmine sahip olmadığını düşünen yaşlı hastaya kıyasla tedavi sürecinin daha kolay atlatıldığı ve sunulan tedaviye verilen biopsikososyal cevabın çok daha olumlu olduğu emsaller oldukça fazladır (Carrel, 2018, s. 20-50).

Bütünün iyi olamadan parçanın iyileşmeyeceğine değinen ruh ve bedeni birlikte ele alan ruhun canlanmadan bedenin canlanmayacağına pek çok kez vurgu yapan antik çağ filozoflarından platon holistik (bütüncül) bakış açısını sunarak maneviyatın bütüncül ve birleştirici yapısını düşündürmektedir. Yaşlı bireyin azalan fonksiyonlarına karşın toplumsal alandan geri çekilmesini engelleyen, bireye dayanak sunan yaşamın anlam ve amacını teşkil eden unsurların temelinde maneviyat yer almaktadır. Bireyin yaşamının belli dönemlerinde kendiyi kurmakta zorlandığı bağlılık ve ilişkiyi aşkın varlıkla, yaradanla kurma, yaratıcıya bağlanma ve ilişki içerisinde bulunma bireyin ruhuna nefes aldırma ve tekâmül yolculuğunda yolunu güzelleştirerek kolaylaştırmaktadır.

5. İBADET MEKÂNLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Çalışma; Burdur ilinde yer alan 10 caminin örnek olay incelemesi çerçevesinde erişilebilirlik imkânları analiz edilerek gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda çalışmada yer alan ibadethane kullanıcısı 6 yaşlı birey ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya *Burdur Ulu Camii*, *Burdur Makû (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi) Camii*, *Burdur Pazar Camii*, *Burdur Gazi Camii*, *Burdur Kazancıoğlu Camii*, *Burdur Hacı Mahmut Camii*, *Burdur Kameriye Camii*, *Burdur Taşdemir Camii*, *Burdur Mustafa Hoca Camii*, *Burdur Hızır-İlyas Camii* dâhil edilmiştir. Bu camilerin çalışma kapsamına alınmasında ki en önemli faktörler tarihi yapıya sahip olması, engelli bireylere yönelik oluşturulan asansörlere sahip olması (basında yer alması), kullanım tercihlerinin fazla olması ve yeni hizmete açılması olarak ifade edilebilir.

5.1. Burdur Ulu Camii

Cami'nin araştırma konusu olarak tercih edilmesindeki en önemli faktör Burdur ilinin en eski camii olmasının yanı sıra yoğun tercih edilmesidir. Avlusunda bulunan banklar ve ağaçlar camiyi tercih eden bireylerin sosyalleşmesinde katkı sağlamaktadır.

Resim 1 Burdur Ulu Camii

Resim 2 Burdur Ulu Camii

Tarihi niteliğe sahip olmasında dolayı herhangi bir iyileştirme yapılamayan cami yaşlı ve engele sahip bireylerin gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Cami kullanıcılarının öncelikle Resim 2'de yer alan ve herhangi bir kaydırmaz bant vs. kullanılmayan merdivenleri aşmaları gerekmektedir. Aynı zamanda merdivenlerde tutunma barlarının olmaması yürüme güçlüğü, denge problemi yaşayan yaşlı bireyler için risk oluşturmaktadır.

Resim 3 Burdur Ulu Camii (İç Görünüm)

5.2. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Camii

2018 yılında açılışı gerçekleştirilerek, Burdur ilinin en büyük cami niteliğine sahip olan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Kampüsü içerisinde olmasından dolayı halk tarafından yoğun ziyaret edilememektedir. Caminin yeni oluşuma sahip olmasının en önemli avantajı yaşlı ve engelli bireylere yönelik erişilebilirlik imkânlarını bulundurmasıdır. Ancak şehir merkezinden uzak olması araç imkânı olmadan ziyaret edilememesi kullanıcı popülasyonunu düşürmektedir.

Resim 4 Burdur Makü Camii Girişi

Resim 5 Burdur Makü Camii Abdesthanesi

5.3. Burdur Pazar Camii

1971 yılında yapılan bin kişi kapasiteye sahip olan, 2012 yılında restore edilen caminin çalışmaya dâhil edilmesindeki faktör yürüyen merdiven ve asansörün yapılmış olmasıdır (Resim 6-7). Burdur Pazar Camii merkezi konumda yer almasının yanında Burdur ilinin en büyük pazar yerinin içinde bulunmaktadır. Bu bağlamda kullanıcı talebi yüksek olan camii restore edilerek engelli ve yaşlı kullanıcıların erişilebilirliğini arttırmıştır. Ancak cami girişlerindeki kapı eşiklerinin bulunması ve lavabo-tuvaletlerin engelli ve yaşlı bireylerin erişilebilirlik ihtiyaçlarına cevap vermemesi en büyük handikaplardan biridir (Resim 8-9-10-11).

Resim 6 Burdur Pazar Cami

Resim 7 Cami Genel Görünümü

Resim 8 Pazar Camii Tuvaletler

Resim 9 Pazar Camii Giriş Resim 10 Pazar Camii Engelli Girişi Resim 11 Pazar Cami Kadınlar Girişi

5.4. Burdur Gazi Camii

19. yüzyıldan günümüze ulaşan 1914 yılında depremde yıkılan Burdur Gazi Camii 2009 yılında ikinci kez restore edilerek tekrar hizmete başlamıştır. Gazi Caddesi üzerinde yer alan cami şehrin tam merkezinde olması, tarihi dokuya sahip olması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Asansör ve rampa bulunmayan caminin girişinde başlayan engeller özellikle caminin kadın kullanıcıları açısından diğer camilerde olduğu gibi erişilebilirliği sınırlandıran özelliklere sahiptir (Resim 12-13-14). Cami içerisinde kadınlara ayrılan bölümlerin genellikle üst katta bulunması, dar ve dik merdivenlere sahip olması fiziksel yetersizliğe sahip yaşlı ve engelli kullanıcıları çaresiz bırakmaktadır (Resim 15-16-17).

Resim 12 Gazi Camii Dış Görünüş Resim 13 Gazi Camii Abdesthane Resim 14 Gazi Camii Girişi

Resim 15 Gazi Camii

Resim 16 Gazi Cami Kadınlar Girişi

Resim 17 Gazi Camii Merdiveni

5.5. Burdur Kazancıoğlu Camii

Burdur Kazancıoğlu Camii il merkezinde yer alması ve erişilebilirlik açısından benzer risklere sahip olması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Mahalle arasında yer alan camii bir avluya sahip olmamakla beraber, erişilebilirlik imkânlarını da sunmamaktadır (Resim 18-19-20-21).

Resim 18 Cami Dış Görünüşü Resim 19 Cami Girişi Resim 20 Cami Giriş Merdiveni Resim 21 Cami Lavaboları

5.6. Burdur Hacı Mahmut Camii

1982 yılında yapımı tamamlanan cami Burdur ili gazi caddesi üzerinde merkezi konuma sahip olması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Burdur Hacı Mahmut Camii yaşlı ve engelli bireylere yönelik erişilebilirliği sınırlı olan camilerden biridir. Girişi itibariyle mermer merdivenlere sahip olan asansör veya rampa bulunmayan bu yapı içerisinde kadınlara ayrılan bölümün dik ve dar bir merdivene sahip olması bakımından olumsuzluklar taşımaktadır (Resim 22-23-24-25).

Resim 22 Cami Dış Görünüşü Resim 23 Cami Erkekler Girişi Resim 24 Cami Kadınlar Girişi Resim 25 Cami Abdesthanesi

5.7. Burdur Kameriye Camii

2010 yılında engelli asansörü yapılan (Resim 26-27) Burdur Kameriye Camii çalışma kapsamında ziyaret edildiğinde engelli asansörünün bozulduğu ve yaptırılmadığı için söküldüğü bilgisine ulaşılmıştır (Resim 26-27). Yine merkezi konumda yer alan camii yaşlı ve engelli bireylerin erişilebilirliğini sağlamamakta ancak bahçesinde yer alan rekreasyon alanı kullanıcıların ilgisini çekmektedir (Resim 28-29-30).

Resim 26 Kameriye Camii Engelli Asansörü

Burdur'da Kameriye Camii'ne Özürlü Asansörü Yapıldı

Resim 27 Kameriye camii Gazete Haberi

Resim 28 Cami Bahçesi

Resim 29 Cami İç Görünüş

Resim 30 Cami Tuvaletleri

5.8. Burdur Taşdemir Camii

1914 yılında tamamlanan Taşdemir Camii Burdur'un ilk mutasarrıfı Muhammed İzzet Paşa'nın kabrinin bahçesinde bulunması ve içerisinde Hz. Muhammed'e (sav) ait kutsal emanetler barındırması nedeniyle oldukça özel bir misyona sahiptir. Cami bahçesi ve içerisinde var olan engeller (rampanın olmaması, zeminin çok kaygan olması, kapı ve girişinin çok eski olması) kullanıcılar tarafından da sıklıkla Vakıflar Müdürlüğü'ne iletilmekte ancak koruma kapsamında olması nedeniyle değişiklik veya tadilat yapılamamaktadır (Resim 31-21-33-34).

Resim 31 Taşdemir Camii Resim 32 İlk Mutasarrıf Muhammed İzzet Paşa'nın kabri

Resim 33 Taşdemir Camii Kadınlar Girişi Resim 34 Taşdemir Camii

5.9. Burdur Mustafa Hoca Camii

Burdur ilinin tarihi eserleri arasında yer alan bir diğer camii Burdur Mustafa Hoca camiidir. Antalya karayoluna yakın yerde konumlanan camii yaklaşık 40 kişi kapasitesine

sahiptir. Şuan da tadilat nedeniyle hizmete kapalı olan camii dış erişilebilirliği değerlendirildiğinde zeminden yüksek ve merdiven dışında erişimimi olmaması, çevresinde ki sökülmüş demir parçalarının tüm bireyler için tehlike barındırması riskini sunmaktadır (Resim 35-36-37-38).

Resim 35 Camii Genel Görünüş

Resim 36 Cami Girişi

Resim 37 Camii Abdesthaneler

5.10. Burdur Hızır İlyas Camii

Burdur Hızır İlyas Cami merkezi konumda yer alması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Camii şehir içerisinde kolay ulaşımına sahip olmasının aksine içerisinde ve bahçesinde yaşlı ve engelli bireylerin erişilebilirliklerini sınırlandıracak unsurlar barındırmaktadır. Caminin ana yol üzerinde bulunması özellikle kullanıcıları hoşnut bırakmayan bir unsurdur (Resim 43). Bulunduğu yolda yaya geçidinin olmaması ve araçların çok hızlı seyretmesi yine dış erişilebilirliğe etki eden faktörlerdendir. Camii tuvaletlerinin arkada ve yaklaşık on basamak dik ve dar merdiven ulaşımıyla olması (Resim 39), camii girişinde ki merdivenlerde yer alan halının zemine sabit olmaması ve camii içerisinde bulunan kırma kapıyı tutma görevi üstlenen demir çubuk (Resim 40) engeli olan veya olmayan tüm kullanıcılar tarafından eleştirilmekte ve risk oluşturmaktadır.

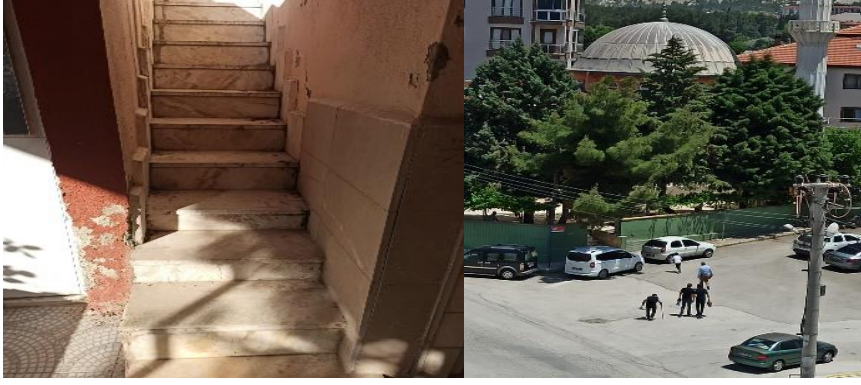
Resim 38 Cami Girişi

Resim 39 Cami Lavaboları

Resim 40 Cami İç Mekanı

Resim 41 Hızırılıyas Camii Merdivenleri

Resim 42 Hızırılıyas Camii Genel Görünüm

6. CAMİ KULLANICISI YAŞLI BİREYLERLE GÖRÜŞME BULGULARI

İbadet mekânlarında yapılan gözlemlere ek olarak 65 yaş ve üzeri cami kullanıcılarının görüş ve deneyimlerinden yararlanılarak bilgi toplamak ve çalışmanın boyut kazanması amacıyla, düzenli aralıklarla camiyi ziyaret eden 6 katılımcı ile derinlemesine görüşme yöntemi çalışmaya dâhil edilmiştir. Yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine gözlem çalışmasına ibadet ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaşam alanında bulunan camileri ziyaret eden 65 yaş ve üzeri bireyler dâhil edilmiştir. Çalışmaya gönüllülük esasıyla katılan yaşlı bireylere öncelikle sosyo-demografik bilgileri içeren sorular yöneltilmiş akabinde problemin temasını açıklamayı hedefleyen çalışmanın odak noktasını oluşturan sorular aktarılmıştır. Görüşülenlere *cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu ve meslek* gibi olgusal verilere ek olarak çalışmaya derinlik kazandıran;

- “1. Herhangi bir engele sahip misiniz?
2. Herhangi bir yardımcı alet kullanıyor musunuz?
3. Mevcut sağlık problemlerinizi var mıdır varsa bu problemlerinizi nelerdir? (kronik rahatsızlıklar, fiziksel sağlık problemleri, psikolojik sorunlar vb.)
4. Camii’ye günde kaç vakit gidersiniz (en az bir vakit, iki vakit, Bütün vakitlere, Haftada bir Cuma namazına, Bayram namazına, Hiç gitmem)
5. Sıklıkla ziyaret ettiğiniz camii’yi tercih etmenizdeki sebep nedir.
6. Camii iç ve dış alanında gördüğünüz fiziksel aksaklıklar nelerdir?
7. Camii’ye ulaşımında yaşadığınız zorluklar nelerdir. (Merdivenler, yollar, ulaşım araçları, kaldırımlar, rampalar, trafik ışıkları, alt-üst geçitler)
8. Camiinin kullanımında yaşadığınız zorluklar nelerdir. (İbadethaneye giriş-çıkış, Abdesthane, tuvaletler, musluklar, askılık, ayakkabılık, ibadet alanı, otopark alanı, asansör, acil çıkış, merdiven sistemi, rampalar, özel platformlar, manevra alanları)
9. Tercih ettiğiniz camii içerisinde veya avlusunda hiç düşme ve kaza riski atlattınız mı atlattıysanız bu durumun sebebi nedir?”

soruları sorulmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri tek bir tabloda gösterilmiş ve katılımcıların cinsiyetleri “K” (Kadın) ve “E” (Erkek) olarak belirtilmiş olup numara ile belirtilen değer ise katılımcı sayısını ifade etmektedir. Katılımcılara ait demografik bilgiler şu şekildedir.

Çizelge 1 Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Öğrenim Durumu	Meslek
1E	65	Evli	İlkokul	Esnaf
2E	68	Evli	Lise	Emekli (Gardiyan)
3E	72	Evli	İlkokul	Emekli (Çiftçi)
4E	75	Evli	-	Çiftçi
5K	66	Bekâr(Eşi vefat etmiş)	İlkokul	Ev Hanımı
6K	70	Evli	-	Ev Hanımı

Çalışmaya katılan yaşlı camii kullanıcısı bireylerin % 66' sını erkekler oluşturmaktadır. Görüşülen erkeklerin tamamı vakit namazlarını camii de kılmaya özen gösterdiklerini belirtilmiştir. Genellikle camii tercihlerini yakın çevre oluşturmaktadır. Mahallelerinde yer alan camileri tercih eden erkek katılımcılar Cuma namazları ve bayram namazlarında çoğunlukla Ulu Camii tercih ettiklerini bunun nedeni olarak da büyük olması, merkezde olması ve en eski camii olması gibi faktörleri belirtmektedirler.

4E *"torunumu okutmak için burada yaşıyoruz, kütüğümüz Yeşilova. Okullar kapanınca, tatil olunca oğlum gelir bizi alır, köye gideriz. Zaten artık hastalıktan [Pandemi] dolayı her zaman gidip gelemiyoruz. Köyde olduğum zamanlarda namazları kaçırmam hep camide kılarım. Burada mahallemizdeki cami köydekine göre düzayak, gelip gitmem daha rahat oluyor. Oğlumla hanım sürekli 'gitme, evde kıl namazını' derler. Onlar da haklı sağ gözüm pek görmüyor ama zaten evim hemen caminin karşısındaki yolda. Yoldan gelip geçerken iyice bakıyorum, çok şükür hem borcumu ödüyorum, hem tanıdıklara selam veriyorum. Bazen teyzenin haberi olmadan başka camiye gidiyorum. İyi oluyor başka hareketimiz yok zaten..."*

Çalışmaya dâhil olan kadınların Ramazan Ayı dışında camileri sık kullanmadıkları ve bunun dışında yakın cenazeleri ve dışarı da geçirdikleri zamanın namaz saatine denk gelmesi sebepleriyle cami kullanımlarının gerçekleştiğini iletmışlerdir.

Çizelge 2 Katılımcıların Sağlık ve Engel Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcı	Engel Durumu	Yardımcı Alet Kullanımı	Sağlık Problemleri
1E	Yok	Yok	Kalp Ameliyatı geçirmiş
2E	Yok	Yok	
3E	Var (Eklem Prob.)	Baston	Parkinson
4E	Var (Hafif görme)	Baston	Yüksek Tansiyon, Şeker
5K	Yok	Yok	Bel Fıtığı, kolesterol
6K	Yok	Yok	Kemik erimesi

Çalışmaya katılım sağlayan bireylerin sağlık ve engel durumlarına ilişkin bulgular çizelge 2'de belirtilmiştir. Katılımcıların sağlık durumlarının kendilerine engel teşkil etmediği ve ibadetlerini rahatlıkla yerine getirdikleri bildirilmiştir. Tercih ettikleri cami genellikle evlerinin yakınında bulunmaktadır. Bu durumu da pandemi süreciyle ilişkilendirmiş olan katılımcılar mevcuttur.

2E *"Ben Cami gezmeyi çok severdim şimdi hastalık kaparım diye bir de ceza keserler diye camileri gezemiyorum. Hele Ramazan'da her gün başka camiye giderdik hanımla. Tabi yürüyerek. Hanımım da bana uyar, iftardan sonra her gün başka bir camiye ziyaret eder hafiflerdik. İki senedir teravi namazını da kılamıyoruz. Baksana oturduk kaldık."*

5K “Şimdi camiye gidilmiyor, kadınlar zaten vakit namazlarında gelmeyince ben de gelemiyorum. Zaten hastalıktan nasıl gelelim. Yürüyüşe, alışverişe çıktığım zamanlar çok şükür gelip kılıyorum. Asıl Ramazanların tadı kalmadı. Ben mahallemdeki komşularımla iftardan sonra camiye giderdim sabahları da hatim yapardık camide. Kocam da olmayınca Ramazan olsun olmasın mahalledeki camiye gelirdim, kuran öğrenen çocuklara çikolata dağıtma bahanesiyle. İki senedir unuttuk artık.”

Katılımcılara tercih ettikleri cami hakkındaki fiziksel aksaklıkları değerlendirmeleri istendiğinde;

1E “Ben gayet rahat gelip gidiyorum. Bazen çok yaşlılar geliyor, hele sabah namazında bahçenin aydınlatması yetersiz olunca taşlara takılıyorlar. Ama çoğu da yaşlılıktan, biz o yaşa gelince yataktan çıkamayız. Maşallah 90 yaşında gelenler var. Buraya sonradan asansör yapıldı, arada görüyorum tekerlekli sandalyeyle arka taraftan giriyorlardı. Tabi bozuldu. Çok iyi bir şey başkası olsa evinde kılsın namazını der.”

Resim 43 Kameriye Camii Kullanılmayan Engelli Asansörü Resim 44 Mustafa Hoca Camii (5K)

5K “Bizim camimiz çok rahat. Kadınlar az olunca en arkaya paravan yapılıyor üst kata çıkmaktan kurtuluyoruz. Ama Ramazanlarda kalabalık olur tabi. O zaman üst kata çıkmamız lazım. Benim belimin ağrısı bacaklarıma vurunca zorlanıyorum. Ağır ağır da olsa çıkıyoruz.”

3E “Kapıdan girerken ayağım kalkmıyor bazen. Buradakilere de söyledim. Kapının eşiği alçaltılsa çok rahat olacak ama fare, kedi girer diye yapmıyorlarmış. Kapının değişmesi lazım dediler. Şimdi camiye gelen de olmayınca bağış toplanmıyor, onlar da haklı neyle yapılacak.”

6K “Benim kemik erimem var yavrum, çok nadir uğruyorum. Allah korusun düşsen hemen kırılır kemiğin dedi doktor. Amcan hasta, çocuklar da kendi işinde gücünde kim bakar bana Allah etmesin. Hastalık [Pandemi] olmadan önce hatime gelirdik o zamanlar bu kadar hasta değildim. Şimdilerde çok zorlaştı. Hem her yer beton. Benim evim hemen karşı da çok uzak değil de bahçe beton olunca kışın buz tutuyor hep çok düşerler burada. Çocuk parklarına ne güzel yumuşak halı gibi bir şey sermişler aslında camilerin bahçelerine de serseler olur. Eskisi gibi kış olmuyor da sabahları ayaz vuruyor gene.”

Katılımcılara camilere erişim sağlarken (camiye gidip-gelirken) yaşadıkları zorluklar sorulduğunda; genel olarak evlerine yakın camii tercih ettikleri ve bu sebeple çok zorluk yaşamadıkları ifade edilmiştir.

4 E *“Gözüm az gördüğünden yolun karşına geçerken zorlansam da arabalar çok geçtiğinde sağ olsun gençler, esnaf yardım ediyor.”*

3E *“Ayağımı sürüyorum o da kaldırıma çıkarken beni zorluyor. Allahtan evim uzak değil kaldırıma çıkmadan yolun kenarından yürürüm.”*

Katılımcılara caminin kullanımında yaşadıkları zorluklar sorulduğunda (ibadethaneye giriş-çıkış, abdesthane, tuvaletler, musluklar, askılık, ayakkabılık, ibadet alanı, otopark alanı, asansör, acil çıkış, merdiven sistemi, rampalar, özel platformlar, manevra alanları) çoğunlukla abdest alırken zorladıklarını belirtmişlerdir. Şadırvana eğilmekte, ayakkabılarını çıkartmakta güçlük yaşadıklarını ifade eden bireyler, merdivenlerin olmamasını tercih ederken cami içerisinde ayakkabılarını giyip çıkartırken oturak, sandalye ihtiyaçları olduğunu eklemişlerdir. “Tercih ettiğiniz camii içerisinde veya avlusunda hiç düşme ve kaza riski atlattınız mı atlattıysanız bu durumun sebebi nedir?” sorusuna ise;

3E *“Çok şükür halimize de yaşlanınca yürümek de zor. Ayaklar yerden kalkmıyor. Öyle olunca merdiven çıkarken, kapıdan girerken tetikleniyorum [takılabilmek, düşme tehlikesi atlatmak]. Bastonu ilk kullandığım zamanlar düştüm ama camide değil camiye gelirken kaldırımda düştüm çok şükür bir şey olmadı kolum karardı bir hafta.”*

7. SONUÇ

Yapılan gözlemler ve yüz yüze görüşmeler sonucunda çalışmaya katılım sağlayan kullanıcıların ifadeleri neticesinde ayrıntılı olarak camiler incelenmiştir. Yapılan gözlem ve değerlendirmeler; camilere erişim, kaygan zeminlerin varlığı, zeminde yer alan yüzey, kot farkı, kullanılan halıların yere sabitlenmemiş olması, merdivenlerin çok dar ve dik olması 65 yaş ve üzeri kullanıcıların hareketlerinin kısıtlanmasına ve özgürce erişebilmelerine engel teşkil etmektedir.

Engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir caminin bulunmaması var olan düzenlemelerin korunamaması özellikle fiziksel engele sahip bireylerin veya tekerlekli sandalyede hayatını idame ettiren bireylerin ibadet özgürlüklerinin kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları çalışma konusu camilerin “BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” kapsamındaki, “Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi” kapsamındaki özelliklerden oldukça uzak olduğunu göstermektedir.

Her ne olursa olsun sunulan hizmetler onu kullanan bireyler tarafından özgürce kullanılabilmesi ve bireylerin ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır. Bu standart sağlanamadığı takdirde yaşam kalitesi, yaşam memnuniyeti, aktif yaşlanma, başarılı yaşlanma gibi kavramların işlevlerini yerine getirememesi bireylerin yaşlanma sürecinde dezavantajlı olmalarını sağlarken yaşam kalitesinin düşmesini de tetiklemektedir.

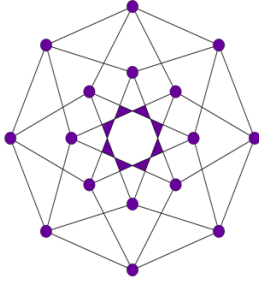
Bireyin yaşlanma sürecinde dâhil olduğu tüm alanların (ev, okul, yol, kaldırım, market, camii vb.) herkesçe erişilebilir olması; insan onuruna yaraşır bir hayatın anahtarını sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akçay, C., (2011), *Yaşlılık, Kuramlar ve Kavramlar*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Akyıldız, N., Olgun, T. (2020), *Geleneksel Yapılarda Yaşlı Ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi: Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği*. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Erişilebilirlik Özel Sayısı C. 1, ss. 31-48.
- Aslan, M., ve Hocaoglu, Ç., (2017), *Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar*, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(1): ss. 53-62.
- Atchley, R. C. (1989), *A Continuity Theory of Normal Aging*. *The Gerontologist*, 29(2), pp. 183-190.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, (2018), *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*. <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708> (14.04.2021)
- Baltes P. B., Baltes M. M., (1990) *Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation*. *Successful Aging: Perspectives from the Behavioral Sciences*. Cambridge University Press, 1990; 1(1), pp. 1-34.
- Baltes, M. M., & Carstensen, L. L. (1996), *The process of successful ageing*. *Ageing and Society*, 16(4), pp. 397-422.
- Bash, A. (2004), *Spirituality: The Emperor's New Clothes?*. *Journal of Clinical Nursing*, 13 (1), pp. 11-16.
- Bowling, A. (1993), *The concepts of successful and positive ageing*. *Family Practice*, 10(4), 449- 453.
- Carroll, M. M. (2001). Conceptual models of spirituality. In E. R. Canda, & E. D. Smith (Eds.). *Transpersonal perspectives on spirituality in social work* (pp. 5-21). Binghamton, NY: Haworth Press, Inc.
- Cumming, E., & Henry, W. E. (1961), *Growing old: The process of disengagement*. New York: Basic Books.
- Edwards, P. (2002). *Spiritual themes in social work counseling: facilitating the search for meaning*. *Australian Social Work*, 55 (1), pp. 78-87.
- Ekiz, D., (2003), *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*, Ankara, Anı Yayınları.
- Ervik, R. (2006). *Pitfalls and Possibilities of Active Ageing, Conceptualizations and Policies*. Paper presented at the *Towards a Multiage Society: The cultural dimension of age policies*, Brussels.
- Eyüboğlu, C., Şişli, Z., ve Kartal, M. (2012). "Yaşam döngüsünde yaşlılığın psikolojik boyutu". *Turkish Family Physician*, 3(1): 18-22.
- Flatt, T. (2012). "A New Definition of Aging?". *Frontiers in Genetics*, 3(148): 1-2.
- Fries, J. F. (2012). *The theory and practice of active aging*. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 2012, pp. 1-7
- Giddens, A., (2008), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınevi, İstanbul.
- Havighurst, R. J. (1961). *Successful aging*. *The Gerontologist*, 1(1), pp. 8-13.

- Heywood F., Oldman C., Means R., (2002), *Housing And Home In Later Life*, Buckingham: Open University Press, pp. 20-22.
- Hill, P. C., Pargament, K. I., Hood, R. W., Jr., Mccullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2000). Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 30(1), pp. 51-77.
- Hook, V., M.P. (2007). Spirituality. In A.L. Strozier & J. Carpenter (Eds.), *Introduction to Alternative and Complimentary Therapies* (pp. 31-63). New York, NY: Haworth Press, Inc.
- Hooyman, N., Kiyak, H.A. ve Kawamoto, K. (2015). *Aging Matters: An Introduction to Social Gerontology*. Pearson, Boston.
- Hoşgör, Ş. ve Tansel, A. (2010), 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar, TÜSİAD.
- Kalachea A., Kickbusch I., (1997) "A global strategy for healthy ageing." *World Health* 50(4), pp. 4-5.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Kılıç, Sultan (2011), "Yaşlılıkta Düşme Kazalar, Sebepleri ve Sonuçlar", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T., Seçkiner, P. (2010), Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. [http://www.hips.hacettepe.edu.tr/Turkiyenin DemografikDonusumu_220410.pdf](http://www.hips.hacettepe.edu.tr/Turkiyenin_DemografikDonusumu_220410.pdf) (18.05.2021)
- Lang, J. (1994). *Urban Design, the American Experience*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Maddox, G. L. (1968). Persistence of life style among the elderly: A longitudinal study of patterns of social activity in relation to life satisfaction. In B. L. Neugarten (Ed.), *Middle age and aging: A reader in social psychology* (pp. 181-183). Chicago: The University of Chicago Press.
- NC State University College of Design. The Center for Universal Design "The Center for Universal Design. (2008). Universal Design History." https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udhistory.htm (12.04.2021)
- OECD. (2000). *Reforms for an ageing society*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Özaydın, M. M. (2018). Yaşlı ve Ekonomi. Canatan, A. ve Özmete, E. (Ed.). *Temel Gerontoloji*. Ankara: Hedef CS Basım Yayın.
- Reher, D. (2011), "Economic and Social Implications of the Demographic Transition", *Demographic Transition and Its Consequences*, (Ed. Lee, R. D. Ve Reher, D.), *Populationa and Development Review*, Blackwell Publishing, Vol 37, USA, pp.11-33
- Riley, M. W. (1998). Successful aging. *The Gerontologist*, 38(2), pp. 151-151.

- Rowe, J. W. & Kahn, R. L. (1987). Human aging: Usual and successful. Science, New Series, 237(4811), pp. 143-149. Rowe, J. W. & Kahn, R. L. (1998), Successful Aging. New York, NY: Pantheon Books.
- Scherrer, V. (2001). "Neden Ulaşılabilirlik Hakkında Düşünmeliyiz". Herkes İçin Ulaşılabilirlik Seminer Notları (s. 38-42), İstanbul: Cem Ofset,
- Seyhun, Ö. K., (2006), "Avrupa Birliği'ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması", T.C. Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Seyyar, A., (2007). İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul, Değişim Yayınları.
- Strawbridge, W. J., Wallhagen, M. I., & Cohen, R. D. (2002). Successful aging and well-being self-rated compared with Rowe and Kahn. The Gerontologist, 42(6), pp. 727-733.
- Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. Bursa: Dora Yay.
- Uluocak, Ş., Aslan, C., Bakar, C., Gökulu, G., Bilir, O., (2013). Çanakkale Yaşlı Atlası. Çanakkale: Çanakkale Olay Gazetesi.
- Usta, A., (2012a), "Sorunsaldan Sonuçlara Bilimsel Araştırma Süreci: Bir Araştırma Raporu Model Örneği", ODU Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, C. 3, S. 5, s. 10.
- Wahl HW. Zur Veränderung des Alterns heute und morgen--Beiträge der Interventionsgerontologie (Changes in aging today and tomorrow--contributions of interventional gerontology). Z Gerontol Geriatr. 2000;33 Suppl 1: 85-89. doi: 10.1007/s003910070012.
- WHO (2007) Ageing and Life Course, Family and Community Health, http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43755/9789241547307_eng.pdf?sequence=1 (11.05.2021).
- Williams, N. C. (2004). Spirituality and religion in the lives of runaway and homeless youth: Coping with adversity. Journal of Religion & Spirituality in Social Work, 23(4), 47-66.
- Yüceşahin, Murat (2009). Türkiye'nin Demografik Geçiş Sürecine Coğrafi Bir Yaklaşım. Coğrafi Bilimler Dergisi, (7) 1, ss.1-25.

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Ali Rıza BİLGİN*

<https://orcid.org/0000-0002-1158-9151>

eposta: ali.bilgin@sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi

Isparta/Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

Araştırma makalesi (Research Article)

Gönderilme tarihi/Submission date
05.11.2021

Kabul tarihi/Accepted date
26.12.2021

Yayınlanma tarihi/Publishing date
31.12.2021

ARALIK/DECEMBER 2021

Cilt/Volume : 1 Sayı/Issue : 1

Sayfa: 37-52 Doi: 10.53463/8genart.20210089

Geç Orta Çağ Bizans Savunma Yapılarında Ahşap Hatıl Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme

ÖZET

Mimaride ahşap, erken dönemlerden itibaren önemli bir yapı elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan ahşap kullanılarak inşa edilen yapılar dışındaki kâgir yapılarda; ikinci kat döşemelerinde, merdivenlerde, düşey taşıyıcılarda ve doğrudan duvar içerisinde kullanımı söz konusudur. Bu çalışma kapsamında Anadolu'da Orta Çağ'da inşa edilmiş Bizans dönemine tarihlenen savunma yapılarında, kâgir duvar örgüsü içerisinde ahşabın yapı malzemesi olarak kullanımı değerlendirilmiştir. Duvar içerisinde ahşap hatılların tespiti, nitelikleri itibarıyla zordur. Dolayısıyla daha önceden yapılmış çalışmalardan yola çıkarak yapının türü fark etmeksizin kullanım alanlarına yönelik olarak örnekler tarih öncesi yapılardan başlayarak ele alınmıştır. Özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda inşa edilmiş, karakol mahiyetindeki küçük ölçekli kalelerde duvar içerisinde bağlayıcı unsur olarak genellikle ahşabın tercih edildiği görülmektedir. Burada tartışılacak olan konunun çıkış noktasını, İzmir'in Belevi beldesi yakınındaki Galesion (Alaman) dağı üzerinde konumlanan Keçi Kalesi oluşturmaktadır. Kalede kullanılan ahşap malzeme yapının bazı kesimlerinde, şaşırtıcı bir biçimde, sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Ayrıca makalede, yapıların duvarları üzerinde görülen ve birçok çalışmada iskele deliği olarak adlandırılan boşlukların mahiyeti de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Ahşap, Mimarlık Tarihi, Askeri Mimari, Bizans.

An Evaluation on The Use of Wooden Beam in Late Medieval Byzantine Fortifications

ABSTRACT

In the history of architecture, wood appears as an important building element since the early stages. In the structures, other than built only by timber, wood usage can be seen at second storey floors, stairs, vertical carriers and directly in the walls of the construction. Within the scope of this study, the use of wood as a building material in the masonry walls of the fortifications which are dated Byzantine period during the Medieval Anatolia was evaluated. Determination of wooden beams in the wall is difficult due to their characteristics. Therefore, to make the subject more understandable, regardless of the type of construction and its date, building examples taken from various studies due to their placement of timber beams were submitted. Especially in small fortresses built in the 12th and 13th centuries, it is seen that wood is preferred as the binding element in the walls of the fortresses. The center point of the topic to be discussed here is the Keçi Kalesi which is located on the Galesion (Alaman) mountain in the Belevi town of Izmir. In some part of the Castle the wooden material which is used in the masonry is, suprisingly survived to the present day. Additionally, the characteristics of beam holes which were associated with scaffolding in many publications were discussed.

Keywords: An Evaluation on The Use of Wooden Beam in Late Medieval Byzantine Fortifications

1. GİRİŞ

Duvar içerisinde yapı elemanı olarak ahşap kullanımının tespiti, malzemenin niteliği itibarıyla zordur. ¹ Tespiti için ya duvarın yıkılmış olması ya da baroskop benzeri aletler kullanılarak görüntülenmesi gerekmektedir. Dış koşullara karşı dayanıksız bir malzeme olan ahşap, özellikle Orta Çağ ve öncesine tarihlenen yapılarda pek tabii bir şekilde günümüze ulaşamamaktadır. Kullanımına ilişkin bilgiler yalnızca kâğıt malzeme üzerindeki izlerden anlaşılabilmektedir². Duvar yıkılmış olsa dahi, ahşap hatılların varlığına ilişkin izler, zaman zaman araştırmacıların gözlerinden kaçmaktadır. Bunun sebebi ise, ahşap hatıl sisteminin duvar örgüsü içerisindeki yerinin literatürde yeterince tanıtılmamış olması ve yayınlarda yapıların duvarları üzerindeki deliklerin çoğu kez iskele deliği olduğu varsayılarak, bu izler üzerinde ileri seviye incelemeye gerek duyulmamasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan tarihi yapıların restorasyonu sırasında duvar içerisinde ahşabın yerleştirildiği yuvalar bilinçsizce doldurulmakta ve yapının inşa tekniğine ilişkin bilgiler tamamen yok olmaktadır. Hem tarihi yapıların restorasyonunda yapılan bu hataya dikkat çekmek, hem de Orta Çağ örgü tekniklerine ilişkin literatürde eksik olan bir noktaya değinmek bu makalenin ana amacını oluşturmaktadır.

Vitruvius duvar içerisinde ahşap kullanımına, şehir surlarının inşasına yönelik yaptığı öneriler kısmında değinmiştir:

“...Duvara kalıcı bir dayanıklılık vermek için, duvarın kalınlığı içerisine duvarın iki yüzünü bağlayan ve kömürleşmiş zeytin kerestesinden yapılmış birbirine çok yakın bağlar yerleştirilmelidir. Çünkü bu ne çürümenin ne iklimin ne de zamanın zarar verebileceği bir malzemedir; toprağa gömülü veya suda bile olsa her zaman sağlamlığını ve etkinliğini korur. Böylece yalnız kent surları değil, genelde temeller ve kent surlarının kalınlığını gerektiren tüm duvarlar da bu biçimde bağlanırlarsa bozulmaları uzun bir zaman alacaktır.”(Vitruvius, 1990: 14-15)

Öte yandan ahşap iskelete sahip bağdadi³ yapıların ise dayanıksız olduklarını ve kolayca alev alabileceklerini belirterek bunların yapımını önermemektedir (Vitruvius, 1990: 41). Savunma yapılarında ahşap kullanımına değinen bir başka yazar ise Byzantion’lu Phlion’dur. Phlion, surlar veya kuleler üzerinde mancınık gibi gülle fırlatabilen aletler ile bir hasar oluşursa bunun tamiratının kolay olabilmesi için her bir 1,8 metrede ahşap hatıl konulmasını önermiştir⁴. Ayrıca, Phlion’a göre sur duvarlarında, payandaların üzerinde seyirdim yerlerinin ahşap döşeme olarak yapılması bir avantajdır. Bu avantajı sağlayan, savunma sırasında eğer sur duvarları düşman kuvvetlerinin eline geçerse, seyirdim yolunu oluşturan ahşap döşemelerin kaldırılarak veya yok edilerek işgalcilerin sur duvarları üzerindeki hareket kabiliyetini sınırlamaktır (Nossov, 2009: 20).

Ahşap hatılın kullanımına ilişkin bir başka tarihi bilgi ise Eski Ahit’ten gelmektedir. H. C. Thomson bu konuya dikkat çeken araştırmacılarıdır (Thomson, 1960). Eski

¹ Burada bahsedilen konu sivil konutların yapımında kullanılan bağdadi tekniğinden farklı olarak moloz ya da tuğla duvar örgüsü içerisinde kullanılan ahşap malzemedir.

² Özellikle ahşabın duvar içerisinde yerleştirildiği yuvayı çevreleyen harç izleri bu konuda önemli deliller sunmaktadır. Baroskop benzeri aletler ile yapılan görüntülemelerde de çoğu kez bu izlerden yola çıkarak bir fikir yürütülmektedir.

³ Lat.: *Opus craticum*.

⁴ Ahşap hatıllar, bu çalışmanın ilerleyen bölümünde değinileceği üzere, duvarlar üzerinde herhangi bir hasar oluşursa bunun bir bölge ile sınırlandırılmasında etkin bir rol oynamaktadırlar.

Ahit'te dört farklı yerde ahşap hatıl kullanımından bahsedilmektedir. Bu anlatılar şu şekildedir; Süleyman tapınağının yapılışının anlatıldığı bölümde “İç avlunun duvarlarını üç sıra yontma taş ve bir sıra sedir ağacı kirişleriyle yaptırdı” (Krallar I, 6:36); Süleyman'ın sarayı tasvir edilirken “Büyük avlu üç sıra yontma taş ve bir sıra sedir kirişlerinden oluşan bir duvarla çevrilmişti. Rabbin Tapınağı'nın iç avlusuyla eyvanın duvarları da aynı yapıdaydı” (Krallar I, 7:12); tapınağın yeniden kuruluşunun anlatımı sırasında “...Tapınağı büyük taşlarla kuruyor, duvarlarına kirişler yerleştiriyorlar...” (Ezra, 5:8); Darius'un Buyruğu bölümünde “...Kurban kesmek üzere bu tapınağın yeniden kurulması için temel atılsın. Üç sıra büyük taş, bir sıra kiriş döşensin...” (Ezra, 6:3-4). Thomson, Eski Ahit'te geçen bilgilerden yola çıkarak hazırladığı yayınında, ahşap hatıl kullanımına ilişkin çeşitli bölgelerdeki arkeolojik buluntuları da eklemiştir (Thomson, 1960). Yazar, ahşap hatıl kullanımını ekonomik, estetik, ritüel ve strüktürel olmak üzere dört ana sebep üzerinde tartışmış ve deprem ile ilişkilendirerek malzemenin strüktürel özelliklerin ön plana çıktığını ileri sürmüştür (Thomson, 1960: 60-62).

Roma döneminde ise, Vitruvius'un uyarılarının aksine *opus craticum* (bağdadi) tekniğinin geniş ölçekli kabul gördüğü izlenmektedir. Winfield ve Foss'un da belirttiği üzere bu teknik daha çok mütevazı ölçekli yapılarda, özellikle sivil konutlarda tercih edilmiştir (Adam, 2005: 236-242; Foss ve Winfield, 1986: 29; Laumain, 2013: 2244-2246). Prehistorik dönemde görülen, yapıların ahşap destekler ile güçlendirilme teknikleri Roma döneminde özellikle *opus caementiciumun* (Roma betonu) kullanılmaya başlanmasının ardından azalmış olmalıdır.

Ahşap malzeme mimaride duvar içerisinde çeşitli formasyonlarda kullanılmıştır. Dikey ve yatay hatıllar şeklinde yerleştirilebileceği gibi ızgara formunda yalnızca yatay veya duvar içerisinde duvara paralel de yerleştirilmiş olabilir. Aşağıda da değinileceği üzere tarih öncesi yapılarda bu formasyonların tamamı gözlemlenmekteyken, Orta Çağ'a geldiğimizde, bilinen örnekler dahilinde, dikey hatılların, tamamen olmasa da terkedildiği görülmektedir.

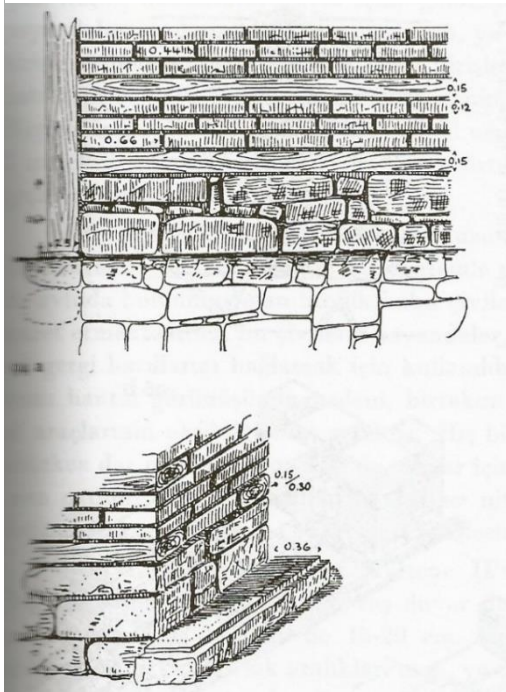
2. ORTA ÇAĞ ÖNCESİ AHŞAP HATIL KULLANIMI

Anadolu'da tarih öncesi dönemlere ait, Zincirli, Alişar, Boğazköy, Beycesultan, Troya gibi yerleşimlerde gerek temel ile beden duvarları arasında gerekse beden duvarlarının üst kısımlarında çeşitli formasyonlarda ahşap hatıllar kullanılmıştır (Naumann, 1975: 90-106) (Şekil). Anadolu dışında ise Yunanistan'da Minos yerleşimlerinde ahşap hatıl kullanımı görülmektedir. Girit adasındaki Knossos, Phaistos, Malia ve Zacros gibi yerleşimlerde Minos Uygarlığı'na ait yapılarda ahşap malzemenin duvar içerisinde hem dikey hem de yatay olarak kullanıldığı görülmektedir (Vintzileou, 2011: 167). Sivil yapılarda özellikle konutlarda görülen bağdadi tekniğinden farklı bir kullanım söz konusudur. Tsakanika-Theohari'nin Girit adasındaki Bronz Çağı yerleşimlerde yaptığı incelemelerde moloz taş duvarların yanı sıra kesme taş ile inşa edilmiş duvarlarda da ahşap hatıllar ile oluşturulan ızgara sisteminin kullanıldığını tespit etmiştir (Tsakanika-Theohari, 2009: 136-137). Minos Uygarlığı'na ait Hagia Triada Villa'sı örneğinde duvarlar sıvalı olmasına rağmen, kullanılmış olan ahşap hatıllar açıkta bırakılmıştır ve bu hatılların dikey olarak yerleştirildiği görülmektedir. Bu da Minos'lu yapı ustalarının ahşabın duvar içerisinde rutubet sebebiyle bozulacağını bildiklerini göstermektedir (Tsakanika-Theohari, 2009: 133). Öte yandan, Vasiliki Ierapetra'da bulunan ve Kırmızı Ev olarak adlandırılan yapı ile Phaistos'ta Eski Saray yapılarında da ahşabın duvar içerisine gömüldüğü görülmektedir. Bu yapıların duvarları bol miktarda çamur harcı kullanılarak moloz taş ile örülmüştür. Duvarlar içerisine yerleştirilen ahşap hatıl ızgara sisteminde

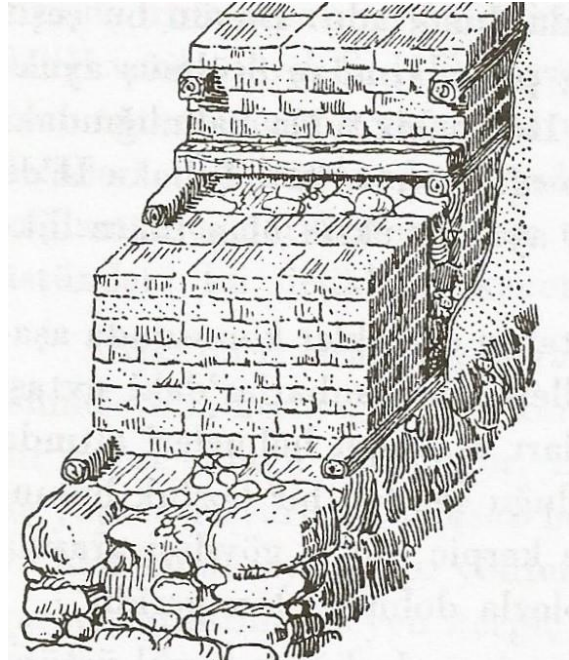
ağaç dalları ya da ağaç gövdeleri çok az işlenerek veya doğrudan işlenmeden kullanılmıştır (Tsakanika-Theohari, 2009: 129-130).

Yine Yunanistan'a bağlı, Akrotiri'de bronz çağa tarihlenen yapıların inşasında kullanılan en yaygın iki malzeme kerpiç ya da moloz taşır. Bu duvarlar sistemli bir şekilde ahşap hatıllar ile desteklenmiştir. Moloz taş duvarlarda kullanılan ahşap hatıllar duvar içerisinde, duvara paralel olarak iki yanda uzanan ve buna dik yerleştirilmiş parçalar ile bağlanarak yatay bir ızgara sistemi meydana getirmektedir (Şekil Şekil 4). Bazı örneklerde ise bu bağlayıcı kütükler çarpık bir biçimde yerleştirilmiştir. Bunun sebebinin kerestenin uzunluğunu duvar kalınlığına göre ayarlayabilmek olduğu düşünülmektedir. Ağaçların dalları ya da gövdeleri diğer yerleşimlerde de görüldüğü gibi çoğunlukla işlenmeden doğrudan duvar içerisinde kullanılmıştır (Palyvou, 2005: 121). Akrotiri'de bazı yapılarda kullanılan kesme taşlar üzerinde keresteler ile ilişkilendirilen zıvanalar

Şekil 1. Troya'da Ahşap Hatıl Kullanımı (Res. 94 a/b- Naumann)

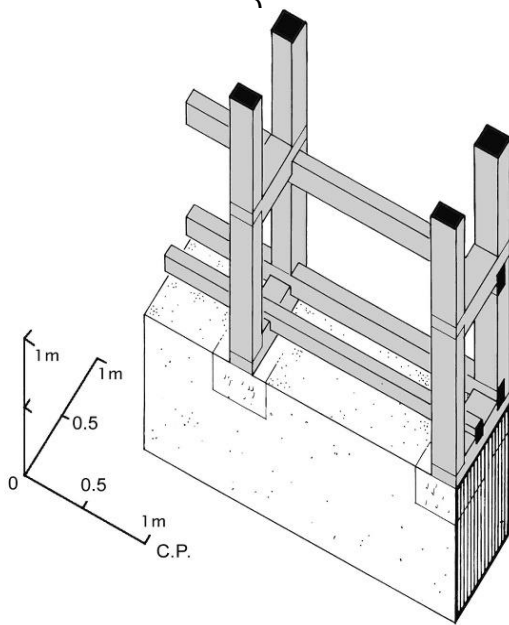
Şekil 2. Boğazköyde Yatay Hatılların Rekonstrüksiyonu (Res.90- Naumann)

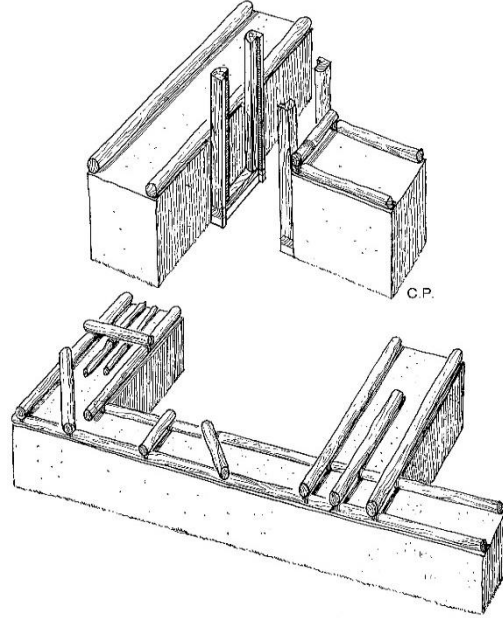
bulunmaktadır. Zıvanalar, giriş açıklıklarında, orthostatlarda ve ahşap hatıllı köşe taşları üzerinde bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki kullanılan kereste bu taşlar üzerine ahşap çiviler ile sabitlenmiştir (Palyvou, 2005: 119). Taşların üzerindeki zıvanalar ile ahşap hatılları duvarlara sabitleme işlemi Anadolu örneklerinde de görülmektedir (Naumann, 1975: 98)

Tarih öncesi dönemlere ait yapılarda görülen ahşap hatıl kullanımı çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kerpiç malzeme ile örülmüş duvarlarda sağlamlaştırma amacıyla ahşap kullanımına dönük bir eğilim vardır. Ahşabın, Anadolu ve Yunanistan dışında Avrupa'da da erken dönemlerden itibaren kullanıldığına ilişkin örnekler bulunmaktadır. Gelişmiş tekniklerin kullanıldığı Helenistik ve Roma mimarisinde ise bu teknik daha mütevazı yapılarda tercih edilmiştir (Foss ve Winfield, 1986: 29)

Şekil 3 Dikey ve Yatay Biçimde Kullanımı İzometrik Çizim (Palyvou, 2005: Fig.173-

Şekil 4. Duvar İçerisinde Yatay Kullanımının İzometrik Çizimi (Palyvou, 2005: Fig.171-)

3. ORTA ÇAĞ'DA AHŞAP HATIL KULLANIMI

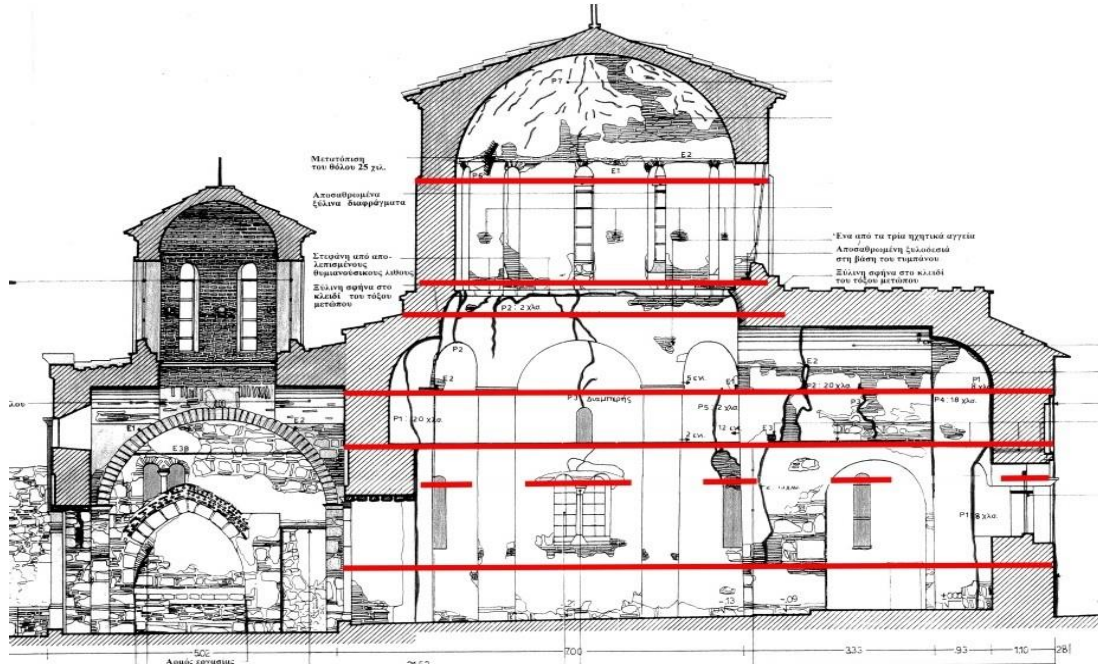
Orta Çağ'da, Bizans dönemine tarihlenen yapılarda, M.S. 6 ile 14. yüzyıllar arasında duvar içerisinde ahşap destek sisteminin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Koumantos, 2016: 2). Ahşap hatıl sistemi Orta Çağ literatüründe de kendisine yer bulmuştur. Yapıların duvarlarının ahşap destekler ile bağlanması Orta Çağ Bizans kaynaklarında *imandosis* (Yun. ἰμάντωσις) kelimesiyle ifade edilmektedir. Kelime, anlamı kayış olan “imas” köküne dayanmakta ve “evlerin inşasında kullanılan ahşap bağlar” anlamına gelmektedir⁵. (Vintzileou, 2011: 172,173)

Vintzileou'nun, Sakız adasında 12. yüzyıla tarihlenen Panagia Krina Kilisesi üzerinde yaptığı araştırmalar kilisenin inşası esnasında, duvarların içeriden ahşap hatıl ızgara ile desteklendiğini göstermektedir (Şekil 5). Araştırmacının tespitleri doğrultusunda ahşap hatılların, hem duvara paralel hem de dik bir biçimde, yapının alt kesimlerinden başlayarak yukarıya doğru beş sıra halinde yerleştirildiği anlaşılmıştır (Vintzileou, 2011: 174). Panagia Krina Kilisesi'sinin yanı sıra, Vintzileou makalesinde, 10. yüzyıla tarihlenen Athos dağında kurulmuş Doheiarion manastırının *katholikonunda*, geniş hücrelerinde ve kulesinde de ahşap ızgara hatıl sisteminin uygulandığına değinmiştir. *Katholikonda* kullanılan keresteler, Panagia Krina ile benzer bir şekilde, kemer ve tonozların üzeni noktalarından geçerek bu noktalarda gergi görevi görmekte ve duvar içerisinde devam etmektedir. Keşif hücrelerinde ise teknik açıdan birtakım farklılıklar gözlenmiştir. Kullanılan teknikte ahşap hatılların altında 20-30 milimetrelik yataklar oluşturulmuştur.

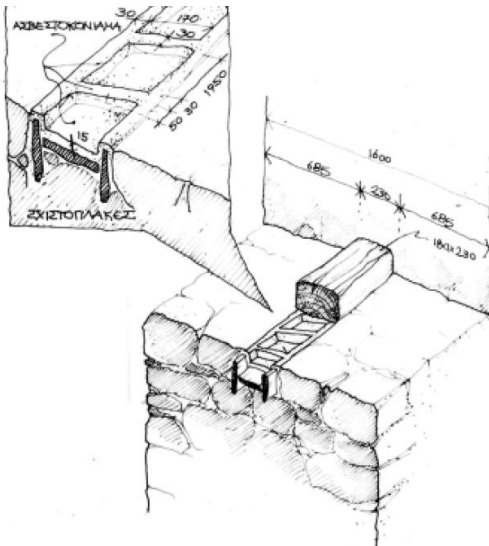
⁵ Burada *imandosisin* ifade ettiği anlam, burada tartışılan konu dışında kalan bağdadi tekniğini de ifade ediyor olabilir, dolayısıyla etimolojik bir araştırma yapılmadan bu kelimenin kullanılması sakıncalıdır.

Üzeri sıva ile kaplı bu yataklar, ahşabın nem sebebiyle çürümesini engellemektedir (Şekil 6). Kuledeki örneğe gelindiğinde ise ahşap hatılların hem kat döşemelerinde hem de aralarda kullanıldığı görülmektedir. Katların orta seviyelerinde kullanılan, duvara paralel

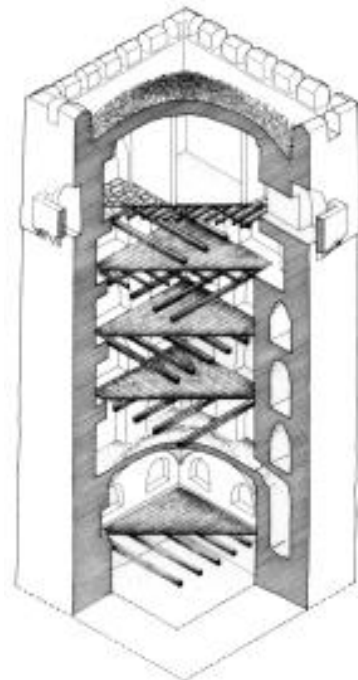
Şekil 1. Sakız Adası, Panagia Krina Kilisesi, Duvara Paralel Ahşap Hatıllar (Koumantos, 2016: 21, Fig.36)

Şekil 6. Yunanistan, Athos Dağı, Doheiarion Manastırı Keşiş Hücrelerinde Ahşap Hatıl Kullanımı, Detay. (Vintzileou, 2011:176, Fig.15)

Şekil 7. Yunanistan, Athos Dağı, Doheiarion Manastırı, Kule, Ahşap Hatıl Kullanımı, İzometrik Görünüş. (Vintzileou, 2011:176, Fig.16-a)

hatıllar köşelerde çapraz yerleştirilmiş hatıllar ile birbirine bağlanmıştır. Kat döşemelerinde ise ahşap zemini taşıyan kirişler duvar içerisine gömülüdür. Zemin döşemesinin ahşap kirişler üzerine sabitlenmesi yatay yükün duvarların üzerine eşit bir biçimde dağıtılmasını sağlayarak olası bir deprem anında katların duvarlar ile bir bütün halinde çökmesini amaçlamaktadır. Kulede, sismik hareketlere karşı alınan bir başka önlem ise döşemeleri destekleyen kirişlerin her bir katta x- ve y- düzlemlerinde yerleştirilmesidir. Böylelikle bir sismik hareket sırasında, hareketin yönünden bağımsız olarak kulenin depreme karşı yekpare bir duruş sergilemesi amaçlanmış olmalıdır (Vintzileou, 2011: 174) (Şekil.7).

Bizans döneminde kâgir yapıların inşasında ahşap desteklerin kullanımına ilişkin kapsamlı sayılabilecek ancak kendi ifadesiyle “giriş seviyesinde” bir çalışma Koumantos tarafından yapılmıştır (Koumantos, 2016). Araştırmacı, makalesinde Bizans mimarisi literatüründe daha önce yapılmış olan çalışmalardan yola çıkarak ahşap destekleri yapıdaki kullanımlarına göre örneklendirerek sekiz gruba ayırmıştır. Bu gruplar ve örnekleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Koumantos’un yaptığı bu grupta kendisinin de belirttiği üzere kabaca kullanım alanlarını göstermektedir ki makalede aynı grup başlığı altında örnek gösterilen yapılar arasında dahi küçük bir takım farklılıklar bulunmaktadır (Koumantos, 2016: 29). Ahşap hatılların yapılar üzerinde tespitinin zorluğundan ve Bizanslı ustaların bu konuya, sütun ya da cephe düzeni gibi özen göstermemeleri, gerekli gördükleri yerde ahşabı kullanmalarından dolayı net bir tipolojik ayırım yapmak oldukça zordur. Ayrıca, burada sunulan örneklerin birçoğu üzerinde ahşap kullanımına yönelik detaylı inceleme yapılmamış, yalnızca restorasyon raporlarından ve yüzeysel araştırmalardan yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Yalnızca, Sakız Adası Panagia Krina kilisesinin duvar örgü sistemi detaylı bir araştırmayla görüntülenebilmiştir (Vintzileou, 2011: 174). Tablodaki verilerde de görüldüğü üzere detaylı bir araştırma neticesinde yapının birçok yerinde ahşabın kullanıldığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla, diğer örnekler üzerinde de yapılacak detaylı incelemeler yapıların daha farklı yerlerinde ahşap kullanımına ilişkin veriler sunabilir.

Dini yapıların yanı sıra duvar içerisinden ahşap destek sistemlerini savunma yapılarında da sıklıkla görmek mümkündür. Clive Foss ve David Winfield tarafından yazılan “Byzantine Fortifications: an Introduction” kitabı Anadolu’daki Bizans savunma yapıları üzerine yapılmış en kapsamlı eserlerden biridir (Foss ve Winfield, 1986). Bu eserde savunma yapılarında ahşap kullanımına dair şu bilgiler aktarılmıştır⁶ (Şekil.8);

“Geç Roma döneminde duvarların inşası sırasında duvarları birbirine bağlayabilmek amacıyla yatay düzlemde duvar içerisine kadar devam eden tuğla hatıl sıraları kullanılmıştır. Bunun en iyi örneklerinden biri Konstantinopolis’te Theodosius dönemi surlarıdır. 8. Yüzyılda Arap istilaları ile birlikte tuğla yapımı zorlaşmış dolayısıyla duvarlarda bağlayıcı olarak tuğla yerine ahşap kirişler daha sık görülmeye başlanmıştır. Hem duvar içerisinden hem duvar yüzeyinde düzenli delikler bulunan moloz örgü teknikli sur duvarları ve kuleler sistemin birer kanıtıdır. Bu özellik Türkiye, Yunanistan ve Balkanlardaki Orta Çağ kalelerinde yaygın olarak görülmektedir. Bu tarz örgü sistemi üzerindeki deliklerin ya Türk dönemi

⁶ Eserde yazarlar bu tekniği “Cribwork” olarak adlandırmaktadır. Cribwork, Türkçe olarak “çerçeve çatki, domuzdamı bağlama, kafes çatki” anlamlarını vermektedir. Bu metin içerisinde ise bu sistem, “ahşap ızgara hatıl” şeklinde anılmaktadır.

eklentilerine ya da iskele kirişlerine ait oldukları ileri sürülmüştür. Örnekler üzerinde yapılan detaylı bir inceleme bu duvar tekniğinin aslında Bizans dönemi duvarlarının önemli bir özelliği olduğunu göstermektedir. Duvarlar içerisinde duvara paralel uzanan kirişlerin varlığı, duvarlar üzerindeki hatıl deliklerinin iskele kirişlerine ait olduğu düşüncesinin aksini göstermektedir.”(Foss ve Winfield, 1986: 28)

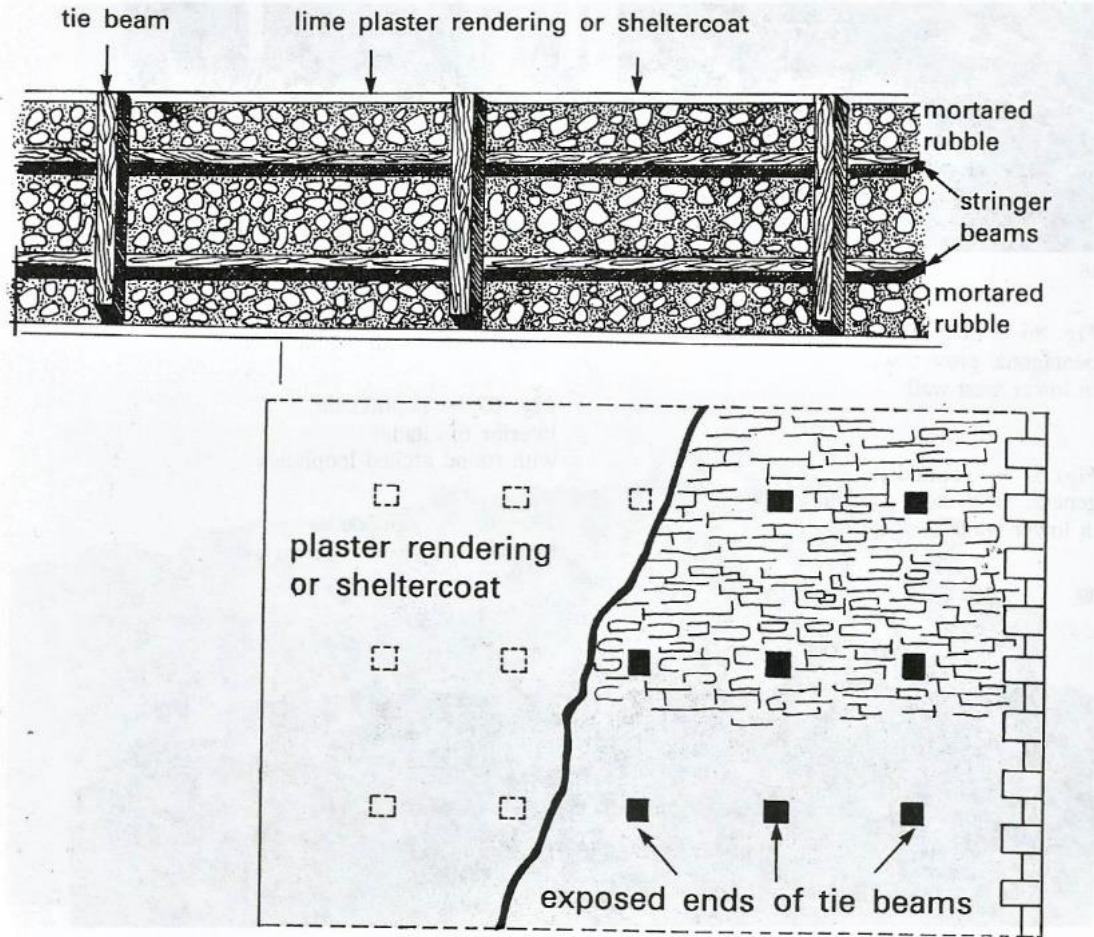
Tablo.1 Bizans Dönemine Tarihlenen Çeşitli Kâgir Yapılarda Ahşap Kullanımı⁷

Ahşabın Seçili Örnek Yapılarda Kullanım Alanları	Düşey Taşıyıcılarda Açıkta	Tonoz ve Kemer Üzengi N.	Kubbe Kasnağı Alt Kuşak	Kubbe Kasnağı Üst Kuşak	Pencere Denizlikleri	Kapı ve Pencere Kemerleri	Temellerde ⁸	Tonozlarda
<i>İstanbul, Ayasofya Kilisesi (Ayasofya Müzesi) (6. yy.)</i>	●							
<i>Alaşehir Aziz Yuhannes Kilisesi (6. Yy.)</i>		●						
<i>Kapadokya, Kızıl Kilise (6. yy.)</i>			●					
<i>Athos, Vatopedi Manastırı Katholikonu (10. yy.)</i>	●				●			
<i>Sardis, E Kilisesi</i>							●	
<i>Athosi Hagios Demetrios Esfigmenou (10-11. yy.)</i>							●	
<i>Aksaray, Çanlı Kilise (11. yy.)</i>						●		
<i>Mudanya Kurşunlu (Elegmi), Aziz Abercius Kilisesi (11 yy.)</i>					●	●		
<i>Kapadokya, Aziz Peristremma'lı Gregorios Kilisesi (Karagedik Kilise) (11.yy.)</i>		●			●			
<i>Zeyrek Camisi (Pantokrator İsa Şapeli) (12. Yy.)</i>			●			●		
<i>Pammakaristos (Fethiye Camisi) (12 yy.)</i>				●				
<i>Yunanistan, Peleponnese, Manolada, Palaiopanagalia Kilisesi (12. Yy.)</i>								●
<i>İtalya, Palermo, (Martorana) Amiral Azize Meryem'in Eş Katedrali (12. yy.)</i>			●					
<i>Sakız Adası, Panagia Krina (13. yy.)</i>		●	●	●	●	●		
<i>Yunanistan, Arta, Panagia Parigoritissa (13. yy.)</i>		●	●					●
<i>Yunanistan, Rivio, Hagios Stephanos Kilisesi (13. Yy.)</i>		●	●					
<i>Trigleia, Panagia Pantovasilisa (Mudanya, Kemerli Kilise) (14. yy.)</i>	●				●			
<i>İstanbul, Khora Manastır Kilisesi (Kariye Müzesi) (14. yy.)</i>		●	●					
<i>Selanik, Hagia Apostoloi Kilisesi (Kutsal Havariler) (14. yy.)</i>				●				

⁷ Bu tablo Koumantos'un makalesindeki verilerden yola çıkarak oluşturulmuştur.

⁸ Kiev'de 10 ile 12. yüzyıl arasına tarihlenen kiliselerde görülmektedir. Koumantos, burada kullandığı kaynağı dayanak göstermiştir ve tek örnek olarak Kiev, Sanat Enstitüsü bahçesinde bir kilisenin kalıntılarını göstermiştir (Koumantos, 2016: 24-25).

Ayrıca, metnin devamında ve bu çalışmada da değinildiği üzere bunun Orta Çağ'a has bir örgü tekniği olmadığı tarih öncesi dönemlerde de kullanıldığı belirtmektedir (Foss ve Winfield, 1986: 29). Ahşap desteklerin kullanımına ilişkin bu argümanda, duvar üzerindeki bugüne kadar sürekli iskele deliği olduğu öne sürülen deliklerin aslında ahşap ızgara hatıl sistemi ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Ancak bu düşüncenin tüm yapılar için geçerliliği olup olmadığı ilerleyen bölümde tartışılacaktır.

Şekil 8. "Cribwork", Ahşap Izgara Hatıl Sistemi, Duvar İçerisinden (Üstte) ve Cepheden Görünüşü (Altta) (Foss ve Winfield, 1986: 240, Fig.94)

Eserde incelenen yapılardan; Amasya Kalesi⁹, Tokat Kalesi¹⁰, Niksar ve Şehbinkarahisar Kaleleri (Foss ve Winfield, 1986: 20), Afyonkarahisar Kalesi (Foss ve Winfield, 1986: 21), İznik Surları¹¹, Isparta, Uluborlu Kalesi¹² (Foss ve Winfield, 1986: 139), Bursa Uluabat

⁹ Amasya Kalesi'nde 7 ile 12. yy. arasına tarihlenen Bizans dönemi surlarında dört farklı yapım tekniği izlenmektedir. Winfield'in yaptığı gruplamada 4c grubuna giren inşa tekniğinde duvarlar içerisinde ahşap ızgara sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Ahşap sistemin kullanıldığı duvarlar moloz taş ile inşa edilmiş ve örgü sırasında düz bir hatıl elde etmek için taş sıraları arasına küçük taşlar yerleştirilmiştir (Foss ve Winfield, 1986: 18-19)

¹⁰ Orta Çağ'a ait sur duvarları 9. yüzyıl sonrasına tarihlendirilmektedir (Foss ve Winfield, 1986: 19).

¹¹ Laskarisler dönemine tarihlenen kule ve sur duvarları ile Ioannes Doukas Vatatzes tarafından yaptırılan surlarda görülmektedir (Foss ve Winfield, 1986: 82-83, 86-87, 102, 103, 114).

¹² Uluborlu (Sozopolis) surlarında Romanos Diogenos ismini ve 1070 tarihini veren yarım bir kitabe bulunmuştur. Bu kitabeye atfen Uluborlu kalesi Romanos Diogenos'a atfedilse de günümüze kalan sur duvarları üzerinde ilerleyen yüzyıllara ait eklemeleri gösteren veriler bulunmaktadır. Uluborlu kalesinde ahşap hatıllar hem duvara

(Lopadion) Surları¹³ (Foss ve Winfield, 1986: 145; Foss, 1996: V, 159) ve Magnesia Surlarında (Foss ve Winfield, 1986: 152) duvar içerisinde ahşap kullanımı görülmektedir. Söz konusu yapılarda ahşapların duvar içerisindeki konumlarına ilişkin detaya değinilmemiş yalnızca duvarlar üzerindeki hatıl izleri ya da iskele deliği olarak nitelendirilen boşluklar ele alınmıştır. Bu örneklerle ek olarak, Pergamon'da Manuel Komnenos (İmp. 1143-1180) dönemine atfedilen Gymnasium terasında bulunan sur duvarlarında ve kulelerde de duvar içerisinde ahşap hatıl kullanımı görülmektedir (Foss, 1996: V, 167-168).

Foss ve Winfield'in kapsamlı çalışmasının yanı sıra Anadolu'daki kaleler muhtelif çalışmalarda münferit olarak incelenmiştir. Manisa Yoğurtçu Kale (Tok, 2012: 102-106), İzmir Belevi Keçi Kalesi (Bilgin, 2017: 32, 36), Aydın Nazilli Mastaura Kalesi (Barnes ve Whittow, 1993: 120) ve Adana Feke Vagha Kalesi (Dunbar ve Boal, 1964: 181-182) ahşabın duvar içerisinde ve muhtelif yapı elemanlarında kullanıldığı örnekler

Şekil 9. İzmir, Belevi, Keçi Kalesi, Dış Sur,
Hatıl Deliklerinden Biri İçerisinde Kısmen
Sağlam Ahşap Malzeme (2018)

arasındadır¹⁴. Bu örnekler arasında Keçi Kalesi, duvarlarda kullanılan ahşabın günümüze kısmen sağlam ulaşması sebebiyle önem arz etmektedir. Kalede, duvarlar üzerinde görülen hatıl deliklerinden birinde (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.** 9), güneybatıdaki kulenin tonoz üzengileri hizasından duvarları dört yönde dolaşan (Şekil 10) ve kuzeybatıdaki kulenin ikinci kat giriş açıklığı kemerinde (Şekil 11) kullanılmış olan ahşap malzeme günümüze ulaşmıştır.

paralel hem duvarın içine doğru sokulu biçimde, ızgara formunda kullanılmıştır. Günümüzde surlara girişi sağlayan kapının örgüsünde bu örgü sistemi rahatlıkla görülmektedir (Foss, 1996: V, 153-154).

¹³ Foss'un bir diğer eserinde Lopadion ve Achyraous (Balıkesir, Bigadiç) Surları birlikte işlenmiştir. Ioannes Komnenos dönemine tarihlenen surlarda, her iki yapıda da ahşap hatıl kullanımından söz etmektedir.

¹⁴ Burada bahsi geçen yapıların tamamı 12 ilâ 13. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir.

Şekil 11. İzmir, Belevi, Keçi Kalesi, Kuzeybatı Kule, İkinci Kat Giriş Açıklığı Kemerindeki Ahşap Gergi. (2018)

Şekil 10. İzmir, Belevi Keçi Kalesi, Güneybatı Kule Tonoz Üzengi Noktasından Dolaşan Ahşap Hatıl (2018). (Kareler İçerisinde Duvar İçerisinden Devam Ettiği ve Batı Cephede Mazgal Pencerenin Üzerinden Geçtiği Gösterilmiştir.)

4. SONUÇ

Yukarıda sunulan kısa veriler ışığında, yapıların iskeletlerinde ahşap kullanımının tarihsel süreç içerisinde gelişimi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Coğrafi açıdan bu inşa tekniğinin çok geniş alanlara yayıldığı söylenebilir. Özellikle, sismik aktivitenin yoğun olduğu Anadolu ve Yunanistan coğrafyalarında daha yaygın biçimde görülmektedir. Tarihsel süreçte, tarih öncesi çağlardan başlayan yapı iskeleti içerisinde ahşap kullanımının, Helenistik ve Roma döneminde kesintiye uğradığı, Orta Çağ'da ise yoğun olarak 11. yüzyıl sonrasında tekrar yaygınlaştığı Bizans coğrafyası özelinde gözlemlenmektedir.

Yunan ve Roma mimarisinde bu tekniğin tamamen yok olduğunu söylemek doğru olmaz. Bu dönemlerde kamu binaları dışında kalan daha mütevazı ölçekli sivil yapılarda kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemde kamu yapılarında iri blok taşların kullanılması ahşap iskeleti gereksiz kılmıştır. Öte yandan Roma mimarlığında opus caementicium'un (Roma betonu) inşa malzemesi repertuvarına girmesiyle, sağlamlaştırma malzemesi olarak görülen ahşap hatıllar gereksiz bulunmuş olmalıdır. Bunun yanı sıra Roma mimarisinde, özellikle İtalya örneklerinde cephelerde duvarın içerisine doğru devam eden tuğla hatıl sıraları kullanılmıştır. Bu tuğla bağlayıcıların işlevine yönelik olarak araştırmacılar tarafından çeşitli görüşler ortaya atılmıştır; duvar inşasını düz bir seviyede tutarak akışkan harcın çökmesini önlediği, iskele delikleriyle yakın seviyelerde olmaları sebebiyle günlük duvar örme işinin tamamlandığını belirttiği ve duvarın iki yüzü arasında bağlayıcı işlev gördüğü gibi olumlu yanları vurgulanırken yarattıkları düzlem sebebiyle strüktürel açıdan yapıda zayıflık yaratarak negatif etkiye sebep olduğu da öne sürülmüştür (Napolitano, Lansing ve Glisic, 2019: 1799-1800). Napolitano vd. tarafından yayımlanan bir araştırma sonucuna göre ise duvar içi bağlayıcı hatıllar yanıl yükler altında belirli koşullarda (malzeme kalitesi, işçilik vb.) zayıflık yaratırken duvardaki çatlakların yayılmasını önleme ve duvar üzerindeki hasar alanının kısıtlanmasını sağlayarak örgünün strüktürel bütünlüğünün korunması açısından fayda sağlamakta ve düşey yük altında bağlayıcı hatıl olmayan duvarlara göre bozulma oranının daha aza indirmektedir (Napolitano ve diğerleri, 2019: 1804). Bu bilgiler ışığında Romalı yapı ustalarının duvar içi bağlayıcı unsurların önemini farkında oldukları söylenebilir.

Orta Çağa geldiğimizde ise, Konstantinopolis, Balkanlar ve Yunanistan örnekleri göz önüne alındığında tuğla ve taşın kullanıldığı almaşık teknikli duvarların Bizans mimarisinin karakteristik bir özelliği olduğu söylenebilir. Dolayısıyla almaşık tekniğin, estetik kaygının yanı sıra strüktürel bir amaç da güttüğü ve bu strüktürel bilginin antik Roma'dan Bizanslı ustalara aktarıldığı düşünülebilir.

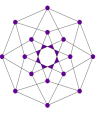
Orta Çağ'da, işlenmiş ve kaliteli ahşap, bulunması zor bir malzemedir. Bununla ilgili, Sion'lu Aziz Nikolaos'un hikayesi örnek verilebilir. 6. yüzyılda yaşamış olan Aziz Nikolaos, bir kilise inşası için içinde bir cinin yaşadığı büyük bir servi ağacını keser. Ancak inşaat alanına götürülürken bu kereste boyundan kırılır ve amaçlanan işlevi için kısa hale gelir. Büyük bir endişeye sebep olan bu olay Aziz Nikolaos'un bir mucize gerçekleştirerek ağacı eski haline getirmesiyle çözülür ve kereste yapının çatısında kullanılır (Mango, 2007: 19). Bu hikâyeden de anlaşılacağı üzere yapıda kullanılmak için boyutları uygun bir kereste bulmak zordur. Dolayısıyla ihtiyaca uygun düzgün ahşap pahalı bir malzemedir. Bununla birlikte yapı iskeleti içerisinde kullanılan ahşap malzeme düzgün ve kaliteli olmak zorunda değildir. Herhangi bir şekilde dışarıdan görülmeyeceği için ağaç gövdeleri ve kalın dallar dahi yapılarda kullanılmıştır. Teknik açıdan bakıldığında, ahşap hatılların önemi hızlı inşa süreci ve bol harç kullanımıyla da ilişkilidir. Bol harç kullanılarak hızla inşa edilen yapılarda, harcın donması beklenmeden duvar örme işlemi devam ettiği için,

duvarların gerilme ya da yanal kuvvetlerin baskısı sonucu deforme olma olasılıkları yüksektir. Dolayısıyla harcın donma sürecinde ahşap donatılar yapıya çatlamadan oturması için esneklik ve inşa sürecini hızlandırmak adına pratiklik kazandırmaktadır (Ousterhout, 2016: 208).

Savunma mimarisinde, bilinen örnekler ışığında yapı iskeleti içerisinde ahşap kullanımı Bizans Orta Çağının erken dönemlerinde (3 ile 9. yüzyıllar arası) sık rastlanan bir durum değildir (Foss ve Winfield, 1986: 165). Özellikle, Konstantinopolis ekolünün etkin olduğu bölgelerde tuğla malzeme daha fazla tercih edilmiştir. Ancak, Bizans mimarisinde 11. yüzyıl sonrasında yaygınlaşan ahşap iskelet kullanımı tarihi olaylar ile ilişkilidir. 6. yüzyıldan itibaren yıkılışına kadar İmparatorluk doğudan sırasıyla Sasani, Arap ve Türk akınlarına maruz kalmıştır. Bu akınlar neticesinde, İmparatorluğun önemli vergi kaynaklarından olan Anadolu ekonomisi zayıflamış dolayısıyla İmparatorluk finansal açıdan zora girmiştir. Bunun önüne geçebilmek amacıyla idarî amaçla kurulan themaların yanı sıra savunma yapılarına verilen önemin de arttığı görülmektedir. Söz konusu yüzyıllarda ivedilikle inşa edilen savunma yapılarında Konstantinopolis'ten uzak mevkilerde devşirme malzemenin daha fazla tercih edildiği gözlemlenmektedir. Kullanılan devşirme malzemeler nitelik yönünden incelendiğinde birçok örnekte, örgü içerisinde duvarın iki yüzünü bağlayıcı şekilde kullanıldığı görülmektedir. İlerleyen yüzyıllarda inşa edilen savunma yapılarında ise devşirme malzemenin temininde yaşanan güçlükten dolayı ahşap, duvar içi bağlayıcı olma görevini üstlenmiştir. Özetle; Bizans savunma mimarisinde duvarları sağlam kılmak amacıyla erken Orta Çağ'da kullanılan tuğla bağlayıcı hatıllar, yerini sırasıyla sütun parçaları gibi devşirme malzemeye bırakmış daha sonrasında ise bu malzemenin temininde yaşanan güçlükten dolayı ahşap ön plana çıkmıştır (Foss ve Winfield, 1986: 163). Teknik yönden, savunma yapılarının darbelere maruz kalma ihtimalleri yüksektir. Dolayısıyla duvar içerisinde kullanılan ahşap bağlayıcı unsurlar hem duvarları dayanıklı kılması hem de duvara alınan hasarın bir bölge ile sınırlandırılarak kısa sürede kapatılmasına olanak vermesi avantaj sağlamakta ve büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda, Anadolu'nun bu karışık yüzyıllarında, savunma yapılarının ivedilikle inşa edilmesi gerektiğinden ahşap, bol harç kullanılan bu yapılarda inşa süreci açısından pratiklik kazandırmaktadır.

Yapıların duvarları üzerinde görülen boşluklar birçok yayında iskele deliği olarak nitelendirilmiştir. Buna göre iskeleler, duvarın inşası sırasında örgünün içerisine tutturulan kirişler üzerine yerleştirilen platformlar ile oluşturulur. Bazı örneklerde ise bu kirişler duvarın her iki yüzünden de dışarıya çıkartılmaktadır. İskelenin işi bittikten sonra duvarlar üzerindeki bu deliklerin içindeki ahşap malzeme kesilerek duvar içerisinde bırakılabileceği gibi sökülerek bu deliklerin üzeri sıvanır ya da harç ile doldurulur. Bu tarz iskele yapımını destekleyen görsel ve yazılı birçok tarihi kaynak bulunmaktadır (Adam, 2005: 146-156; Ousterhout, 2016: 199-205). Dolayısıyla, Foss ve Winfield'in öne sürdüğünün aksine, bu tarz iskele yapımını reddederek bu deliklerin yalnızca ahşap hatıl ızgara sistemi ile ilişkili olduğu gibi kesin bir yargıya varılamaz (Foss ve Winfield, 1986: 28-29). Ancak, yapıların inşasında bu tip iskeleler kullanıldığında ahşabın sökülerek çıkarılması neticesinde oluşan boşluklar statik açıdan düşünüldüğünde yapıda zayıflık yaratacaktır. Bu yüzden savunma yapıları özelinde denebilir ki, duvarların inşasında bu tarz bir iskele kullanılsa da buna ait duvar içerisine sokulu ahşap kirişler, duvara paralel ahşap elemanlar ile birleştirilerek bağlayıcı ve sağlamlaştırıcı unsurlar olarak bırakılmış olmalıdırlar.

Burada, çok daha kapsamlı ve multidisipliner yaklaşıma muhtaç bir konunun yalnızca yüzeyi kazınmıştır. Makalenin başında da belirtildiği üzere Sanat Tarihi ve Arkeoloji

literatüründe kendine çok az yer bulan, inşa tekniklerinde ahşap donatılar, bize konu edinilen dönemlerin atölye pratikleri hatta yapıların tarihlerine ve usta ekollerine ilişkin veriler sunabilecek önemli bir konudur. Bu bağlamda burada derlenen ve sunulan bilgilerin ileriki araştırmalara fikir vermesi, mimarlık tarihi araştırmalarında ve restorasyonlarda inşa tekniklerine yönelik farkındalık yaratması amaçlanmıştır.

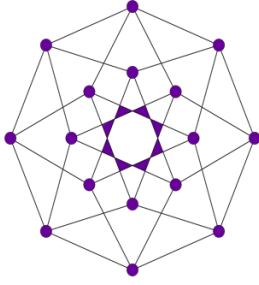
KAYNAKLAR

- Adam, J.-P. (2005). *Roman Building: Materials And Techniques*. (çev. A. Mathews). Routledge, New York.
- Barnes, H. ve Whittow, M. (1993). "The Oxford University/British Institute Of Archaeology At Ankara Survey Of Medieval Castles Of Anatolia (1992). Mastaura Kalesi: Preliminary Report". *Anatolian Studies*, 43, 187-206.
- Bilgin, A. R. (2017). "İzmir Belevi'nde Bir Ortaçağ Savunma Yapısı: Keçi Kalesi (Tarihi, Stratejik Önemi Ve Mimarisi)". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dunbar, J. G. ve Boal, W. W. M. (1964). "The Castle Of Vahga". *Anatolian Studies*, 14, 175-184.
- Foss, C. (1996). "The Defenses Of Asia Minor Against The Turks". *Cities Fortresses And Villages Of Byzantine Asia Minor*, Collected Studies Series (145-205). Variorum, Norfolk.
- Foss, C. ve Winfield, D. (1986). *Byzantine Fortifications: An Introduction*. University of South Africa, Pretoria.
- Koumantos, A. (2016). "Wooden Reinforcements In Byzantine Masonry: A Rough Guide To Their Position And Arrangement". R. Ousterhout, D. Borbonus ve E. Dumser (Ed.), *Byzantine Construction* (1-32). Against Gravity: Building Practices in the Pre-Industrial World, sunulmuş bildiri, University of Pennsylvania Center for Ancient Studies, Philadelphia.
- Laumain, X. (2013). "The Roman Timber Framework, A Neglected Construction Method" (2240-2247). *Structures and Architecture: Concepts, Applications and Challenges*, sunulmuş bildiri, CRC Press, New York.
- Mango, C. (2007). *Bizans Mimarisi*. (çev. M. Kadirlioğlu). Reklam Yayıncılık, Ankara.
- Napolitano, R., Lansing, L. ve Glisic, B. (2019). "Understanding The Function Of Roman Bonding Courses: A Numerical Approach". RILEM Bookseries (C. 18). *Structural Analysis of Historical Construction*, sunulmuş bildiri, Springer, Cham.
- Naumann, R. (1975). *Eski Anadolu Mimarlığı*. (çev. B. Madra). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Nossov, K. (2009). *Greek Fortifications Of Asia Minor 500-130 BC: From Persian Wars To The Roman Conquest*. Fortress. Osprey Publishing, New York.
- Ousterhout, R. (2016). *Bizans'ın Yapı Ustaları*. (çev. F. Yavuz). Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Palyvou, C. (2005). *Akrotiri Thera: An Architecture Of Affluence 3500 Years Old*. Prehistory Monographs. INSTAP Academic Press, Pennsylvania.
- Thomson, H. C. (1960). "A Row Of Cedar Beams". *Palestine Exploration Quarterly*, 92/1, 57-63.
- Tok, E. (2012). *Manisa Yakınlarında Bir Ortaçağ Kalesi: Yoğurtçu Kale*. Manisa Belediyesi, Manisa.
- Tsakanika-Theohari, E. (2009). "The Constructional Analysis Of Timber Load Bearing Systems As A Tool For Interpreting Aegean Bronze Age Architecture" (127-142).

Proceedings of the Symposium Bronze Age Architectural Traditions in the Eastern Mediterranean. Diffusion and Diversity, sunulmuş bildiri, Münih.

Vintzileou, E. (2011). "Timber-Reinforced Structures In Greece: 2500 BC- 1900 AD". *Proceedings Of The Institution Of Civil Engineers Structures And Buildings*, 164/SB3, 167-180.

Vitruvius. (1990). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (çev. S. Güven ve Ş. Vanlı). Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Sabiha Özge ÖZER*

<https://orcid.org/0000-0002-4625-1812>

eposta: ozgeozerrrr55@gmail.com

Süleyman Demirel Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Isparta/Türkiye

Ömer K. ÖRÜCÜ

<https://orcid.org/0000-0002-2162-7553>

eposta: omerorucu@sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi

Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Isparta/Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

Bu makale Sabiha Özge ÖZER'in SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalında hazırladığı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

**Araştırma makalesi
(Research Article)**

Gönderilme tarihi/Submission date

09.11.2021

Kabul tarihi/Accepted date

15.12.2021

Yayınlanma tarihi/Publishing date

31.12.2021

ARALIK/DECEMBER 2021

Cilt/Volume : 1 Sayı/Issue : 1

Sayfa: 53-69 Doi: 10.53463/8genart.20210091

Kentsel Sit Alanlarında Peyzaj Tasarımı, Vezirköprü Kentsel Sit Alanı Örneği

ÖZET

Araştırmada, kültürel kaynak değerleri, sosyal ve tarihi dokusu ile önem taşıyan Vezirköprü'nün, kentsel sit alanının mevcut durumunun korunması, günümüz koşullarında sürdürülebilirliğinin sağlanması, korunması ve iyileştirme potansiyelinin Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini ile birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışma ile Vezirköprü tarihi kent merkezinde etkin bir korumanın sağlanması amacıyla peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından değerlendirilmiş ve planlama kararlarına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Çalışma sürecinde izlenen yöntem ile kentin tarihi ve mekânsal gelişim süreci içinde fiziksel yapısının incelenmesi, tarihi yapılar ile kent dokusunun (cadde, sokak, meydan tarihi bina vs.) öneminin saptanması ve tarihsel çevre içinde dokuyu olumsuz etkileyen durumlar, yenileme yapılacak yerler, iyileştirme yapılacak yerler, tasarım ve kullanım açısından mevcut yanlışlar, yaşayan halkın ve kullanıcıların istek ve önerileri saptanmıştır.

Sonuç olarak tarihi çevrelerin korunması gerekliliğinin ortaya konduğu, yenilik ya da iyileştirme yapılacaksa da yine koruma kanunlarına uygun bir şekilde olması gerektiği günümüz modern yaşam koşullarıyla uygunluğunun sağlandığı, kültürel kimliğini sürdüren ve yaşanabilir mekânlar olarak gelecek nesillere aktarılmasında kalıcı ve etkin olacak planlar için kararlar geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel sit, tarihi çevre, tarihi doku tarihi çevre koruma, peyzaj mimarlığı, Vezirköprü

Landscape Design in Urban Sites, in Case Vezirköprü Urban Site

ABSTRACT

In this research, it is aimed to evaluate the current situation of Vezirköprü, which is important with its cultural resource values, social and historical texture, and to ensure the sustainability, preservation and improvement potential of today's urban conditions together with the Landscape Architecture professional discipline. In this direction, in order to provide effective protection in the historical city center of Vezirköprü, suggestions were made for planning decisions in terms of landscape architecture evaluation.

Examination of the physical structure of the city in the historical and spatial development process with the method followed in the study process, determination of the importance of historical buildings and urban fabric (street, street, square historical building etc.) existing mistakes in terms of design and usage, wishes and suggestions of living people and users were determined.

As a result, decisions have been developed for permanent and effective plans that will ensure the preservation of historical environments, which are compatible with today's modern living conditions, which should be in accordance with the protection laws, even if innovation or improvement will be made, and will be transferred to future generations as living spaces.

Keywords: Urban site, historical environment, historical texture, historical environmental protection, landscape architecture, Vezirköprü

1. GİRİŞ

Plansız, kentleşme, betonlaşarak yapılaşma isteği ve bilinçsiz göç, tarihi ve kültürel açıdan zengin birçok kentin ya da yerleşim yerinin istilasına ve mevcut tarihi dokunun zarar görmesine neden olmaktadır. Bu durum ülke ekonomisini ve toplumsal düzeni de etkilemektedir. Düzensiz yapılaşma ve göçler yaşam kalitesini düşürmekte, doğal ve kültürel zenginliklerin yıpranmasına, devamında ise yok olmasına neden olmaktadır (Kuter, 2007).

Tarihi ve kültürel açıdan özellikleri bulunan yerleşim alanları, mevcut tüm yapıları ve özellikleri ile geçmişi bugüne taşıyan olgulardır. Geçmişte yaşamış toplumların, sosyo-kültürel, ekonomik, hatta fiziksel ve duygusal durum ve yaşayışları hakkında bilgiler vermektedir (Çelik, 2004). Bununla bağlantılı düşünülür ise; kentlerin de, fiziksel, sosyal ve tarihi özellikli alanlar olması, farklı dönemlerdeki sosyo-kültürel, fiziksel ve duygusal birikimleri içinde barındırıyor olmasındandır (Birol, 2007).

Tarihi kent ve mekanların korunması her sosyal yaşam ve projede öncelikli kriter olmalıdır. Fakat günümüzde, bu husus yerine kentleşmeye, kalkınmaya ve altyapı olmadan görselliğe önem verildiği için, tarihi dokuların korunması, iyileştirilmesi, yenilenmesi ve sürdürülebilirliği arka planda kalmaktadır. Türkiye 'de tarihi çevrelerin, doğal ve kültürel yapı varlıklarının korunması için yapılacak düzenleme ve çalışmalar 19.yy sonlarında başlamış, günümüze kadar geçen süreçte büyük yol kat edilmiş, fakat çıkan sorunlar karşısında tam olarak kalıcı çözümler üretilememiştir. Günümüzde ise kentlerin planlanması ve projelendirilmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluğu altında bulunmaktadır (Gülersoy vd., 2001).

Kentsel tasarım kavramından tarihi çevrelerin, özellikli alanların ve sit alanlarının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması durumunda yararlanılmaktadır. Kentsel dokuya sahip çevrelerin ve bu çevrelerin toplanma alanları olan kent merkezlerinin bakım, onarım korunma, iyileştirilmesi ve en önemlisi de gelecek kuşaklara aktarılması noktasında kentsel tasarım ve farklı meslek gruplarının bütünlük disiplininden yararlanılması gerekmektedir. Kentsel tasarım kavramı, birçok farklı meslek grubunun arakesiti olan çalışma alanıdır. Peyzaj mimarı, mimar, kent plancısı, sanat tarihçisi ve sosyolog gibi meslek grupları bu mesleklerin başında gelmektedir

Günümüzde genel olarak sit alanlarına verilen değer, önem, plan ve projelendirme diğer yerleşim noktalarına göre daha azdır. Bu alanlara yapılan yatırımlar yapılması gerekenden oldukça az durumdadır. En başta korunması gereken bu özel alanlar için maddi kaynak ve destek yok denecek kadar az durumdadır. Bu durumdan dolayı da kentsel sitler için elde tutulur çalışmalar yapılamamaktadır. Aslında bakıldığında turizm, doğal ve kültürel değerler taşıyan yerlerin korunması için teşvik edici bir durumdadır (Koçan, 2011). Kültürel ve tarihi miras denen kavram bütünü tek bir yapı, yapı grupları, ya da eski kent dokusu şeklinde olsun ona değer kazandıran çevresindeki açık yeşil alanlar ile kurduğu bağ ve bütünlük ayrıca doğal, kültürel peyzaj özellikleri ile bütünleştiği derecede şekil ve karakter kazanmaktadır (Yazgan ve Erdoğan, 1992).

Tarihsel değer, mimari estetik ve sanatsal özellik taşıyan dokuların kültürel ve tarihi çevre yapılarıyla (bitki örtüleri, duvarlar, yerleşim dokuları vs.) birlikte bulundukları alanlara kentsel sit denilmektedir. Kentsel sit alanı olarak tanımlanan bu alanların korunması, geliştirilmesi ve bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaç için katkı sağlayan kararlarda adı geçen alanlar ise etkileşim geçiş sahası ismini almaktadır (Anonim, 2015). Tüm bunlar göz önüne alındığında kentsel sitler, bu alanlar içerisindeki yerleşmelerin korunması, yenilenmesi, iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliği olması gereken mecburi kent yapıları

olarak ya da bu kent yapıları ile bütünlük sağlayan yerleşim, yapılar ve dış faktörler ile birlikte, bir bütünün parçası olarak bilinmekte ve oluşmaktadır (Kılıçaslan, Malkoç, Özkan, Tunçalp, ve Aydın, 2012).

Türkiye’de son olarak 2017 yılında belirlenen resmi rakamlara göre özellikli alanlar olmaları sebebi ile koruma altına alınmış toplam, 17650 tane arkeolojik, kentsel ve tarihi sit özelliği taşıyan alan bulunmaktadır. Bu alanların 288 tanesi kentsel sit alanı olarak bilinmektedir (Anonim, 2018).

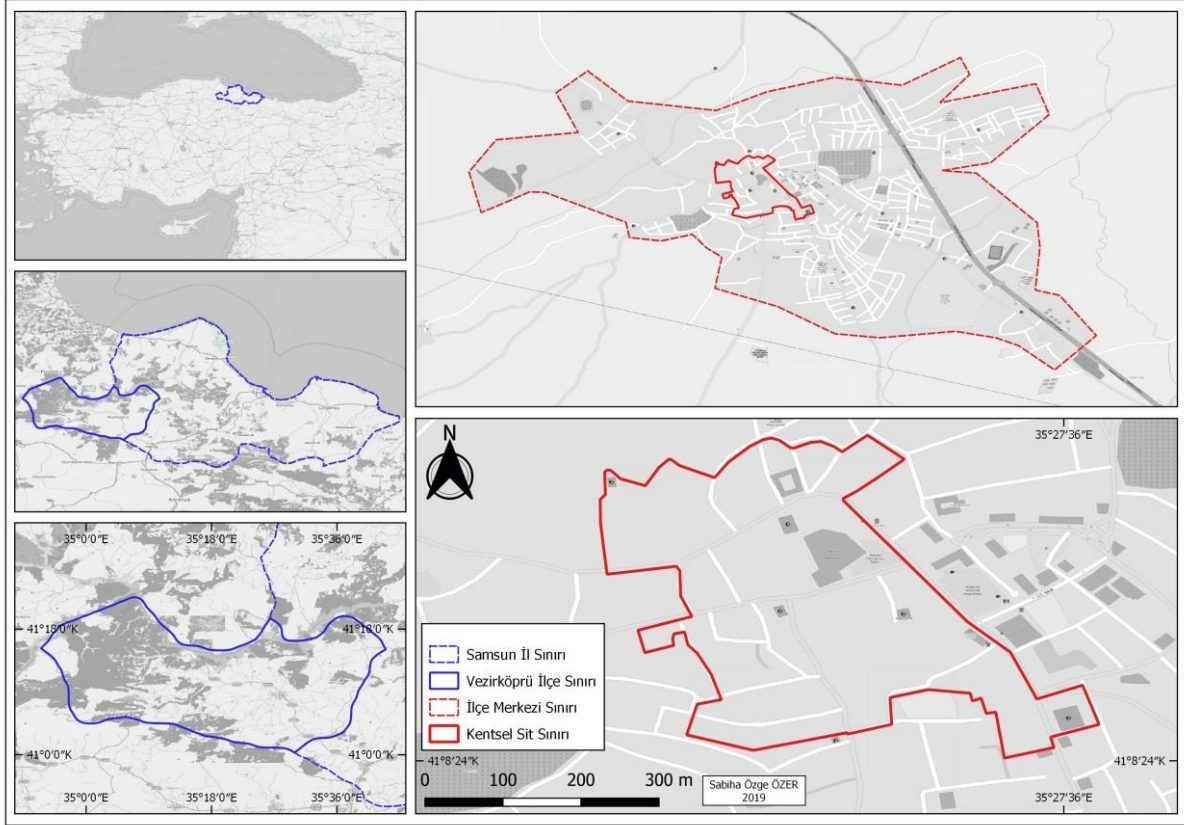
Günümüzde, sahip olunan doğal ve kültürel zenginliklerin, koruma kullanım dengelerinin sağlanması ve sürdürülebilirlikleri açısından, ekolojik yaklaşımlar, bu kaynakların etkin koruma ve kullanımları için önemli bir rol oynamaktadır (Muhacir Arslan, 2014). Bu tarz yönetim modellerinin ne kadar gerekli olduğu üzerinde sıkça durulmaktadır. Bunun sebebi ise fiziki çevre ve sosyo-kültürel yapıların korunarak sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli olan koruma planlarının yetersiz olmasıdır.

Bu çalışmanın amacı; Samsun ilinin tarihi dokusu ile güçlü bir kültür potansiyeli oluşturan Vezirköprü İlçesi’ndeki kentsel sit alanının Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini açısından değerlendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Ayrıca kentsel sit alanı içinde peyzaj düzenlemelerinin ve kentsel peyzaj elemanlarının öneminin saptanması, kültürel ve doğal kaynaklarının tükenmemesi ve gelecek nesillere aktarımı konusunda kalıcı çözümler sunarak, sürdürülebilir planlama ve tasarım için öneriler geliştirmektir.

2. VEZİRKÖPRÜ KENTSEL SİT ALANI GENEL ÖZELLİKLERİ

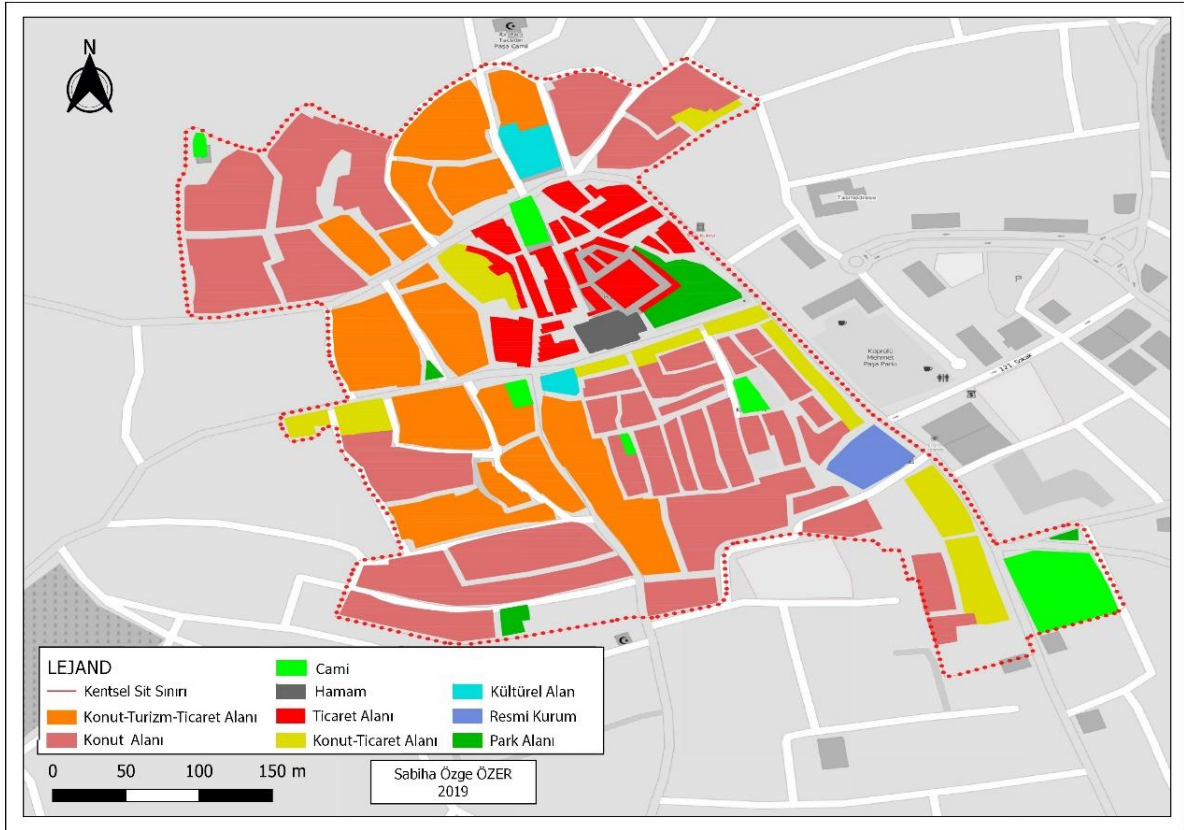
2.1. Konum ve Ulaşım

Çalışmanın ana materyalini Samsun iline bağlı Vezirköprü ilçesinin Kentsel Sit Alanı oluşturmaktadır. Vezirköprü Orta Karadeniz Bölümü’nde yer alan 35° 48' – 35° 01' doğu boylamları ile 41° 00' – 41° 19' kuzey enlemleri arasında, Samsun il merkezine karayolu ile 115 km uzaklıkta bulunan bir ilçedir (Şekil 1). Yüzölçümü 1713 km² olup Kuzey Anadolu Dağları’nın Aşağı Kızılırmak çevresinde bulunmakta ve doğusunda Canik Dağlar’ı batısında Küre ve İsfendiyar Dağlar’ı yer almaktadır (Samsun Kültür Turizm, 2010).

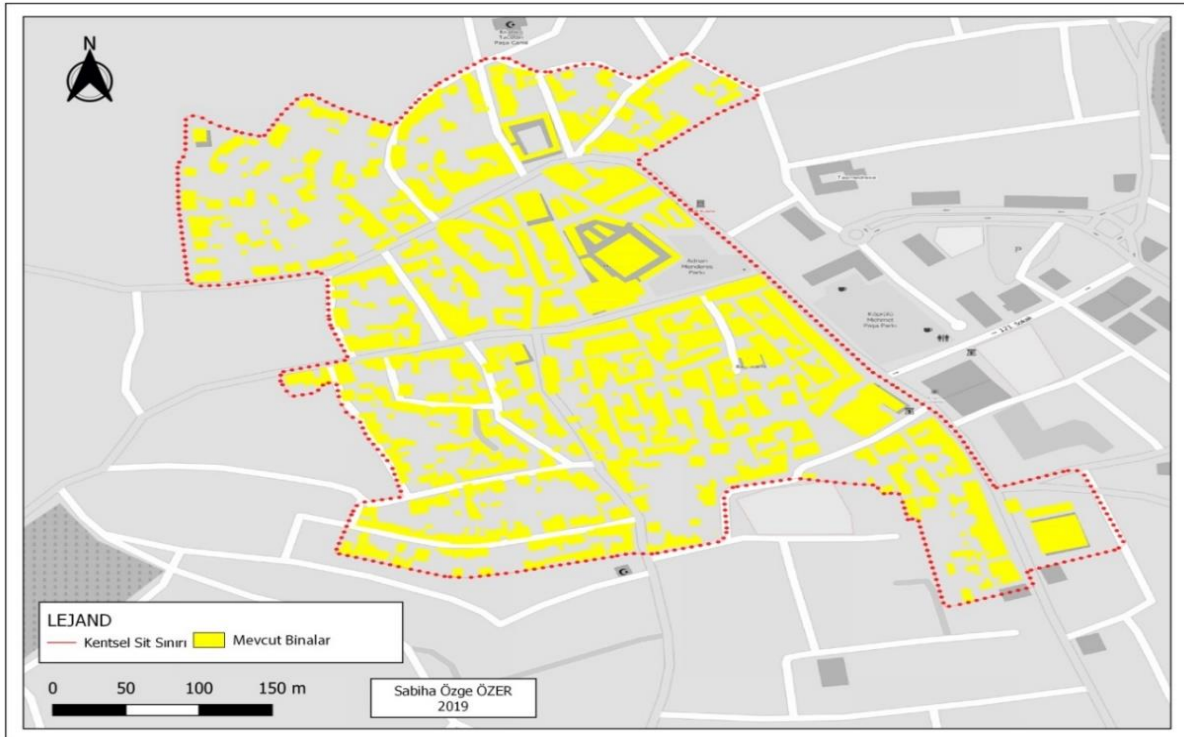

Şekil 1. Vezirköprü ilçesi ve kentsel sit alanı konum haritası

Çalışma alanı olan kentsel sit alanı bulunduğu lokasyon kent içerisinde hem araç hem de yaya trafiği açısından, işlevsel ve ulaşılabilirliğiyle iyi bir konumdadır. Kentsel sit alanının sınırlarını, 100.Yıl Caddesi, General Faruk Cömert Caddesi, Köprülüler Caddesi, İstiklal Caddesi, 207 sokak, 600 sokak, 713 sokak, 801 sokak, 824 sokak, 904 sokak, 1004 sokak, 1200 sokak, 1202 sokak, 1402 sokak, 1403 sokak, 1610 sokak çevrelemektedir. Şekil 2’de görülen Vezirköprü ilçe merkezi ve kentsel sit sınırları içindeki ulaşım ağı haritasında birincil karayolları, yerleşim içi yollar, üçüncül karayolları, yaya yolları, yaya geçitleri, görülmektedir.

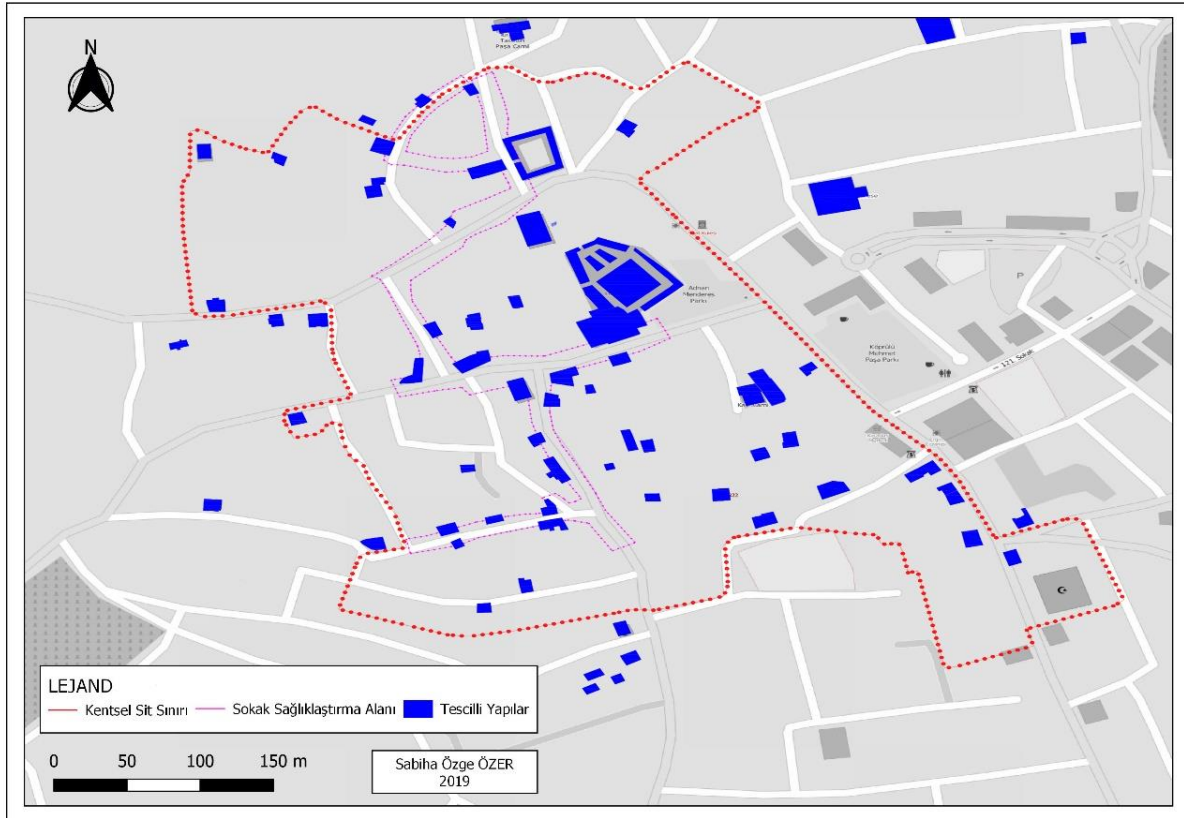
Şekil 3. Vezirköprü kentsel sit alanının alan kullanımı

Şekil 4. Vezirköprü kentsel sit alanı içerisinde bulunan mevcut binalar

Çalışma alanı içinde bulunan 931 yapıdan 51 adeti tescilli yapıdır. Tescilli yapıların dağılımına bakıldığında, 42 adet konut, 1 adet tarihi medrese, 3 adet hamam, 3 adet cami,

2 adet de ticari yapı bulunmaktadır. Şekil 5'te kentsel sit ve yakın çevresindeki tescilli yapılar görülmektedir.

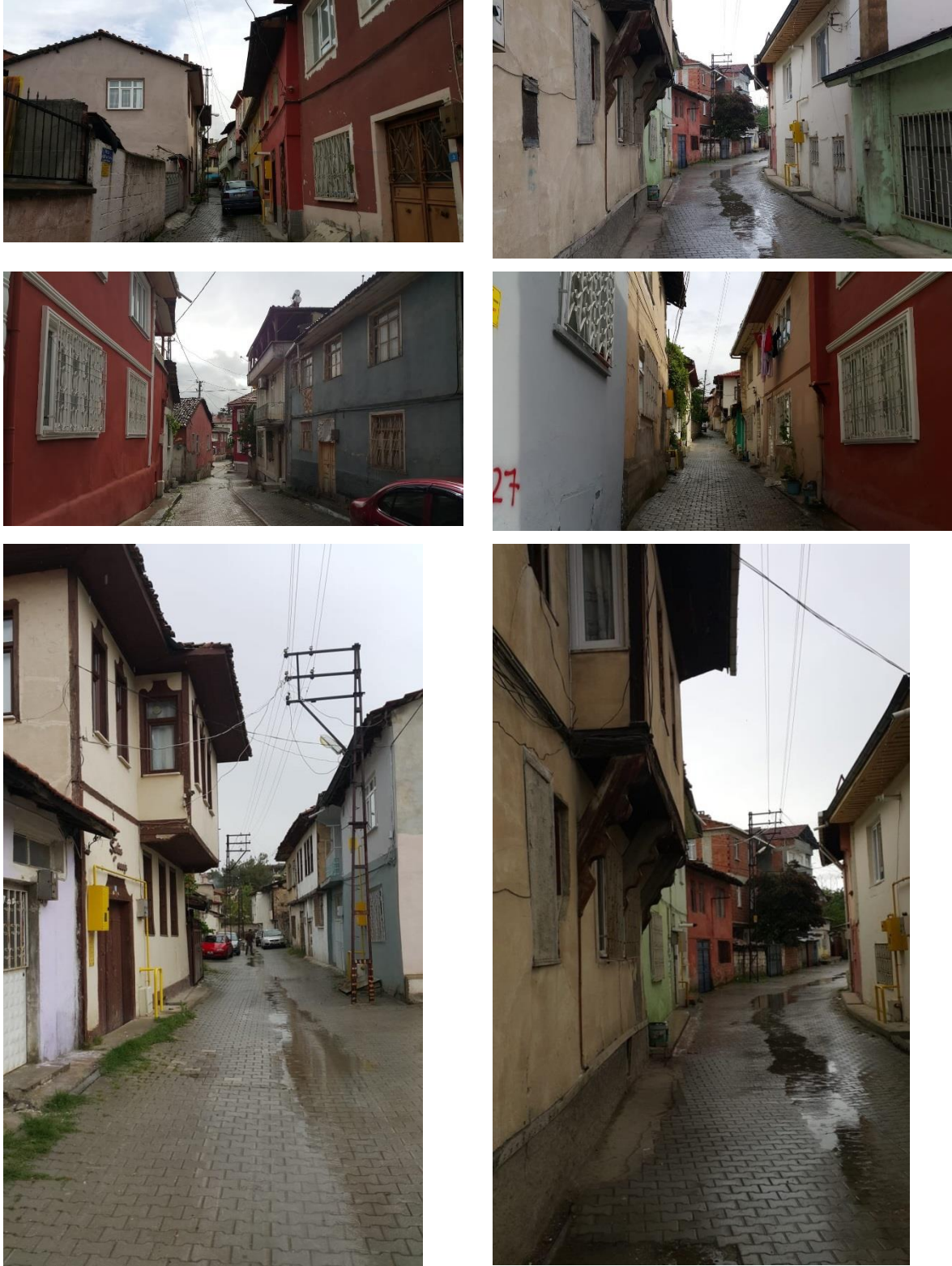

Şekil 5 Kentsel sit alanına ait tescilli yapılar

Kentsel sit alanı içerisinde sokak iyileştirilmesi yapılan; 823. sokak, 1122. sokak, 1116. sokak, Tacettin Paşa Caddesi, 100. Yıl Caddesi, Kulebaşı Caddesi, General Faruk Cömert Caddesi değişimlerinden ve sahip olduğu geleneksel konut örnekleri ile en çok dikkati çeken yerlerdir. Bu nedenle yoğun araç ve yaya trafiği en fazla bu noktalarda görülmektedir. Fakat bu yollarla birlikte kentsel sit sınırları içerisindeki yolların büyük bir çoğunluğu taşıt trafiğine elverişli ve yeterli değildir. Şekil 6'da kentsel sit içindeki sokakların durumu görülmektedir. Genellikle sokak ve caddeler dar olmakla beraber yer yer bozuk zeminden dolayı araç trafiği etkilenmekte, ayrıca yoğun ve sıkışık araç trafiği yayaların yolları rahat bir şekilde kullanımını engellemektedir. Bununla birlikte araç ve yaya trafiğini olumsuz yönde etkileyen düzensiz araç parkları da bu durumun en önemli sebepleri arasında yer almaktadır.

2.3. Mülkiyet durumu ve kat sayısı

Kentsel sit alanı içerisinde bulunan yapı ve alanların mülkiyetlerinin, Vezirköprü Belediye'sine, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ve özel mülkiyete ait oldukları bilinmektedir. Geleneksel yapı özellikleri taşıyan kentsel sit içerisindeki evlerin 1-2 katlı olduğu, genel dağılımın ise 2 katlı olduğu görülmektedir. Ayrıca 1 katlı olarak bulunan mevcut yapıların, Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki zor zamanlarda ilçeye gelmiş, düşük gelir ve kültür düzeyine sahip kişilerce yapıldığı ve yapısal anlamda kentsel sit içinde bulunmak haricinde tarihi bir anlam taşımayan yapılar oldukları bilinmektedir.

Şekil 6. Vezirköprü Kentsel sit alanında bulunan bazı ev ve sokak görünüşleri

Kentsel sit alanı içerisinde, 3, 4 ve 5 katlı yapıların sayısı görece olarak az olmakla birlikte bu yapılar kentsel sit sınırları içerisinde genellikle bazı tarihi konaklar ile ticari yapılardır.

2.4. Yapı malzemesi -Yapısal durum

Çalışma alanı olan, kentsel sitte yapılan alan gözlemleri sonucunda yapılarda yapısal sistem olarak ahşap karkas, betonarme karkas, yığma (kesme taş-tuğla-briket) sistemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Fakat çoğunlukla geleneksel yapılarda ahşap malzeme kullanıldığı görülmekte ve kentsel sit alanının karakteristik yapısını ahşap karkas ve kerpiç malzemeden yapılan evlerin oluşturduğu gözlemlenmektedir. 3-4 ve 5 katlı yapılarda malzeme olarak betonarme kullanılmış ve bu yapıların caddeler üzerinde ticari amaçla kullanılan yapılar oldukları söylenebilir.

Alan içerisinde bakımsız ve işlevsiz durumda bulunan bina ve yapılarda ise yapı malzemesi olarak taş, tuğla, briket kullanıldığı görülmektedir. Sokak ve caddeler arasındaki yollarda ise malzeme olarak asfalt, geleneksel taş, kilitli parke ve küp taş kullanılmıştır.

Araştırma alanı kapsamında yapılan çalışmalarda bina ve diğer yapıların yapısal durumları incelenmiş, harap, kötü, orta ve iyi olarak değerlendirilmiştir. Yapısal sistemleri ahşap-karkas olan yapıların çoğunluğunun durumları harap ve kötü olarak belirlenmiş, bu yapıların çok azının durumunun iyi ve orta olduğu gözlenmiştir (Şekil 7).

Beton ve yığma malzemeye göre ahşap malzeme kullanılarak yapılmış olan yapıların, durumlarının eskimeye bağlı durumu değerlendirilmiş, karşılaştırma yapıldığında da beton malzemeye göre ahşap kullanımı olan yapıların daha eski yıllarda yapılmış olmasına rağmen daha dayanıklı olduğu görülmüştür. Mevcut durum olarak kötü olan yapıların sağlıklılaştırma yapılan sokak ve caddeler dışında kalan alanlarda olduğu söylenilebilir.

Şekil 7. Vezirköprü Kentsel sit alanında bulunan zarar görmüş bazı ev görünümleri

3. AÇIK YEŞİL ALANLAR VE DONATI ELEMANLARI

3.1. Donatı elemanları

Kentsel sit alanı sınırlarını oluşturan ana caddeler ve iç kesimdeki cadde ve sokaklarda, çöp konteyneri, çöp kutusu, bank, çiçek kasası, aydınlatma elemanları, baba gibi temel donatı elemanlarına yeterli sayıda rastlanmamakla birlikte, mevcut olanların ise bakımsız ve işlevsel olmadıkları görülmektedir. Donatı elemanları ve yönlendirme levhaları, kentsel sit sınırları içerisinde 'Sokak Sağıklaştırma' projesi kapsamında yer alan cadde ve

sokaklarda yenilenmiş, modernize edilmiş ve işlevsel özelliklerine göre seçilerek yerleştirilmiştir. Öncelikli olarak bu sokaklarda yapılmış olan bu sağlıklılaştırma sonucunda kentsel dönüşüme giren tarihi evlerin dış kaplama ve tarihi dokularına, renklerine uygun aydınlatmalar, çöp kutuları kapı tokmakları, çiçek kasaları ve oturma elemanlarının seçildiği görülmektedir.

Kentsel sit alanı içerisinde peyzaj özellikleri açısından değerlendirilebilecek ilçe halkı tarafından kullanılan 2 adet açık yeşil alan bulunmaktadır. İlki, Nalbantlı Mahallesi'nde bulunan yaklaşık 500 m² büyüklüğündeki Nalbantlı Mahalle Parkı'dır.

Alanın genellikle mahalle ölçeğinde olması ve çocuk oyun gruplarının bulunmasından dolayı çocukların ve ailelerin tercih ettikleri bir alandır. Aşağıdaki Çizelge 1'de parkta bulunan donatılar ve sayıları verilmiştir.

Çizelge 1. Nalbantlı Mahallesi Parkı donatı elemanları

Donatı Elemanları	Adet
Çocuk oyun grubu	3
Oturma birimi	4
Aydınlatma elemanı	3
Çöp kutusu	2

Kentsel sit alanındaki diğer açık yeşil alan ise yaklaşık 2000 m² lik bir alan büyüklüğüne sahip Mehmet Paşa Mahallesi Adnan Menderes Parkı'dır (Şekil 8 ve Şekil 9). Park, halk ve gelen ziyaretçiler tarafından tercih edilen açık yeşil alanlardan biridir. Alanın içerisinde gelen misafirlere hizmet vermek için yapılmış 1 adet büfe tarzı satış ve hizmet noktası bulunmaktadır.

Parkın hemen giriş noktasında gelenler tarafından çok ilgi gören, zamanında birçok insanın asılarak infaz edildiği söylenen, tarihi miras değeri taşıyan ve anıt ağaç olan 260 yaşında Doğu Çınarı (*Platanus orientalis*) bulunmaktadır. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze Vezirköprü'ye hizmet etmiş veziriazamların da büstleri plastik obje niteliğinde parkta yer almaktadır. Çizelge 2'de parkta bulunan donatı elemanlarının listesi verilmiştir.

Şekil 8. Adnan Menderes Parkından görünüm

Şekil 9. Adnan Menderes Parkı ve Anıt Ağaçtan bir görünüm

Çizelge 2. Mehmet Paşa Mahallesi Adnan Menderes Parkı donatı elemanları

Donatı Elemanları	Adet
Oturma birimi	16
Aydınlatma elemanı	20
Çöp kutusu	7
Plastik obje	5
Süs havuzu	13
Yuvarlak oturma masası	12
Gölge Elemanı	4

3.2. Vezirköprü kentsel sit alanında bulunan mevcut bitkisel materyal

Çalışma alanı olan kentsel sit alanında yapılan gözlem ve araştırmalarda konutların avlularında, bahçelerinde, boş alanlarda ve yol kenarı ile refüjlerde bulunan mevcut bitki türleri belirlenmiştir. Kentsel sit alanı, insanların yoğun olarak yaşadıkları yerleşim alanı olduğundan konutların bahçe ve avlularının çevrelerinde daha çok meyve ve gölge veren ağaç türlerinin tercih edildiği görülmektedir. Çizelge 3'te kentsel sit alanı içinde tespit edilebilen türler listelenmiştir.

Çizelge 3. Vezirköprü kentsel sit alanında bulunan mevcut bitki türleri

Latince Adı	Türkçe Adı
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Beyaz Çiçekli At Kestanesi
<i>Amygdalus communis</i> L.	Badem
<i>Buxus sempervirens</i> L.	Adi Simşir
<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Toros Sediri
<i>Cornus australis</i> C.A.Meyer	Beyaz Çiçekli Kızılcık
<i>Corylus avellana</i> L.	Adi Fındık Orman Fındığı
<i>Cotoneaster dammeri</i> Schneid.	Dağ Muşmulası
<i>L. Cupressus arizonica</i> .	Mavi Servi
<i>Cydonia vulgaris</i> Pers.	Ayva
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Adi iğde - Kuş iğdesi
<i>Fraxinus exelsior</i> L.	Adi Dişbudak
<i>Hibiscus syriacus</i> L.	Ağaç Hatmi
<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz
<i>Lonicera caprifolium</i> L.	Hanımeli
<i>Malus communis</i> L.	Elma
<i>Morus alba</i> L. 'pendula'	Ak Dut
<i>Parthenocissus quinquefoli</i> (L.) Planch.	Amerikan Sarmaşığı
<i>Pinus nigra</i> Arnold. subsp. <i>Pallasiana</i>	Anadolu Karaçamı
<i>Platanus orientalis</i> L.	Doğu Çınarı
<i>Populus alba</i> L.	Ak Kavak
<i>Prunus armeniaca</i> L.	Kayısı
<i>Prunus avium</i> L.	Kiraz
<i>Prunus domestica</i> L.	Erik
<i>Prunus cerasifera</i> "atropurpurea" Rehd	Kırmızı Yapraklı Süs Eriği
<i>Prunus cerasus</i> L.	Vişne
<i>Prunus persica</i> (L.) Batsch	Şeftali
<i>Pyrus communis</i> L.	Armut
<i>Quercus robur</i> L.	Saplı Meşe
<i>Rosa</i> sp.	Gül
<i>Salix babylonica</i> L.	Salkım Söğüt
<i>Tilia tomentosa</i> Moench.	Gümüşü İhlamur
<i>Vitis vinifera</i> L.	Asma

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentsel sit alanı içinde yapısal sorunlar, dokusal bozulma, yıkılarak yığıntı haline gelme ve sahipsiz boş bırakılmalar belirlenen en temel başlıca sorunlardır. Alan içinde tarihi açıdan önemli, tescilli konut ve yapılar bulunmaktadır. Fakat bu yapıların bazılarında bakımsızlık ve terkedilme sebeplerinden dolayı bozulmalar hatta yok olma tehlikeleri mevcuttur.

Kentsel alan sınırları içerisinde sağlıklılaştırma çalışmasının yapılmadığı alanlarda çöküntü, yapıların yıkılması sonucu oluşmuş manzaralara rastlanmaktadır. Bu durum genellikle, gelir düzeyi sınırlı ailelerin yaşadıkları sokak ve mahallelerdir. Konutlar için restorasyon ve onarım imkanı bulamadıklarından, ufak müdahaleler kullandıkları için bu durumun kentsel sit alanının görünümünü olumsuz etkilediği söylenebilir.

Kentsel sit alanlarındaki dokuların bozulmaların görüldüğü noktalar, dokusal açıdan bir değişim yapılmaya çalışılan alanlar olup, bu alanlarda geleneksel yapı ve malzeme değişmiş, parsel-yapı eşitliği bozulmuş, yapı tipleri orijinalliğini kaybetmiştir. Alanın dokusundaki yapı bozulmaların en önemli nedeni, ticaret amaçlı kullanılan yapılar denilebilir.

4.1. Vezirköprü kentsel sit alanının korunmasına yönelik kentsel peyzaj tasarım önerileri

Tarihi çevre koruma çalışmalarında öncelikle tarih, kültür ve doğa varlıkları ve nitelikleri doğru bir biçimde belirlenmelidir. Tarihi yerleşmelerde var olan konut, cami, hamam, ticaret gibi kullanımlar belirlenip, çevre imgesinin oluşmasını sağlayan yapı bileşenleri, yol döşemesi, donatı elemanları, bitki vb. gibi öğelerin belirlenmesi ön koşuldur. Bu çalışmada Vezirköprü tarihi kent merkezi ve kentsel sit alanları bir bütün olarak düşünülmüş ve bu bütünün oluşmasına katkıda bulunan her öğe korumaya değer görülerek saptanmış, envanteri çıkarılmıştır. Tüm bunlar değerlendirilerek, bu bölümde Vezirköprü kentsel sit alanı için geliştirilen öneriler verilmiştir.

Kentsel sit alanları için önerilmesi ve yapılması gereken ilk şey koruma ve kullanma bilincini aşmak, bununla ilgili yöntem ve projeler geliştirmektir. Koçan (2011), bu konu hakkında “sit alanlarının koruma koşullarının sağlanması ve geleneksel kent dokusunun özgünlüğünün bozulmaması için tüm kullanıcılar sorumlu davranmalıdır” sözlerini kullanmıştır. Vezirköprü kentsel sit alanı içindeki sorunlara yönelik yapılacak öneri ve düzenlemelerde peyzaj mimarlığı meslek disiplini haricinde zorunlu bir takım gereklilikler mevcuttur. Yapılacak tüm öneri ve çalışmalar, Koruma Amaçlı İmar Planı, mevcut Çevre Düzeni Planı, Nazım Plan kararları ile zorunlu olarak uyumlu bir şekilde hazırlanmalıdır. Seçilecek donatılar, malzemeler, bitkiler iklim ve kullanım koşullarına uygun olmalıdır.

Vezirköprü, yöresel zengin el sanatı potansiyeline sahip olmasına rağmen, turizm pazarında ilçenin, yöresel el sanatı ürünlerinin yer almadığı ve bununla ilgili yeterince tanıtım ve çalışmaların, yapılmadığı görülmektedir. İlçenin, bu yüzünün, uygun bir projeyle pazarlanması ve tanıtılması durumunda, turizmden elde edilen gelir ve iş istihdamı artmış olacaktır.

Kentsel sit alanı içinde tespit edilen en temel sorunlardan birisi açık ve yeşil alanların yetersiz bulunması, var olan açık ve yeşil alanların ise bakımsız ve otopark sorunlarının olması olarak ifade edilmiştir. Vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak için doğru yerlerde, doğru tasarım kararları ile açık ve yeşil alan yerleri belirlenmeli ve tasarlanmalıdır. Tarihi ve geleneksel dokusu ile zengin olan Vezirköprü İlçesi'nin bu özelliğini geri plana atan ilçe merkezine ve kentsel sit alanlarına dağınık bir şekilde park etmiş araç manzaraları ortadan kaldırılmalıdır. Şehrin kullanışı ve mevcut kötü görüntüleri ortadan kaldırmak amaçlı aktivite, toplanma alanlarının ve insan sirkülasyonunun en çok olduğu yerler tespit edilip, uygun yerlerde otopark tasarımları yapılmalıdır. İlçe'nin geleneksel silüetini olumsuz etkileyen bu yoğun araç görünümleri yeterli otopark tasarımları ile çözülürken, otoparklarda tarihi ve kültürel yapıyı bozmayacak geleneksel bitkiler tercih edilmelidir. Tarihi doku ve gelenekselliğe en uygun bitkiler denildiğinde genel olarak akla tarihi çevre düzenlemelerinde en fazla tercih edilen; Çınar (*Platanus orientalis*), Erguvan (*Cersis siliquastrum*), Salkım Söğüt (*Salix babylonica*), İhlamur (*Tilia tomentosa*), Akçağaç türleri (*Acer spp*), At Kestanesi (*Aesculus spp.*) gibi gölge oluşturacak bitkiler gelmektedir.

İlçeye ve kentsel site ait sokaklara yeni bir karakter kazandırmak için uygun bitkilendirme ile dikkat çekilmelidir. İlçe merkezinde ve kentsel sit alanlarında yol genişliğinin uygun

olduğu yerlerde alle ağaçlandırması yapılarak karakter kazandırılmalıdır. Alle ağaçlandırması için uygun olmayan yerlerde, özellikle de dar sokaklarda sokağa cephesi olan evlerin pencere ve balkonlarına saksı içinde çiçekler konularak sokaklara yeni bir karakter kazandırılmalıdır. Balkon ve pencerelerde, *Antirrhium majus* L. (Aslanagzı), *Chrysanthemum macrophyllum* Waldst.&Kit. (Kasımpatı), *Tagetes erecta* L. (Kadife çiçeği), *Dianthus barbatus* L. (Hüsnüyusuf), *Dahlia variabilis* L. (Yıldız çiçeği), *Pelargonium zonale* (Sardunya), *Ocimum basilicum* L. (Feslegen) kullanılması önerilmektedir.

Yol ağaçlandırması yapılabilecek alanlarda ise; *Cedrus libani* A. Rich. (Toros sediri), *Cupressus sempervirens* L. var. *pyramidalis* Nym. (Piramit servi), *Acer negundo* L. (Disbudak yapraklı akçaağaç), *Aesculus hippocastanum* L. (Beyaz çiçekli at kestanesi), *Catalpa bignonioides* Walt. (Büyük yapraklı katalpa), *Fraxinus exelsior* L. (Adi dişbudak), *Liquidambar orientalis* Mill. (Anadolu sığla ağacı), *Platanus orientalis* L. (Doğu çınarı) gibi bitkilerin kullanılması önerilmektedir.

Açık ve yeşil alanlarda kullanılan donatıların eksik ve bakımsız oldukları gözlenmiştir. Kullanımların yoğun olduğu ve insanlar için en uygun noktalarda tasarlanan bu açık ve yeşil alanlar içerisinde uygun ve kullanışlı donatılar kullanılmalıdır. Donatılar seçilirken Vezirköprü'deki iklim koşulları ve kullanım durumları dikkate alınmalıdır. Seçilen zemin elemanları (döşeme, merdiven, yollar), oturma elemanları, aydınlatma elemanları, işaret levhaları, çöp kutuları vb. donatılar kentin geleneksel ve tarihi dokusuna renk, biçim, doku ve malzeme yönüyle uyumlu olmalıdır.

Kentsel sit alanlarında, açık şekilde ve dağınık bulunan elektrik kabloları görsel olarak kötü görünmekte ve vatandaşlar için tehlike oluşturmaktadır. Yeraltına uygun bir proje ile gizlenmeli tarihi alanlardaki dağınık ve kirli görünüm ortadan kaldırılmalıdır.

İlçede kullanılan yollarda ve açık/yeşil alanlarda engelli vatandaşlarımıza dönük tasarımların olmadığı belirlenmiştir. Yapılan tüm tasarımlarda öncelikle engelli vatandaşların kullanımları düşünülmeli ve bu yönde tasarımlar yapılmalıdır. İlçede sadece engellilere dönük onların hayat kalitelerini artıracak aktivite alanları, eğitim noktaları ve hobi merkezleri tasarlanmalı, onlar da hayata kazandırılmalıdır. Yapılan tasarımlarda kullanılan donatılar engelli kullanıcıları zorlamayacak ve onlara tehlike yaratmayacak şekilde seçilmelidir.

Vezirköprü 'de yaşayan halka ve gelen ziyaretçiler için mevcut aktivitelere ek olarak festival, panayır, sergi, açık hava gösterileri, konserler gibi yeni aktiviteler gerçekleştirilmelidir. Bu tip aktivitelerin gerçekleştirilmesi ilçenin turizm ve rekreasyonel potansiyeli ile işsizlik sorunu için de oldukça önemlidir. Aktivitelerin gelen yerli ve yabancı turistlerin ve halkın istekleri, önerileri doğrultusunda mevcut eksiklikleri düzeltilmeli ve seçenekleri artırılmalıdır. Bunlar yapılırken Vezirköprü'nün geleneksel ve kültür anlayışına uygun aktiviteler seçilirken iklim koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Kent merkezinde harabe haline gelmiş, yıkılmış tarihi doku özelliğini yitirip kent içerisinde kötü görüntüye sebebiyet veren boş parseller kamulaştırılarak sergi, açık hava müzesi, park, gezi, eğlenme ve dinlenme amaçlı alanlar olarak değerlendirilmeli ve kentsel çevre kalitesi artırılmalıdır.

4.2. Vezirköprü Kentsel sit alanında bir sokakta yapılan yenileme örneği

Yukarıda kentsel sit için verilen öneriler kapsamında, tüm bunlar dikkate alınarak kentsel site ait bir sokakta örnek olması açısından Adobe Photoshop CS6 programı kullanılarak mevcut bir alanda manipülasyon ile yenileme çalışması yapılmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Vezirköprü Kentsel sit alanına ait bir sokak görünümü

Yapılan öneri çalışması kapsamında mevcut evin dış cephe kaplaması değiştirilmiş, eski malzemeye ve kentsel sit dokusuna uyacak bir malzeme seçilmiştir. Geleneksel olan bu konutun pencere ve kapı açıklıkları, yükseklikleri korunarak, uygun malzeme ile yenileme yapılmıştır. Sokak arasında bulunan yol için eski ve yer yer bozulmuş olan döşeme yerine doğal küp taş döşeme ve engelli vatandaşlarımız için hissedilebilir yüzeyler kullanılmıştır. Sokakta birçok konutun olmasına rağmen eksik ve geleneksel yapıya uymayan aydınlatma elemanı yerine daha uygun olanı tercih edilmiş ve sayısı artırılmıştır. Sokakta bulunmayan çöp kutusu da alana uygun bir modeli seçilerek eklenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Vezirköprü kentsel sit alanı sokak cephe yenileme önerisi

Kentsel sit alanında bulunan evlerin tescilli yapılar olmasından dolayı, tüm bu çalışmalar evlerin genel tarihi dokusuna zarar vermeden, eski halinden çok uzaklaşmadan, yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki öncelik yapıların korunması ve sürdürülebilir olmasıdır.

Kentsel sit alanında sadece evler değil, ticaretin yoğun olduğu caddelerde tescilli dükkanlar da bulunmaktadır. Dükkanların birbirinden kopuk malzeme durumları ve bakımsız halleri tarihi yapıya ve görsel kaliteyi düşürmektedir. (Şekil 12).

Şekil 12. Vezirköprü Kentsel sit alanında bulunan ticari yapılar bulunan cadde görünümü

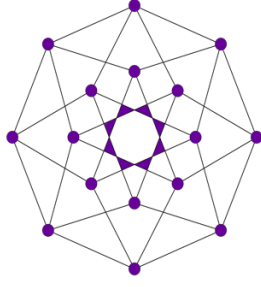
Dükkanların düzenli görünmeleri ve görsel kaliteyi artırmak için aynı tip malzeme kullanılmış, eskimiş kapı ve pencereler dokuya uygun seçilerek değiştirilmiştir. Dükkanların tabelaları da tek bir tasarım altında düzenlenmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Vezirköprü Kentsel sit alanında ticari yapılarda cephe yenileme önerisi

KAYNAKLAR

- Anonim. (2015). *T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.*, 2863 § Resmi Gazete
- Anonim. (2018). Vezirköprü eski şehir bir görünümü. Geliş tarihi 18 Ocak 2019, gönderen https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEB_enTR842TR842&q=vezirk%C3%B6pr%C3%BC+eski+resimler&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjJxJSuxujiAhXB8qQKHcMvCNwQsAR6BAGAEAE
- Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray Oteli üzerine bir değerlendirme. *Arkitekt Dergisi*, 514(1), 46-54.
- Çelik, D. (2004). *Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından araştırılması: Beypazarı örneği*. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülersoy, N. Z., Tezer, A., Yigiter, R. (2001). *Zeyrek: A study in conservation*. Cenkler Yayınevi, İstanbul;1-207
- Kılıçaslan, Ç., Malkoç, E., Özkan, M. B., Tunçalp, G., ve Aydın, A. O. (2012). Kentsel sit yerleşimlerinde dış mekan yaşantısının değerlendirilmesi: Şirince Köyü, Selçuk. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 49(3), 265-274.
- Koçan, N. (2011). Mudurnu (Bolu) kentsel sit alanı üzerine bir araştırma. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 11(1), 44-51.
- Kuter, N. Y. (2007). *Çankırı Kenti Açık Ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Muhacir Arslan, E.S. (2014). *Ekosistem servisleri kapsamında kırsal turizm alternatiflerinin değerlendirilmesi: Ankara-Haymana ilçesi örneği* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Samsun Kültür Turizm. (2010). Samsun Kültür Turizm. Geliş tarihi 19 Eylül 2018, gönderen <http://samsunkulturturizm.gov.tr/>
- Yazgan, M., ve Erdoğan, E. (1992). Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. *Peyzaj mimarisi derneği yayınları*, 2, 205.

8gen-ART

e-ISSN: 2792-0569

Cennet SOYER

<https://orcid.org/0000-0001-8404-6388>
eposta: D2040209084@ogr.sdu.edu.tr
Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı
Sosyoloji Bölümü/Sosyoloji Anabilimdalı
Isparta/Türkiye

Ümit AKCA*

<https://orcid.org/0000-0002-8986-5873>
eposta: umitakca@sdu.edu.tr
Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü/Toplumsal Yapı ve
Değişme Anabilimdalı
Isparta/Türkiye

*Sorumlu yazar

(Corresponding author)

Araştırma makalesi (Research Article)

Gönderilme tarihi/Submission date
03.11.2021
Kabul tarihi/Accepted date
18.12.2021
Yayınlanma tarihi/Publishing date
31.12.2021

ARALIK/DECEMBER 2021

Cilt/Volume : 1 Sayı/Issue : 1

Sayfa: 70-107 Doi: 10.53463/8genart.20210088

Isparta'da Koruyucu Aile Uygulaması Ve Koruyucu Ailelerin Özellikleri

ÖZET

Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımı ve korunması kurum bakımı ve aile bakım yoluyla gerçekleştirilmektedir. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesini üstlenen, aile ortamında bakımını sağlayan koruyucu aile bakım modeli aile temelli bakım yöntemlerinden biridir. Koruyucu aileler, öz ailesi tarafından bakılamayan çocuğa kurum denetimi altında öz ailenin yerini alarak bakım işlevini yerine getirmektedir. Koruyucu aile bakım modelinin incelendiği bu çalışma; Isparta ilinde gerçekleştirilmiş sosyolojik bir araştırmadır. Bu çalışmada öncelikle aile ve çocuk ilişkisi ele alınarak korunmaya muhtaç çocuklara sunulan hizmetler hakkında genel bilgi verilmiştir. Daha sonra çocuk koruma sistemi içinde önemli bir yere sahip olan koruyucu aile bakım model hakkında bilgiler verilmiştir. Görüşme tekniğinden elde edilen verilerden, Isparta ilinde koruyucu aile olmanın anlam ve önemi, koruyucu aile hizmetinde karşılaşılan güçlükler ve endişeler, koruyucu aile olduktan sonra aile üyeler ve çocuk arasında yaşanan gelişmeler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koruyucu Aile, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Aile ve Çocuk, Bakım ve Koruma

Foster-Family Pratics and Characteristics of Foster Families: Isparta Case

ABSTRACT

The care and protection of children in need of protection is realized through institutional care and family care. The foster family care model, which undertakes the care and upbringing of the child and provides care in the family environment, is one of the family-based care methods. Foster families fulfill the function of caring for the child, who cannot be taken care of by his own family, by taking the place of the own family under the supervision of the institution. This study examining the foster family care model; It is a sociological research carried out in the province of Isparta. In this study, first of all, the relationship between family and child is discussed and general information about the services provided to children in need of protection is given. Then, information about the foster family care model, which has an important place in the child protection system, is given. From the data obtained from the interview technique, the meaning and importance of being a foster family in the province of Isparta, the difficulties and concerns encountered in foster family service, the developments between family members and the child after becoming a foster family were revealed.

Keywords: Foster Family, Child in Need of Protection, Family and Child, Care and Protection

1. GİRİŞ

Aile kurumu, toplumların temelinde var olan bir kurumdur. Sosyal bir varlık olan insan, bir aileye ihtiyaç duyar. Çocuklar da kendi ihtiyaçlarını ve bakımlarını giderebilecek olgunluğa gelene kadar ebeveynlerinin bakımına muhtaç olması aileyi zorunlu kılan faktörlerden biridir. Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren hayatının en önemli dönemlerini ailesi ile birlikte yaşar. Çocuğun kendini tanıma, karakterini geliştirme, toplumda kendine yer edinme ve kendine güvenmesi ailesiyle kurduğu sağlıklı iletişim yoluyla gerçekleşir. Ailesi tarafından şefkat, sevgi ve değer gören çocuklar başarılı bir kimlik gelişimi kazanırlar. Fakat ekonomik koşulların yetersizliği, olumsuz sağlık koşulları, anne ve babanın vefatı, iş kaybı, boşanmanın olması gibi nedenlerden dolayı ailelerde kopmalar yaşanabilir. Bu durumda ailesi tarafından bakılmayan çocuk korunmaya muhtaç duruma gelir. Çocukların korunması için çeşitli bakım yöntemleri bulunmaktadır. Bunlardan biri biyolojik ailesi tarafından bakılamayan çocukların süreli, ücretli veya ücretsiz olarak aile ortamında bakımını ve korunmasını sağlayan koruyucu aile hizmetidir. Çocukların devlet kurumlarında yalnızca fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasıyla, sağlıklı, başarılı, özgüvenli, bağımsız bireyler haline gelmelerini ve psikososyal gelişimi sağlayan, çocukların ihtiyaç duyduğu bakımı ve korunmayı koruyucu aileler yerine getirmektedir. Türkiye’de ilk koruyucu aile uygulaması 1949 yılında yapılmış, 1961 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu araştırma ilk etapta Isparta ili ile sınırlandırılarak, nitel araştırma yönteminin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen bilgiler çerçevesinde koruyucu aile uygulamasının analizi yapılmıştır.

Araştırmada, aile ve çocuk ilişkisi bağlamında ailenin işlevleri, aile tutumlarının çocuğun gelişimine etkisi, aile içi ilişkiler, ailenin çocuğu sosyalleştirmesi ele alınmıştır. Aynı zamanda korunmaya muhtaç çocuk kavramı ve korunmaya muhtaç çocuklara sunulan sosyal hizmetlere değinilmiştir. İkinci bölümde, koruyucu aile uygulaması ele alınarak, koruyucu aileye ilişkin tanımlar, koruyucu aile modelleri, kuram ve yaklaşımlar hakkında bilgi verilmiştir. Koruyucu aile olmak için aile ve çocuğa ilişkin yürütülen süreçler açıklanmış ve Türkiye’de ve diğer ülkelerdeki koruyucu aile uygulamalarından bahsedilmiştir.

Araştırmanın yöntem ve gerekçe bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, araştırmanın problemi, yöntemi, araştırmanın alanı, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, veri toplama teknikleri ile ilgili konuları kapsayan araştırma metodu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde saha çalışmasının verilerine dayanarak Isparta ilindeki koruyucu aile uygulaması, koruyucu aile olmanın nedenleri, anlam ve önemi, olumlu ve olumsuz yönleri, başvuru ve değerlendirme süreci, koruyucu aile modelinin aile üzerindeki etkisi, koruyucu aileye akrabalar ve yakın çevrenin tepkisi, koruyucu aile olmak isteyenlere sunulan öneriler, öz aile ilgili düşünceler, koruyucu ailenin çocuk seçiminde kriterleri, baş etme, yeterlilik ve iletişim becerileri, kamu kurum ve kuruluşlarla yaşanan problemler, koruyucu aile uygulamasını yaygınlaştırma metodları ortaya konulmuştur.

2. AİLE VE ÇOCUK

Çocukluk dönemi, bireylerin yaşamında önemli gelişimsel dönemlerden biridir. Çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı olarak gelişmeleri için, anne-baba ya da çocuğa bakım veren kişi ile çocuk arasındaki karşılıklı sevgi ve güven bağının kurulmasının önemi bilinmektedir.

Her çocuk temel yaşam hakkına sahiptir. Çocuğun bakımı ve korunmasının güvence altına alınması devletin yükümlülüğü altında olup ebeveynler tarafından sağlanır. Çocuğun yararının gözetildiği durumda, ebeveynleri ile birlikte yaşama hakkına sahiptir. Çocuğun anne ve babasından ya da bunlardan herhangi birinden ayrılması durumunda ayrıldığı kişiyle görüşmesi çocuğun hakkıdır. Aynı zamanda çocuk, aile içinde fikirlerini ifade etme, kendisiyle alakalı bir konu hakkında fikirlerinin ailesi tarafından dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir. Ebeveynler çocuğun çıkarları ve imkânları doğrultusunda onun bakımını sağlamakla sorumludur. Çocuğu eğitmek, bedensel, ruhsal, zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimi sağlamak ve çocuğu korumak zorundadırlar (Güngör, 2016).

2.1. Aile Tutumlarının Çocuğun Gelişimine Etkisi

Anne ve babanın çocuğa karşı tutumu, çocuğun büyüme ve sosyalleşme sürecindeki rolünü anlama ve bu rolün, çocuğun psiko-sosyal gelişimi üzerindeki etkisini incelemektedir. Aile tutumu, ebeveynlerin çocuklarına yaklaşım ve davranış biçimidir. Ailenin davranış şekli, çocukların aile üyeleri ile olan etkileşimini, toplumsal hayata bakış açılarını, başkalarıyla olan ilişkilerini, geleceğini yönlendirir. Bunun yanı sıra kaygı, öfke kıskançlık, mutluluk gibi duygularını nasıl ifade edeceğinin belirlenmesinde de etkilidir. Ailelerin çocuklarına yönelik sergiledikleri tutum, onların kişilik ve karakter özelliğinin nasıl olacağı konusunda bilgi vermektedir. Özellikle çocuklar üzerinde bu kadar etkili olan tutumların anne baba tarafından benimsenmesinde etkili olduğu düşünülen unsurlarla ilgili nedenleri de bilmek önemlidir. Anne ve babanın eğitim düzeyi, yaşı, gelir durumu, onların çocuklukları, bireysel farklılıkları, doğup büyüdüğü çevre, kişilik özellikleri, çocukların cinsiyeti gibi birçok faktör ebeveyn tutumu konusunda belirleyici ve yönlendiricidir. Ailelerin çocuk yetiştirme de gösterdikleri tutum, çocuğun kişilik oluşumunu ve sosyal gelişimini iyi veya kötü yönde etkileyen önemli faktörlerden biridir. Ebeveynlerin çocuğa gösterdiği ilgi, saygı ve sevgi yaklaşımı kişinin geliştirdiği güven duygusunu oluşturur ve buna bağlı olarak çocuğun başkalarına karşı tutumunu da olumlu yönde etkiler. Ailenin; çocuğuna karşı otoriter, aşırı koruyucu, baskıcı ya da sert bir şekilde davranması çocukların farklı toplumsal davranışlar benimsemesinde etkili olacaktır. Anne ve babalar çocuklarını yetiştirirken takındıkları tutumlar yoluyla onlara model olmakta ve onların davranışlarını yönlendirmektedir (Sezer, 2010).

Çocuk, sosyalleştiği ilk aile ortamında yakın çevresindekileri görerek, onları taklit ederek ve ebeveynlerinin davranışları doğrultusunda kişiliğini geliştirir. Anne ve babanın çocuğa karşı tutumları, onun sağlıklı bir büyüme ve gelişim yaşayabilmesi noktasında yön belirleyici bir etkidir. Ebeveyn tutumları otoriter-katı kuralcı tutum, ilgisiz-kayıtsız tutum, tutarsız tutum, aşırı korumacı tutum ve sevgiye dayalı, hoşgörülü, destekleyici tutum olmak üzere beş ayrı kategoride değerlendirilebilir (Sayar, Bağlan, 2010).

Otoriter-katı kuralcı tutum: Bu tip tutumların olduğu ailelerde kesin, katı kurallar bulunur. Çocuklar disiplinli bir eğitim anlayışıyla yetiştirilir. Baskıcı aileler çocuklarının her davranışlarını kontrol eder, yaptıkları her hatayı hemen düzeltmek isterler. Bu yüzden yapılan yanlışlar yoluyla deneme-yanılma yöntemiyle doğru davranışın uygulanacağı konusunda yetersiz kalırlar. Otoriter ailelerde çocuk kendi fikirlerini söyleyemez. Çocuğun istekleri dikkate alınmadığından iletişim bozukluğu yaşayan, isyankâr davranışlar sergileyen bireyler yetişebilir (Sayar, Bağlan, 2010).

İlgisiz- kayıtsız tutum: İhmal ve aşırı hoşgörünün yer aldığı ailelerde ilgisiz- kayıtsız bir tutum sergilenir. Ebeveynlerin çocuğu ihmal etmesi durumunda çocukların sosyal yönleri zayıf ve benlik saygısı düşük olur. Her istedikleri yerine getirilen çocuklar, şımartılmış, saygı duymayan, sınırsız özgürlük isteyen, tutarsız davranış sergilerler. Aşırı hoşgörülü tutum sergileyen anne ve babalarda çocuklarının ısrarcı tutumları karşısında hâkimiyeti onlara verirler. Çocuklar doyumsuz, bencil, özgüvensiz, uyumsuz bir birey haline gelirler (Yavuzer, 2013).

İlgisiz-kayıtsız ailelerde çocuk duygusal boşluğu arkadaşları tarafından doldurur ve kötü alışkanlıklar edinmeye başlayabilir. Sorunsuz davranışlar sergileyen çocuk, bencil ve şımarık olduğundan arkadaşları tarafından da hoş karşılanmaz (Sayar, Bağlan, 2010).

Aşırı korumacı tutum: Ebeveynlerin çocuğu aşırı kontrol altında tutması, fazla koruyucu ve kollayıcı olması çocuğun sağlıklı gelişimine ve toplumsal gelişimine olumsuz etki yaratır. Korumacı aileler çocuklarının yemek yemesine, giyimine, sosyal çevresine gereğinden fazla karışırlar. Bu tutumları sergileyen ailelerde yetişen çocuklar kendisini başkasına karşı bağımlı, güvensiz bir yapıda hissederekler. Aşırı korumacı tutum sergileyen aile ile baskıcı-otoriter tutum sergileyen ailelerde benzer nitelikler bulunmaktadır. Fakat baskıcı otoriter ailelerde disiplin ön plandayken, aşırı korumacı ailelerde şefkat ve koruma kontrol altına alma güdüsü ön plandadır (Yavuzer, 2013).

Tutarsız aile tutumu: Aile içerisinde ebeveynlerin zıt fikirleri olması veya anne ve babanın farklı zamanlarda farklı karar vermesi durumunda tutarsız, çelişkili durumlar oluşur. Farklı görüşlere sahip olan ailelerde çocuklar yanlış ve doğru kavramlarını birbirinden ayırt edemez. Davranışlarını sergilerken çelişki yaşayabilirler. Bu durumda anne ve babanın fikirleri farklılık gösterse de davranışları aynı olması gerekir (Güngör, 2016). Tutarsız aile modeli, eski ile yeninin çatışması durumunda da ortaya çıkabilir. Tutarsız tutum sergileyen ailelerde çocuk isyankâr, sinirli, inatçı olabileceği gibi duygularını içine atan biri de olabilir. Bu yüzden çocuğun kişiliğinde ciddi problemler oluşur. Yalancılık, hırsızlık gibi olumsuz davranışlar sergileyebilir. Aynı zamanda çocuk, odaklama problemi yaşayabilir (Sayar, Bağlan, 2010).

Sevgiye dayalı, hoşgörülü, destekleyici tutum: Aile içinde sevginin, hoşgörünün, destekleyici tutumun sergilenmesi durumu ebeveyn ve çocuk arasında sağlıklı bir etkileşim sağlar. Bu tür ailelerde sorunlar konuşularak aile içinde çözülür (Güngör, 2016). Anne ve babanın hoşgörülü tutumlarını çocuğun yaş ve gelişim özelliklerine göre belirlemeleri, çocuğun güvenli, sosyal bir birey olmasını sağlar. Bu tutuma sahip ailelerde çocuk aile içinde duygu ve düşüncelerini ifade etme, söz hakkına sahip olma, güvenli ve girişimci olması sağlanır (Yavuzer, 2013).

3. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

3.1. Ailenin Çocuğu Sosyalleştirilmesi

Aile kurumu içinde çocuk, hem kadın hem de erkek tarafından önemli bir değere sahiptir. Kadınlar evlilik bağına güçlendirme, eşleri birbirine yaklaştırma gibi psikolojik sebeplerle, erkekler ise neslin devamını sağlama gibi sosyal değerler sebebiyle çocuk sahibi olmayı istemektedirler. Çocuğa verilen değer sadece bu sebeplerle sınırlı kalmayıp grup, yöre ve toplum değerlerini de yansıtmaktadır (Yılmaztürk, 1991).

Çocuğun kişiliğinin gelişimi, toplumsal normları öğrenimi ailede başlamaktadır. Örneğin; çocuk ilk toplumsallaşma döneminde cinsel rolleri, din eğitiminin önemli bir kısmını, uygulamaları aile içinde öğrenir. Sosyalleştirme çocuğu doğudan etkileyen bir süreçtir. Çocuğa kültür aktarımı, duygu ve değerlerin paylaşılması, statü beklentilerin aile bireyleriyle olan deneyimleri sayesinde yerine getirir.

Aile içinde sosyalleştirme, çocuğa rehberlik etme, çocuğun davranışlarını uyum bir şekilde yönlendirme, kendi davranışlarını çocuğa aktarma, çocuğu eğitme yollarıyla olur. Çocuk da uygun olan değerleri ve davranışları benimser. Bu seçimi gözlem, toplumsal hayata katılma, rol oynama, kendi düşünce ve davranışını yargılama yoluyla sağlar. Çocuğun sosyal olmayan davranışlarının ebeveynleri tarafından denetlenmesi de onun sosyalleşme sürecinin bir parçasıdır.

Çocuğun sosyalleşmesinde önemli rol oynayan bir diğer kurum da eğitim kurumudur. Aile içinde sosyalleşme adımlarını atan çocuk, eğitim ve öğretimle sosyalleşme sürecini devam ettirir. Örgün eğitimi devlet ve çeşitli özel okullar üstlenmiştir. Okula başlama yaşı düşmüş, okulu bitirme yaşı da yükselmiştir. Bu yüzden okul, kişinin hayatının önemli bir kısmını doldurmakta, onun kişilik gelişiminde, kültürlenmesinde ve sosyalleşmesinde bir etkiye sahiptir (Güngör, 2016).

Anne ve babanın ölmesi, ayrılması, terk etme ve ekonomik yetersizliklerden dolayı bazı aileler çocukların bakımı ve korunmasını sağlayamamaktadır. Bu durumda genel ihtiyaçlarını kendi başına gideremeyen çocuklar korunmaya muhtaç duruma gelirler. Bu çocukların bakımı çeşitli kurumlarda, akrabaları ya da diğer kimseler tarafından sağlanabilir.

4. KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK VE SOSYAL HİZMET

Korunmaya muhtaç çocuk, belirli bir zaman diliminde toplum şartlarına göre çocuğun temel ihtiyaçlarının giderilmesi, korunması ve gözetilmesindeki eksikler nedeniyle fiziksel, ruhsal, ahlaki ve sosyal yönden sağlıklı bir birey olmasının engellenmesi koşullarını içerir. Çünkü anne-babası olmayan veya kimsesi olmayan, maddi durumu iyi ya da kötü, suçlu veya suçsuz, herhangi bir sorunu olması ya da olmaması gibi durumlar dikkate alınmaksızın hukuki açıdan sağ ve doğduğu andan itibaren reşit olana kadar her çocuk korunmaya muhtaçtır (İnan, 1970). Bir çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikedeysen ya da kanunun belirttiği ölçüde bakılamıyorsa, terk edilmiş ve güvenliği tehlike altındaysa korunmaya muhtaçtır denilebilir (Akyüz, 2000).

Çocuk Koruma Kanununa göre, korunma ihtiyacı olan çocuk, fiziksel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve ruhsal gelişimi tehlikede olan, ihmal ya da istismar edilmiş, suç işlemiş ya da suça sürüklenmiş olan çocukları kapsamaktadır (Çocuk Koruma Kanunu, Madde 3-1).

Sosyal Hizmetler Kanunu'na göre ise, anne ya da babasını kaybetmiş, anne veya babası ya da her ikisi tarafından terk edilen, ihmal edilen, dilencilik yapma, zararlı madde kullanma, kötü alışkanlıklar edinme gibi her türlü tehlikelere karşı savunmasız bırakılan çocuklar korunmaya muhtaç çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu, Madde 3-b).

4.1. Aile Yanında Sosyal Yardımla Destekleme

Aile bireyleri bazı durumlarda çocuğa maddi, manevi, fiziksel ve sosyal destek sağlayamamaktadır. Yetiştirme Yurtlarının yatılı okul gibi olduğu fikrine sahip aileler, bu durumda çocuklarını bu yurtlara vermemektedir ve bakıma muhtaç çocukları için korunma kararı aldırılmaktadır (İkizoğlu, 2001).

Korunmaya muhtaç çocuklar için öncelikli bakım yöntemi çocuğun kendi ailesi ya da akrabası tarafından bakılmasıdır. Türkiye'de ekonomik açıdan durumu iyi olmayan ailelere parasal ve nesnel hizmetlerden yararlanması için yardım yapılmaktadır.

Bu sebepten dolayı kurum bakım hizmetlerinden faydalanmak istenilen çocukların korunması, koruma kararı alınarak bakımı ve yetiştirilmesi kendi aile ortamında

verilmesi hedeflenmiştir. Bunu için “aileye dönüş ve aile yanında destek projesi” uygulanmaya başlanmıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuğun aile yanında sosyal yardımla destekleme modeliyle hem aile ve yakınları ile bağları koparılmamış olur. Hem de çocuk ailenin yaşam biçiminden, geleneksel kurallarından ayrılmadan yetiştirilir (Yazıcı, 2012).

4.2. Kurum Bakımı

Kurum bakımı, devlet tarafından sağlanan çocuk esirgeme kurumu, çocuk evleri ve grup evleri gibi kurumlarda çocuğun ailesi tarafından bakımı ve korunmasının sağlanamadığı durumlarda korunmaya ihtiyacı olan çocukların bakım ve korunması için sunulan bir sosyal hizmet yöntemidir (Karataş, 2008).

Aile içinde ekonomik yetersizlik, aile bireylerinin kendi hayatlarını sürdürmede pek çok güçlükleri meydana getirmektedir. Bu aileler, çocukların bir ya da bir kaçını sosyal bir kuruma devretmektedirler. Bunun yanı sıra hastalık, boşanma ve ölüm gibi nedenlerden dolayı kendi ailesi içinde bakılamayınca bu görevi yine kurumlar üstlenmektedir (Ünlü, 1987).

Kurum bakımı, bir aile ortamında bulunmayan çocukların, aralarında kan bağı bulunmayan diğer çocuklarla beraber topluca yaşamaları ve yine aralarında kan bağı olmayan yetişkinler tarafından bakılmaları şeklinde tanımlanabilir (Güran, 1971).

Kurum tipleri, ‘açık ve kapalı, kışla tipi, ev tipi ve okul tipi kurumlar’ şeklindedir (Şenocak, 2005). Yaygın olarak kullanılan kışla ve ev tipi kurumlar, herhangi bir sebepten dolayı ailesinden ayrılmak durumunda kalan çok sayıda çocuğun kalabalık yatakhanelerde bir arada yaşadığı, disiplinli ve merkeziyetçi yönetim tarzı uygulanan kurumlardır. Kışla tipi kurumlar, Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu kurumlarda ortaya çıkan olumsuzluklardan dolayı, az sayıda çocuğun yaşayabildiği, koğuş sisteminden oda sistemine geçilmiştir (Erol, Şimşek, 2008).

Korunma ihtiyacı bulunan çocuklar için aile ortamı yaratmayı sağlayan çocuk evleri de ev tipi kurumları kapsamaktadır. Bu kurumlarda, büyük yatakhaneler ve yemekhanelerden ziyade çocuklar için daha küçük odalar bulunur ve çocuk sayısı azdır (Taştekil, 1992). 28282 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesine göre, korunmaya muhtaç 0-18 yaş aralığındaki çocukların yaşadığı çocuk evleri, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerde bulunan, okullara ve hastanelere yakın yerlerde olan, bağış olarak alınan, kiralanana ya da lojman olarak kullanılan dairelerden oluşur. Çocukların topluma kazandırılmaları, toplumsal hayata uyum sağlamaları, sosyal ilişkilerini geliştirmeleri bakımından bu kurumlar önemli bir yer tutar (Yazıcı, 2012).

Okul tipi kurumlar, zihinsel engelli, işitme veya görme engelli, suçlu veya uyumsuz çocukların eğitim-öğretimi için faaliyet gösteren kurumlardır.

Kapalı tip kurumlar ise çocuğun barınma, eğitim, sağlık, sosyal aktivite gibi imkanlarının hep aynı mekan içerisinde gerçekleştirildiği, dış dünya ile bağlantısının neredeyse tümüyle kesildiği kurumlardır. Açık tip kurumlar, çocukların gelişimi açısından toplum ile olan bağının güçlendirilmeye çalışıldığı, korunmaya muhtaç çocukların eğitim, sağlık, sosyal aktivite gibi ihtiyaçlarının toplum içerisinde sağlandığı kurumlardır (Şenocak, 2005).

Çok sayıda çocuğun bir arada barındığı kurum bakımının dezavantajları da bulunmaktadır. Kurum bakımının sakıncaları şu şekilde sıralanabilir (Yılmaztürk, 1991):

- Kurumlar, çocuklar için özel bir oda, eşyalar, sosyal hayatın diğer gereksinimlerini giderecek ortamı sağlayamamaktadır.

- Kurum içerisinde çalışanlar değiştiğinden dolayı çocuklar, anne özlemini ya da anne olarak benimsedikleri kişinin değiştirilmesinden duygusal olarak etkilenebilmektedirler.
- 0-3 yaş aralığındaki çocukların özel bakımı için anne kucağına ihtiyaçları bulunmaktadır. Fakat kurumlarda toplu bir bakım sağlandığı için bu ihtiyaç giderilememektedir.

4.3. Evlat Edinme

Korunmaya muhtaç çocuklara sunulan sosyal hizmet yöntemlerinden biri olan evlat edinme, çocuğun ihtiyaçlarını gidermeyi hedefleyen, çocuğa geçici olarak değil, devamlı akım sağlanan çocuk refah alanının önemli bir düzenlemesidir. Evlat edinme ile aralarında kan bağı bulunmadan yasal ve sosyal açıdan anne-baba ve çocuk bağının kurulması sağlanır. Evlat edinilen çocuğun aileye, ailenin de çocuğa karşı sorumlulukları bulunur. Ayrıca anne babası olmayan çocuğun aileye kavuşması, çocuğu olmayan ailenin de çocuğa kavuşması sağlanmış olur (Yazıcı, 2012).

Çocukların ailelerinden zorunlu olarak ayrılmaları gerektiği ya da kendilerini koruyacak hiç kimsenin bulunmaması dâhilinde evlat edindirme en iyi bakım modeli olarak görülür. Evlat edinme, 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 305-320. maddeleri gereğince şartları, sonuçları ve sona erdirilmesi bakımından hâkim izni ile tamamlanan hukuksal bir kurumdur. Evlat edinme, annesi, babası hukuken veya fiilen belli olmayan ya da annesi ve babası bulunan ve asıl ailesinde yetiştirme koşulları uygun olmayan çocukların, başka bir aile tarafından devamlı ve asli üyesi durumuna gelmesini sağlar (Yazıcı, 2014).

Evlat edinme hizmeti, çok eski zamanlardan beri bilinmektedir. Babil'de bir ailede 6 çocuk olsa bile yedincisi evlat edinebilmekteydi. Roma hukukunda bir aile üyesinin başka bir aile üyesi tarafından alınması biçiminde olmaktaydı. Uygur Türklerinde evlat edinme için çocuksuz olma şartı aranmaktadır. Yakut Türklerinde de annesi olmayan çocuklar evlat edinilmekteydi. Türkiye'de Medeni Kanunu'nun kabulü ile evlat edinme kurumu yasallaşmıştır. Bu kanuna göre, evlat edinebilmek için kişi en az 35 yaşında olmalı ve evliliklerinde çocuğu olmamalıdır. Kadın, erkek, evli ya da bekar herkes evlat edinme hakkına sahiptir. Birden fazla çocuk evlat edinilebilir. Evlat edinilen çocuğun, evlat edineceği kişiden en az 18 yaş büyük olması şartı bulunmaktadır (Yılmaztürk, 1991).

4.4. Koruyucu Aile Uygulaması

Koruyucu aile bakım yöntemi, öz ailesinde sosyal, duygusal, fiziksel ve asgari eksiklikler bulunan çocuğun başka bir aile yanına geçerek o ailenin ebeveynlik rolünü üstlenmesini kapsayan bir hizmet türüdür. Bu hizmet, kimsesiz olan çocuğun evlatlık verilmek ya da bir kuruma yerleştirilmek için sıra bekleyen çocuklar için gerekli görülür (Taştekil, 1989).

Çocuğun sevmeye, sevilme, güven ve bağlanma gibi ilişkilerinin sağlanması ve aile üyesi olmanın ve değer taşımanın tatminini koruyucu aile sağlayabilir. Ailelerin koruyucu aile olma sebepleri arasında çocuksuz ailelerin bir çocuk büyütme ihtiyacı duyması, sadece bir erkek veya kız çocuğa sahip olan ailenin karşı cinsten bir çocuğa sahip olma isteği, sosyal yardım duygusu ve dini inançlar gibi etkenler neden olabilir (Konuk, 1979).

Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesinin uygun olup olmadığı sosyal çalışmacı tarafından belirlenmektedir. Buna göre biyolojik ailesi tarafından bakılamayan, çeşitli sebeplerle evlat edindirilme şansını kaybetmiş olması, cinsiyeti, sağlık durumu, çocuğun kardeşlerinin olup olmaması gibi nitelikler dikkate alınarak, özellikleri koruyucu aile yanına yerleştirilmeye uygun olan çocuklar arasından seçilmektedir. Bunun yanı sıra eğitim hayatına devam konusunda herhangi bir zorlaması olmayan, toplum hayatına uyabilen çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilmesi uygun görülmektedir (Yazıcı, 2014).

5. KORUYUCU AİLE UYGULAMASI

5.1. Koruyucu Aileye İlişkin Tanımlar

Koruyucu aile, yönetmelikte belirlenen esas ve usuller çerçevesinde korunmayı gerektiren duruma göre belirlenen sürede, il veya ilçe müdürlükleri denetiminde, ödeme karşılığı ya da karşılıksız olarak çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini üstlenen, aile ortamında yaşamını sağlayan, belirli bir öğrenim düzeyinde olan eğitimlerden en az birini almış modeller kapsamındaki aileyi veya kişiyi ifade eder (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 4).

Koruyucu aile, kendi ailesi tarafından bakılamayan ve evlatlık olarak verilmesinin mümkün olmadığı durumlara çocuğun, kurum gözetimi ve yardımı ile öz anne ve babanın yerini alarak ücretli ya da ücretsiz bakım sağlayan aileye denilmektedir. Bir başka tanıma göre, koruyucu aile yöntemi, çeşitli sebeplerle biyolojik ailesi tarafından korunması sağlanmayan çocuğun, devletin denetim ve gözetiminde ücretli ya da gönüllü olarak, kısa veya uzun süreli bakımlarını üstlenen aile özelliklerini taşıyan kişilerin yanında yetiştirilmesi olarak tanımlanır (Gürcan, 2008).

5.2. Koruyucu Aile Modelleri

Koruyucu aile uygulamasının amacı, korunmaya muhtaç olan çocuğun aile ortamında sevgi, ilgi ve hoşgörü ile yetişmesi, fiziksel, duygusal, bilinçli, sosyal ve zihinsel olarak sağlıklı büyümesi, topluma uyumlu ve faydalı bir birey olmasını sağlamaktır. Koruyucu aile tipleri akraba ya da yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli, süreli koruyucu aile modeli ve uzmanlaşmış koruyucu aile modeli olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

Akraba ya da Yakın Çevre Koruyucu Aile:

Akraba ya da yakın çevre modeline göre çocuğun velisi veya ona bakmakla yükümlü olan kimse dışında kalan, aralarında kan bağı bulunan akrabası ya da tanıdığı kimse, bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, en az temel anne, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım modelidir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 4). Bu modelde anne-baba-çocuk ilişkisinin kurulduğu yakın çevreden ve çocuğun akrabalarından uygun olanlara yaş ve eğitim koşulu aranmadan koruyucu aile olmaları için teklifte bulunulur. Bu kişilerin koruyucu aile olmak istemeleri durumunda çocuk aile yanına yerleştirilir. Akraba ya da yakın çevre koruyucu aile modeli dışında çocuk ve koruyucu aile olacak eşlerden yaşı küçük olan arasındaki yaş farkı on sekiz yaşından az olmama koşulu bulunmaktadır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 8).

Geçici Koruyucu Aile:

Geçici koruyucu aile modeli, acil korunması gereken çocukların ve hakkında hizmet planı oluşturulmamış, kendisi için oluşturulan hizmet modelinden çeşitli sebeplerle henüz faydalanamamış, kuruluş bakımına yerleştirilmemiş çocukların temel anne, baba eğitimi almış ailelerin ve profesyonel kişilerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakım modelidir. Geçici koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların bakımı için ailelere hizmet karşılığı aylık ödeme yapılır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 4).

Süreli Koruyucu Aile Modeli:

Bu model, öz anne ve babası yanına kısa bir sürede döndürülme imkanı bulunmayan veya kalıcı olarak aile yanına yerleştirilmeyen çocuklar için anne-baba ve koruyucu aile birinci kademe eğitimi almış kişilerin sağladığı bakımı içermektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 4).

Uzmanlaşmış Koruyucu Aile:

Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli, özel problemleri ve ihtiyaçları olan çocuklar için lisans eğitimini tamamlamış kişiler ya da eşlerden birinin en az ilköğretim mezunu olması durumunda temel anne, baba ve koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitimi almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım modelidir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 4).

Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla her ay bakım ödemesi yapılmaktadır. Bu ödemelerde çocukların yaşları, eğitim durumları, engelli ve özel zorunluluklarının olup olmaması dikkate alınmaktadır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 24).

5.3. Koruyucu Aileye İlişkin Kuram ve Yaklaşımlar

Sistem Kuramı:

Sistem, belirli görevleri yerine getirebilen, aralarında karşılıklı ilişkileri olan elemanlar bütününe denilmektedir. Sistem kuramı ise bir bütün ve bütünü oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyi anlamaya sağlayan düşünce yoludur denilebilir. Sosyal hizmet uygulaması yapılan kişinin yaşam standartları ve karmaşıklığı görünen problemlerin sebeplerine ulaşarak kalıcı çözümler üretilmesini sağlamayı amaçlar. Alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk da sistemin bir parçasıdır. Koruyucu aile ile çocuk arasında yeni bir sistem kurulur. Kurulan bu sistemin sınırlarının belirgin olması ve sistemin dengede kalması aile ve çocuk arasındaki ilişki ve etkileşim bakımından son derece önemlidir. Bu dengenin bozulması ya da sarsılması durumunda sistem yok olma riski ile karşı karşıya kalır (Baykara Acar, Acar, 2002).

Çocuk için sistemin düzgün işlemesi ve kuruluş, öz aile, okul, arkadaşları vb. gibi diğer sistemlerle ilişkileri kontrollü bir şekilde sağlanırsa yararlı olur (Tezel vd., 2018).

Bağlanma Kuramı:

Bağlanma kuramı, çocukların kişiliğinin ve diğer kişilerle ilişkilerinin nasıl etkilendiğini, onlara ilk bakanlara karşı göstermiş oldukları duygusal bağın nasıl ve niçin ortaya çıktığını koymaya çalışmaktır. Bağlanma, kişilerin kendileri için özel ve önemli olarak gördükleri kişilere karşı oluşan duygusal bağdır. Çocuklar açısından bağlanmanın gerçekleşebilmesi için ona bakan kişi ile aralarında sıcak, samimi, yakın ve devamlılık taşıyan bir ilişki olması gerekir. Bu kurama göre eğer çocuk bebeklik döneminde sevgi ve güven görürse, kendisini değerli ve güvenilir bir kişi olarak kabul eder. Eğer çocuğun bağlanma ihtiyacı karşılanmazsa, kendisiyle ilgili algısı da zayıf olur. Yapılan bir araştırmaya göre erken çocukluk döneminde annesine güvenli bağlanan çocukların, güvensiz bağlanan çocuklardan daha neşeli, istekli ve sorunlarını çözmede daha becerikli ve uyumlu olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda yalnızca erken çocukluk döneminde değil, geç çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de anne veya bakım verene güvenli bağlanmanın olumlu psikolojik özelliklerle ilişkisi bulunmaktadır (Şahin, Sürücü, 2011).

Eğer çocukluk döneminde istismar ya da ihmale maruz kalınırsa yetişkinlik döneminde psiko sosyal açıdan olumsuz etkiler oluşur ve bağlanma bozuklukları ortaya çıkar. Buradan hareketle öz anne ve babası tarafından bakılmayan, kurum bakımı altında yetişen çocuklarda bağlanma bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Yetiştirme yurtlarında yaşayan çocuklar, anne ve baba desteğinden yoksun olmanın yanı sıra ergenlik döneminde hızlı fiziksel değişim ve gelişimle baş etmek durumundadırlar. Bu dönemde gençler yakın ilişkiler kurmaya ve kimlik arayışına girerler. Kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası da ortaya çıkar. Birey, bu dönemde çeşitli seçenekleri araştırır ve karar

verir. Aynı zamanda bağımsızlık isteği ile bağımlılık gereksinimi arasındaki çatışmayı da çözmek durumundadır. Bakımdan bağlanma ve kimlik birbiriyle ilişkilidir denilebilir (Şahin, Sürücü, 2011).

Ekolojik Yaklaşım:

Ekolojik kuram, dinamik etkileşimlerle ilgilidir. Birbiriyle ve çevresiyle dinamik etkileşime sahip kişiler örnek olarak gösterilebilir. Ekolojik kuram, birey ve sosyal çevrenin bulunduğu noktaya veya bireyler ve çevreler arasında kesişen ortak noktaya odaklanır (Baykara Acar, Acar, 2002).

Kişinin yetiştirme sürecinde fiziksel ve sosyal çevre etkilidir. 'Çevre içerisinde birey' vurgusu ekolojik yaklaşım açısından önemlidir. Koruyucu aile açısından bakıldığında çocuğa bakılma sürecinde sağlanan olumlu etkileşim devam ettirilirse çocuk sosyal ve fiziksel çevreden olumlu etkilenir ve çocuğun yararı korunabilir (Tezel vd., 2018).

5.4. Türkiye’de Koruyucu Aile Uygulamaları ve Tarihi Gelişimi

Türklerde İslam’ın kabul edilmesiyle birlikte korunmaya muhtaç çocuklara yönelik uygulamalar genellikle yakın akrabalar tarafından dini ve ailevi sorumluluklarla gerçekleştirilmekteydi. İslam’ın yardımlaşmayı teşvik eden kuralları sayesinde bakıma muhtaç durumda olan hasta, özürlü, yaşlı veya çocukların korunması ve bakımını sağlayan vakıfların birer tüzel kişilik olarak ortaya çıkması ile kurumsallaşmıştır (Ünal, 2015).

13. yüzyılda Türk hükümdarı Gazan Mahmut Han tarafından Tebriz’de ailesi tarafından terk edilmiş kimsesiz çocuklar için vakıflar kurulmuştur. Aynı zamanda koruyucu ailelere çocukların korunması ve bakımı için maddi destek sağlanmıştır. Koruyucu aile yanında kalan çocuğun psikolojik ve fiziksel olarak kötü muamele görmemesi için çocuk tarafından kırılan eşyalar için bile paralar ödenmiştir (Yörüköğlu, 2000).

Selçuklular döneminde engellilere, yaşlılara yönelik kurumlar kurulmuş, yetim ve kimsesi olmayan çocuklar için yurtlar açılmıştır. Emzirme döneminde olan kimsesiz çocuklara da sütanneler tayin edilmiştir (Yazıcı, 2000).

Kimsesiz çocuklara ister koruyucu aile olarak ister diğer yöntemlerle olsun onlara iyi davranmak ve onların haklarını korumak ahlaki bir sorumluluk olarak görülmektedir (Ünal, 2015).

Osmanlı Döneminde de savaşlardan, kayıplardan ve ekonomik nedenlerden dolayı ailelerin dağılmasıyla kimsesiz çocukların korunması ve bakımı, onlara sahip çıkmak, dini, ahlaki ve ailevi bir sorumluluk olarak görülmüştür (Ünal, 2015). Bu dönemde geleneksel geniş ailenin bir görevi olarak görülen kimsesiz çocuklara bakmak, korumak ve büyütme ailenin diğer üyeleri ya da yakın akrabalar tarafından sağlanmıştır. Bu hizmete “gönüllü koruyucu aile” denilmiştir. Babasını kaybeden çocukların bakımı birinci dereceden akrabaları tarafından sağlanmıştır. Osmanlıda koruyucu aile genellikle gönüllü veya geleneksel koruyucu aile şeklinde yapılmıştır. Çocuğun olan bir anne ve babanın ölümü ya da boşanmanın olması durumunda çocuklar, herhangi bir zamanda ailenin tabii üyesi olarak görülmüştür (Alkan, 1992).

Soy bağı güçlü olan Osmanlı toplumunda kimsesiz çocuklar, özellikle kız çocukları imaretlere bırakılmayıp, yalnız yaşayan kadınlara “can yoldaşı” olmak için evlatlık olarak verilmiştir (Kurt, 1992). Bu dönemde koruyucu aile hizmeti, aile ve yakın akrabalar tarafından yürütülmüştür. Yakın akrabası tarafından bakılamayan kimsesiz çocuklara bakmak ise mahalle içinde geliri iyi olan aileler tarafından bakılmaktaydı. Çocuğun

yetiştirildiği ortamdan uzaklaştırılmadan bakımı gerçekleştirilmek amaçlanmıştır (Yörükoğlu, 2007). Bunun yanı sıra İslam toplumunda çeşitli nedenlerle ailesi tarafından terkedilmiş ya da kaybolmuş çocukların mümkünse ailesi bulunması, değilse koruma altına alınıp güvenli bir şekilde bakımı dini bir görevdir. Fakat İslam hukuk uygulamasında süreklilik gösteren evlat edinmeye izin verilmediğinden kimsesiz çocuklar için geçici süreli evlatlık denilen sistem geliştirilmiştir. Buna “tebennî” denilmektedir. Bu sisteme göre anne ve babasını kaybetmiş ya da anne ve babası tarafından bakılamayan çocukların bakımı çocuklar kendi temel ihtiyaçların giderecek yaşa gelene kadar geçici olarak bazı kurallar dâhilinde bakımı başkaları tarafından sağlanmıştır (Düzbakar, 2008).

Osmanlı’da uygulanan tebennî sisteminin çeşitleri ailesi tarafından terk edilen çocuklar, kimsesi olmayan ve yetim çocuklar, maddi durumu kötü olan ailenin çocukları, sosyo-ekonomik şartların yetersizliğinden dolayı çocuklarına gerekli imkânları veremeyen bazı ailelerin çocukları ve İslam’ı seçen gayrimüslim çocuklar olmak üzere şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır. Osmanlılarda evlât edinme şekli, manevî evlat statüsünde olup, evlatlık edinilen aileye varis olamama şeklindedir (Yazıcı, 2007). Tebennî olarak verilen çocukların çoğunluğu ailesi tarafından terk edilen çocuklardan oluşmaktadır. Örneğin; “Sultan Murad-ı aynı mahallesinde oturan Mehmet adlı kişi, Câmî-i Kebir yakınlarında bulmuş, çocuğu mahkemeye götürerek tebennî ve nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme, çocuğun kimsesiz olmasından dolayı Mehmet’in tebennî talebini ‘...tebennî ve terbiye için alub...’ şeklindeki ifade ile kabul ederek günlük dört akça nafaka vermiştir. Burada tebennî yanında kullanılan ‘terbiye için’ ifadesin de tebennî olarak verilen çocuğun yalnızca yeme, içme ve barınma gibi ihtiyaçlarının değil, iyi bir terbiye altında bakımının da amaçlandığı anlaşılmaktadır” (Düzbakar, 2008).

Osmanlılarda kimsesi olmayan çocukların bakımı ve korunması için uygulanan bir diğer koruyucu aile bakım şekli de “ıcar-ı sağır”dır. Bu sisteme göre, yoksul aile çocuklarının zengin ailelere hizmet karşılığında bakılmak üzere, “besleme, ahretlik, manevî evlât” gibi isimlerle uyguladıkları bir koruyucu aile yöntemidir. Fakir aile çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulamaya konu oluşturanların çoğunluğu kız çocuklarıdır ve genellikle rüşd çağıyla sınırlandırılmışlardır (Yazıcı, 2007).

Osmanlı döneminde koruyucu aileler, çocuklara yönelik çalışmalar yapan vakıflar tarafından ekonomik olarak desteklenmiştir. Verilenlerden anlaşıldığı üzere Osmanlı toplumunda koruyucu aile uygulaması, birinci dereceden akrabalar, yakın çevrenin, kimsesiz çocuğun yetiştirildiği mahalledeki kimseler, tebennî adı verilen bir tür geçici evlatlık sistemi, çocukların emeğine karşılık belirli bir ücret karşılığında ıcar-ı sağır ve vakıfların koruyucu aileye yönelik ekonomik destekleri şeklinde görülmektedir. Koruyucu aileye yönelik bu tür uygulamalar Osmanlı toplumunun toplumsal şartlarına uygun olan çalışmalar olup bu uygulamanın kurumsal bir yapıya bürünmekten ziyade daha çok geleneksel yönünün ağır bastığı görülmektedir.

Türkiye’de örf, adet ve geleneklere uygun bir şekilde ele alınan kimsesiz çocuklar sorunu kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte çocuk koruma önlemleri yetersiz kalmıştır (Yılmaztürk, 1991). Koruyucu aile kavramı Türkiye Cumhuriyeti’nde de ilk olarak 1926 tarihinde Medeni Kanun’da yer almıştır. 1930 yılında korunmaya muhtaç çocukların koruyucu aileler tarafından bakılmasıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. İlk koruyucu aile uygulaması 1949 yılında yapılmıştır. 1961 yılında da UNICEF ile işbirliği yapılarak proje uygulanmıştır. Bakanlığın yaptığı anlaşma ile ilk olarak Ankara’da daha sonra ülke genelinde 1993 yılında başka bir proje ile koruyucu aile hizmeti canlandırılmaya çalışılmıştır (Ünal, 2015).

5.5. Diğer Ülkelerde Koruyucu Aile Uygulamaları

İnsanlığın başlangıcından itibaren hemen hemen bütün toplumlarda korunma ihtiyacı olan çocukların bakımı ve bu hizmetlerin yapılması en önemli sosyal politika problemlerinden biri olmuş ve önemini halen sürdürmektedir (Şenocak, 2006).

Koruyucu aile uygulamasının ilk örnekleri geniş aile yapısına sahip geleneksel toplumlarda görülmüştür. Bu toplumlarda çocuğun kimsesiz kalma ve korunmaya muhtaç olma durumu engellenmiştir. Geniş aile yapısının ferdi grupla birleştiği Afrika'da, klan veya kabile bireyden daha önemli görülmektedir. Bu toplumlarda aile içi roller paylaşılmaktadır. Bir çocuk anne ve babasını kaybettiğinde ya da herhangi bir sebepten dolayı bakıma muhtaç hale geldiğinde grup bütün olarak o çocuğun sorumluluğunu üstlenir. Bu topluluklarda resmi dayanağı olmayan koruyucu aileler ve evlat edinmeler görülür (Özdemir, 1996).

Orta Avrupa ülkelerinde koruyucu aile, yalnızca çocuğu barındıran kimse olarak değil, çocuğun bakımı ve korunması, onun ihtiyaç duyduğu şefkati veren, onu ruhsal açıdan iyi eden aile niteliğini taşımaktadır. Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesi mediko-psiko-sosyal bir ekibin işbirliğiyle sağlanmaktadır. Bu ülkelerde uygun görüldüğünde dul bir kadın koruyucu aile olabileceği gibi, 60 yaş civarındaki bir aile de koruyucu aile olabilmektedir. Çocuk, kısa süreli ya da evlat edinilmek amacıyla uzun süreli aile yanına yerleştirilir. Çocuğun öz ailesiyle de ilişkiler sağlanır. Koruyucu aile ve çocuk sürekli olarak izlenir ve takip edilir (Bıyıklı, 1983).

1531 yılında İngiltere'de Yoksullar Yasası uygulamaya konulmuştur. Bu yasayla birlikte bakıma muhtaç olan çocuklara manastırlarda bakılmaya başlanmıştır. Sanayileşme ve kentleşmenin artış göstermesiyle de kurumların sayıları artmaya başlanmıştır. Ailelerinden ayrılan çocuklar için çalışma evleri (work house) denen yerlerde bakılmıştır. Fakat çalışma evlerinde koşullar zorlaştırılmış ve buralara olan talepler azaltılmaya başlanmıştır. Yetersizliklerin bulunması, hastalıkların artması gibi sebeplerden dolayı 19.yüzyılın sonlarına doğru koruyucu aile sistemi kurumsallaşmıştır (Erol, Şimşek, 2008).

5.6. Koruyucu Ailenin Hakları ve Yükümlülükleri

Koruyucu aile olan, yanına çocuk/çocuklar yerleştirilen kişi veya ailelerin birtakım hakları ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Koruyucu aileler, çocuğun sağlıklı bir ortamda yetişmesi için gerekli şartları sağlamalı ve yerine getirmelidir. Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen aralıklarla izlemine yaptırması gereklidir. Çocuğun herhangi bir rahatsızlığı nedeniyle tedavi görmesi gerektiği durumlarda koruyucu aile birimiyle işbirliği içerisinde olmak durumundadır. Çocuğun sağlık hizmetleri devlet tarafından ücretsiz olarak yapılır. Fakat ailenin isteğine bağlı olarak çocuk özel bir sağlık kuruluşu ya da doktor tarafından da tedavi ettirilebilir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 24).

Koruyucu ailenin çocuğu eğitim ve yetiştirme hariç hiçbir surette çalıştırması kabul edilemez. Koruyucu aile statüsünde olan kişi veya aile ile çocuğun yetenekleri ve becerileri ölçüsünde eğitim ve öğretimi ya da meslek edinimi konusunda gerekli çabayı göstermek zorundadır. Çocuğun öz ailesi veya yakınları ile görüşmesi sağlanmak isteniyorsa koruyucu aile biriminin uygun gördüğü şekil ve zamanda görüşme yapılır. Çocuğun ihtiyaç, istek ve beklentileri dikkate alınması gerekir. Çocuğun öğrenim gördüğü okul, kurs, sünnet gibi durumlarda kişi veya aile sosyal çalışma görevlisi ile birlikte karar alması gereklidir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 15).

Bunların yanı sıra koruyucu aile, telefon, adres değişikliği yapacağı durumlarda bilgilerini acil durumlar dışında değişiklik gerçekleştirmeden bulunduğu il ya da ilçedeki kuruma en

az yirmi gün önce bildirmek zorundadır. İl veya ilçe müdürlüğünün uygun görüşü alınmadan çocuğu başka bir kişi ya da aile yanına bırakmak, yerini değiştirmemek, koruyucu aile konusunda yapılacak eğitimlere katılmak koruyucu ailenin uyması gereken yükümlülüklerdir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 15).

6. AİLE VE ÇOCUĞA İLİŞKİN YÜRÜTÜLEN SÜREÇ

6.1. Koruyucu Aile Başvuru Süreci

Koruyucu aile olmak için birtakım şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı Avrupa ülkelerinde belirli bir yaş ve eğitim durumu söz konusu iken, bazılarında değildir. Türkiye’de ise kişi ya da ailelerin koruyucu aile olabilmesi için gerekli unsurlar “Koruyucu Aile Yönetmeliğinde” düzenlenmiştir. Buna göre koruyucu aile olabilmek için kişi ya da ailelerin öncelikli olarak Türk vatandaşı olması ve Türkiye’de devamlı olarak ikamet etmesi şartı yer almaktadır (Yazıcı, 2014). Kişi 25-65 yaş aralığında olmalıdır. Eğitim düzeyi en az ilkokul düzeyinde olmalıdır. Çünkü 21. yüzyılda günümüzün şartlarına uygun şekilde eğitim ve öğretim görmüş bir çocuk yetiştirmek için kişi koruyucu aile olmak için ne kadar istekli olursa olsun okur-yazar olmadan bunu gerçekleştirmesi mümkün olmayabilir. Düzenli bir geliri olması da koruyucu aile olabilmenin koşullarındandır. Bunların yanı sıra koruyucu aile olmak isteyen ailelerin aile içi ilişkilerinin iyi olması, aile üyelerinin çevresi ya da akrabaları ile önemli anlaşmazlıklarının olmaması, aile içinde duygusal ilişkilerin dengeli olması, aile üyelerinin sorumluluk sahibi olması, korunmaya alınan çocuğun öz anne ve babasının olduğu ve kurumla olan ilişkilerinin kabul edilmesi gerekir. Aynı zamanda korunmaya alınan çocuk ile aile olacak eşlerden yaş farkının 18 yaştan az olmaması koşulu bulunur. Fakat çocuğa akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeline göre birisinin yanın bakılıyorsa çocuk ve aile arasında 18 yaş farkı olması gerekli görülmez (Yazıcı, 2014).

Koruyucu aile olmak isteyenlerden başvuru yapabilmeleri için temel özellikleri taşımaları istenir. Koşulları taşıyan kişiler evli iseler eşleri ile birlikte, eğer evli değilseler bireysel olarak il müdürlüklerine başvuru yapmaları gerekir. Başvuru sürecinde genellikle en sık karşılaşılan problemlerden biri anne, baba ya da vasinin koruyucu aile olup olmayacağıdır. Çocuğun annesi, babası veya vasisi koruyucu aile olmazlar. Aileden istenilen belgelerle başvuruların yoğun olması durumunda aileler sıraya alınır. Çocuğun güvenli, sağlıklı bir ortamda yetiştirilmesi önemli bir unsurdur. Bunun için aile yapısı, aile bireylerinin birbiriyle olan ilişkisi, aile üyelerinin sabırlı ve hoşgörülü olması ve yakın çevrenin koruyucu aile hizmetine bakışı, çocuğun aile üyeleri tarafından kabul edilmesi gibi unsurlar dikkate alınır (Tezel vd., 2018). Eğer koruyucu aile adayının yaşadığı çevre, sağlık açısından uygun değilse, çocuk için kötü örnek olacak kişilerin yaşadıkları (örneğin, uyuşturucu bağımlılığının çoğunlukta olduğu, fuhuş sektörünün yoğun olduğu bir semt) bir ortam ise uygun değildir. Alkol bağımlısı ve sinirlerine hâkim olamayan, ahlaka uygun olmayan davranışla sergileyen, ruhsal açıdan sorunları olan kişilerin koruyucu aile olması kabul edilemez. Aynı zamanda koruyucu aile adayının bulunduğu çevrede çocuk için eğitim ve öğrenimini sorunsuz bir şekilde tamamlaması için okulların bulunması gereklidir. Bir diğer önemli unsur da koruyucu aile adayının başvuru yapmaktaki asıl amacının ne olduğunun bilinmesidir. Sahada yapılan görüşmelerde bu amaçların aileden aileye değişiklik göstermesi ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan koruyucu aile adayının ve kurum görevlisinin unutmaması gereken en önemli nokta “aile için değil, çocuk için uygun ailenin seçilmesidir” (Tezel vd., 2018).

Evli olan bireylerin koruyucu aile olmak istemesi durumunda yerleşim yerlerindeki il ya da ilçe müdürlüklerine başvurması gerekir. Başvuran kişilere çocuklar hakkında bilgi verilerek ilk görüşme yapılır, koruyucu aile olmaya uygun görülen kişi ya da eşlerle ilk

görüşme formu doldurulur. Yazılı başvuru alındıktan sonra gerekli olan birtakım evrakların (T.C. Kimlik Numarası beyanı, vesikalık fotoğraf, öğrenim durumunu gösteren onaylı belge, iş, gelir ve sosyal güvenlik durumunu gösteren belge) en geç bir ay içinde tamamlanması gerekir. Koruyucu aile olma şartlarına uymayan kişilere de yazılı olarak bilgi verilir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 8).

Tüm bunların yanı sıra koruyucu aile olmak için başvuranların daha önceden koruyucu aile olma durumları iptal edilmiş kişilerin başvuruları kabul edilmez.

6.2. Değerlendirme Süreci

Koruyucu aile olmak isteyen adayların başvuru sürecinden sonra değerlendirme süreci aşaması gelmektedir. Bu süreçte kurum çalışanı tarafından mesleki olarak incelemeler ve değerlendirmeler yapılır. Koruyucu aile komisyonu, koruyucu aile adayının durumuyla ilgili karar vermektedir. Başvurusu onaylanan adaylar üzerinde kişilik özellikleri, evlilik durumları, toplumsal ilişkileri, çocuk yetiştirme konusundaki tecrübeleri ve fikirleri, özel durumu olan çocuklar için bakış açıları, ailenin özellikleri, ekonomik durumu gibi birçok kriterler değerlendirilir. Bu görüşmeler sosyal çalışmacı tarafından ailenin yaşadığı ev veya çalışma ortamı ziyaret edilerek yapılabilir (Tezel vd., 2018).

6.3. Koruyucu Aile Eğitimlerinin Verilmesi

Koruyucu aile komisyonu tarafından koruyucu aile olan kişi ve ailelere koruyucu aile eğitimleri verilir. Verilen eğitimlerde koruyucu aile statüsünde olanlara bu süreçte yaşanabilecek olası durumlarla ilgili olarak bilgilendirmeler yapılır. Ailenin ve çocuğun bilinçli bir şekilde hizmeti sürdürmesi, koruyucu aile hizmetinin sona erdirilmesi, uyum ve adaptasyon, geri dönüşlerin engellenmesi amaçlanır. Özellikle çocukların aileyi benimsemesi, ikincil bir konumda hissetmemesi hedeflenir (Tezel vd., 2018).

6.4. Koruyucu Aile Uyum ve Yerleştirme Süreci

Uyum ve yerleştirme sürecinde koruyucu aile olan kişinin ya da ailenin, uygun çocuğun eşleştirme sürecine hazırlanması, uyum süreci ve yerleştirmenin tamamlanması yapılmaktadır. Bu süreçte çocuk, sosyal çalışma görevlisi ve ailenin de uygun görmesi durumunda çarşı izinleri, ev ziyaretleri gibi günlük ve haftalık izinlerle aileye misafir edilir. Böylece çocuk bu süreçte aile üyeleri ile tanıştırılıp kaynaştırılarak ön hazırlık yapılır. En az bir ay en fazla iki ay içinde çocuk ve ailenin birbirini tanıması sağlanır. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından uyum sürecinde çocukla ilgili zorluklar, karşılaşılabilecek problemler gerekli danışmanlık ve destek ile sağlanır (Tezel vd., 2018).

6.5. Psiko-Sosyal ve Ekonomik Desteklenme ve İzleme Süreci

Çocuğu olmayan bir aileye yeni bir bireyin katılması ya da çocuklu bir aileye yeni bir kardeş gelmesi bazı durumlarda koruyucu aile uygulamasını güçleştirici bir etki yaratmaktadır. Bunun için koruyucu aileye verilen çocuğun izleme ve takip süreci kapsamlı bir şekilde yürütülmelidir. Aileler sık sık denetlenmeli ve rehberlik edilmelidir. Bu süreçte ailenin izlenmesinin yanı sıra çocuğun da aile ile iletişimi, ev ortamında diğer üyelerle ilişkisi, davranışları, ailenin çocuğa sunduğu haklar, ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı, ailenin çocuk için verilen aylık bakım ödemesini ne kadarını çocuk için kullandığı gibi koşullar takip edilmelidir (Kaya, 2019).

Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk veya çocuklar kurum tarafından ilk verildiği yıl her ay, ikinci yıl ve devam eden yıllarda üçer ay arayla olmak üzere yılda en az dört defa ziyaret edilerek izleme ve takip aşaması yürütülür (Tezel vd., 2018).

Sosyal çalışmacı tarafından yapılan ziyaretler, çocuğun koruyucu ailesi ve biyolojik ailesi arasında uyum ve anlaşmanın olması, çocuğun psikolojik, fiziksel ve sosyal gelişimi konusunda önem taşımaktadır (Akyüz, 2008).

6.6. Koruyucu Aile Hizmetinin Sonlandırılması

Koruyucu aile hizmetinin sonlandırılması, sözleşmeden kaynaklı sebepler, korunma kararının ve sözleşmenin sona ermesi ile mümkün olmaktadır. Sözleşmenin tarafları açısından sözleşmeyi sona erdirmeye korunma kararının kalkmasına bağlı olmayıp, her zaman mümkündür. Aile yanına yerleştirilen çocuk da sözleşmenin sonlandırılmasını isteyebilir. Fakat korunma kararının kaldırılması sözleşmenin hukuki dayanağı olan gerekçenin ortadan kalkmasını ifade ettiğinden sözleşme sona ermiş olur (Şenocak, 2005).

Koruyucu ailenin ölümü nedeniyle koruyucu aile ilişkisi kendiliğinden sona erer. Bu durumda çocuk eğer mümkün ise öz ailesinin yanına, mümkün değilse başka bir koruyucu aile yanına veya yetiştirme yurduna yerleştirilir (Serdar, 2000).

Çocuğun koruyucu aile sözleşmesi iptal edilerek geri alınabileceği haller düzenlenmiştir. Bu durumların gerçekleşmesi halinde, çocuk ve aileyi izlemekle görevli sosyal çalışmacının hazırlayacağı, sosyal inceleme raporu, koruyucu aile komisyonunca incelenerek, komisyon tarafından, çocuğun koruyucu aileden alınıp alınmamasına karar verilir. Çocuğun geri alınması durumunda koruyucu aile sözleşmesi iptal edilerek, çocuk geri alınır. Bu durum aşağıdaki hallerden birinin mevcut olması durumunda söz konusudur (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 15).

1. Koruyucu ailenin KAY. 13.maddesinde düzenlenen yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda koruyucu aile sözleşmesi iptal edilebilir.
2. Çocuk ve koruyucu aile arasındaki uyumsuzluğun yapılan mesleki çalışmalara rağmen, giderilememesi halinde: Koruyucu ailenin kabul şartlarına uygun, çocuğu seven ona ilgi gösteren bir aile olmasına karşılık, bazı durumlarda somut bir olay olmasa dahi, çocuk ile koruyucu aile arasında bir uyum sağlanamaz. Böyle durumlarda sosyal hizmet uzmanı bu uyumun sağlanmasında yardımcı olacaktır. Sosyal hizmet uzmanının yardım ve çabaları sonucunda da bir sonuç alınamıyorsa, çocuk aileden geri alınır. Böyle bir durumda iki tarafında bir kusuru yoktur.
3. Koruyucu ailenin çocuğa istenilen şekilde bakmadığının tespit edilmesi; bu durum koruyucu ailenin yükümlülüklerini yerine getirmemesi kapsamındadır. Yukarıda belirtildiği üzere, çocuğun bakım ve yetiştirilmesi, koruyucu ailenin yükümlülükleri arasında sayılmış bulunmaktadır. Çocuğa istenildiği şekilde bakılmamasının anlamı, yükümlülüğün ihlalidir.
4. Çocuğun koruyucu aileye yerleştirilme nedeninin ortadan kalkması; koruyucu aile şartlarını sayarken, ilk şartın korunmaya muhtaç bir çocuğun bulunması olduğundan söz edilmiştir. Bu bağlamda, çocuk korunmaya muhtaç çocuk nitelendirilmesinden çıkmışsa, yani korunmaya muhtaç tanımında belirttiğimiz unsurlar artık çocuk için geçerli değilse, koruyucu aile bakımının amacı ortadan kalmış bulunduğu için, gerekli inceleme yapıldıktan sonra koruyucu aile sözleşmesi iptal edilerek çocuk geri alınır.
5. Koruyucu ailenin herhangi bir nedenle koruyucu aile olmaktan vazgeçmesi durumunda da gereğince koruyucu aile sözleşmesi iptal edilir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 15). Koruyucu ailenin sona ermesi sonucunu doğuran bir başka durum koruyucu aile statüsünün iptalidir. Koruyucu aile statüsünün devam etmesinin sakıncalı olduğu saptanan durumlarda koruyucu aileyi izleyen sosyal çalışmacının hazırlayacağı sosyal

inceleme raporu Koruyucu Aile Komisyonuna iletilir. Komisyonca koruyucu aile statüsü iptal edilir. Koruyucu aile statüsünün iptalini gerektiren haller, koruyucu aile sözleşmesini iptalini gerektiren durumlardan daha ağır ve genel olmalıdır. Koruyucu aile statüsünün iptal edilmesi durumunda, koruyucu aile statüsü iptal edilen aileye bir daha çocuk verilmez (Koruyucu Aile Yönetmeliği, Madde 15).

7. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE GEREKÇE

7.1. Araştırmanın Konusu

Aile temelli bakım yöntemlerinden biri olan koruyucu aile bakım yöntemi, biyolojik ailesi tarafından bakılamayan, korunma ve bakım ihtiyacı olan çocukların, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyen güvenli ilişkiler kurmalarını sağlayan bakım hizmetlerindendir. Bu araştırmanın konusu, Isparta ilinde koruyucu aile bakım modelinin işleyişi üzerinedir.

7.2. Araştırmanın Amacı

Aile hayatının önemli adımlarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Öz ailesi hayatta olan ya da olmayan çocukların bakımı ve korunmasının sağlanamadığı durumlarda korunmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durumda korunmaya ihtiyacı olan çocukların geçici, süreli ya da akraba ve yakın çevreleri tarafından bakımı sağlanabilir. Çocuğun yararı gözetilerek, korunma sebebine bağlı olarak, sağlıklı bir aile ortamında yetişmesini ve büyümesini sağlamak amacıyla gönüllü veya ücretli olarak sağlanan hizmetine koruyucu aile denilmektedir. Çalışmanın amacı, Isparta ilinde bulunan koruyucu ailelerin, koruyucu aile olmalarına karar vermelerinde etkili olan etmenler ve koruyucu aile olmanın anlam ve önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

7.3. Araştırmanın Önemi

Korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bakım hizmetleri göz önünde bulundurulduğunda yatılı yurtlarda sunulan hizmetler aile yanında sosyal yardımla destekleme hizmetleri ve koruyucu aile yanında bakım hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Çocuk için öngörülmüş ilk bakım yeri ailesinin yanıdır. Fakat değişen dünya içerisinde aile kurumunda da köklü değişikliklerin meydana geldiği söylenebilir. Biyolojik ailesi tarafından bakılamayan çocuğun başka bir kişi ya da aile yanında bakımının sağlanması sevgi ve güven ihtiyacının karşılanması bakımından koruyucu aile hizmet modeli önemli bir özellik göstermektedir. Koruyucu aile modeli, yuva ve yurt gibi bakım hizmetlerinden farklı olarak çocuğun aile ortamında yetişmesini ve gelişmesini tüm ihtiyaçlarının aile ortamında giderilmesini amaçlamaktadır. Koruyucu aile kavramına Türkiye’de ilk olarak 1926 yılında Medeni Kanun’da yer verilmiştir. İlk koruyucu aile uygulaması 1949 yılında yapılmıştır. 1961 yılında ilk olarak başta Ankara’da olmak üzere ülke genelinde bu hizmet canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma Isparta ilinde koruyucu aile hizmetinde etkili olan etmenleri anlamak açısından önemlidir.

7.4. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel problemi öncelikli olarak Isparta ilinde bulunan koruyucu aileler için koruyucu aile olmanın nasıl bir önem taşıdığı, koruyucu aileye verilen çocukların biyolojik ailesiyle iletişiminin sürüp sürmediği, koruyucu ailelerin aile üyeleri ve çocuk arasındaki uyumu nasıl koruduğu, sorunların yaşanıp yaşanmadığını ve bu sorunların çözümü için neler yaptıkları, çocuğun aile içinde nasıl davrandığı üzerinedir. Bu bağlamda bu araştırmanın konusu kapsamında yer alan Isparta ilinde bulunan koruyucu aileler ile görüşülerek, koruyucu aile modeline ve sürecine ilişkin değerlendirmelerden

yola çıkararak bu bakım yönteminde yaşanan durumların, sorunların ve sürecin bütün yönleri ele alınmıştır.

Araştırmanın Alt Problemleri

- Koruyucu aile olmak nasıl bir anlam taşıyor?
- Koruyucu ailelerin hizmet sürecinde en çok karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
- Koruyucu aile olmadan önce oluşan endişeler nelerdir ve endişelenilen sorunlarla karşılaşıldı mı?
- Koruyucu ailelerin koruyucu ailesi oldukları çocuğun biyolojik ailesi ile görüşmesine yönelik düşünceleri nelerdir?
- Aileler, koruyucu ailelik ile birlikte çevre sistemlerden nasıl etkilenmiş ve çevre sistemlerini nasıl etkilemişlerdir?
- Aile üyeleri arasındaki etkileşimler koruyucu aile olduktan sonra nasıl değişmiştir?
- Koruyucu ailelik ile birlikte aile sisteminde sorunlar yaşanmış mıdır ve aile içindeki denge nasıl korunmuştur?

7.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Detaylı bir araştırma yürütmek için bu yöntem tercih edilmiştir. Birçok saha araştırmacısı belirli bir süreliğine küçük bir insan grubu üzerinde örnek olay incelemesi yürütür. Saha araştırması, esnek bir şekilde formüle edilmiş bir fikir veya başlıkla başlar. Sonra araştırmacılar inceleme için bir toplumsal grup veya yer seçer. Ulaşılan bu ortam içerisinde toplumsal bir rol benimsenir. Araştırmacılar birkaç ay ile birkaç yıl arasında değişen bir zamanda saha ortamında gözlem ve görüşme yapar (Neuman, 2016). Özellikle sosyal bilimler alanında yaygın bir şekilde kullanılan nitel araştırma, sosyal fenomenleri, bireylerin davranışlarını ve bu davranışların neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlatılmasını amaçlar (Güler vd., 2015).

Nitel araştırmada araştırmacı, alanda edinilen verileri tek bir veri kaynağından elde etmez. Genelde mülakat, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi verinin çoklu biçimlerini kullanarak elde ederler. Verileri inceleyen araştırmacı onlardan bir anlam çıkararak veri kaynaklarını içeren tema ve kategorileri belirler. Daha sonra araştırmacılar tarafından veriler incelenir. Onlardan bir anlam çıkaran araştırmacı veri kaynaklarını kapsayan kategorileri ve temaları belirler (Creswell, 2014). Araştırmacı tarafından veriler analiz edilir ve yorumlanır. Nitel araştırma yöntemine uygun olan tekniklerle araştırma analiz edilir.

Nitel araştırma yönteminin en belirgin özelliği katılımcıların bakış açılarıyla araştırılan olay, olgu, norm ve değerlerin incelemesidir. Bu inceleme sırasında, görüşme yapılan kişilerin kullandıkları özel dil, kavramlar ve anlamlar üzerinde durulur ve bunların araştırılan kişiler için ne anlama geldiği ortaya konulması amaçlanır (Ekiz, 2009, s. 31).

Nitel araştırma yöntemi konu hakkında derinlemesine bilgi edinmeyi sağladığı için araştırmada bu yöntem tercih edilmiştir. Belirli bir konu ve problem ele alınmıştır. Bu konu ve problemi aydınlatmak için nitel veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu yöntem ile elde edilen bulgular ortaya konulmuştur.

7.6. Araştırma Alanı

Araştırmanın alanını Isparta ili oluşturmaktadır. Yapılan görüşmeler 2021 yılının Mayıs ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Konu, koruyucu aile hizmeti ile ilgilidir. Çalışmada Isparta ilindeki koruyucu aileler ile görüşülmüştür. Bu nedenle konuya diğer illerde bulunan koruyucu aileler dâhil edilmemiştir.

7.7. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışma, niteliksel bir sosyoloji araştırması olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Koruyucu aile hizmetin yönelik konuyu ele alan bu araştırma, Isparta ilinde bulunan koruyucu aileleri ve kişileri kapsamaktadır. Araştırma Isparta ili ile sınırlandırılmıştır. Çalışma grubu 2 erkek, 5 kadın katılımcı olmak üzere 7 kişi ile sınırlandırılmıştır. Ailelerin yaşadıkları hanelere gidilerek yüz yüze görüşme ile 39 sorudan oluşan görüşme formu uygulanarak derinlemesine görüşmeler sağlanmıştır. Görüşülecek kişiler önceden tespit edilerek araştırma gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler genellikle ev ziyaretleri esnasında yapılmıştır.

7.8. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada veri toplama teknikleri olarak nitel araştırma yönteminin katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Katılımlı gözlem, araştırma sırasında yapılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği görüşme yapılacak kişilerin bulundukları ortamda önceden hazırlanan görüşme formlarıyla uygulanmıştır.

8. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

8.1. Çalışmaya Katılan Kişilerin Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Durum	Evlilik Süresi	Biyolojik Çocuk
Katılımcı 1	54	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Evli	23 Yıl	Yok
Katılımcı 2	58	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	40 Yıl	4 Tane
Katılımcı 3	52	Kadın	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	32 Yıl	2 Tane
Katılımcı 4	47	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Evli	25 Yıl	2 Tane
Katılımcı 5	63	Erkek	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Evli	37 Yıl	3 Tane
Katılımcı 6	62	Erkek	Lise Mezunu	Emekli Şoför	Evli	37 Yıl	2 Tane
Katılımcı 7	48	Kadın	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Evli	32 Yıl	2 Tane

Bu çalışmada koruyucu aile uygulamasının Isparta ilinde analizi yapılmıştır. Çalışmada görüşme formu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme formunda 39 adet soru bulunmaktadır. 5 kadın 2 erkek katılımcı olmak üzere 7 kişi ile görüşmeler sağlanmıştır. Görüşme formu uygulanan kişilerin ortalama yaşı 54.8'dir. Görüşülenlerin 4'ü lise mezunu, 2'si ilkokul mezunu 1 kişi de üniversite mezunudur. Görüşme formu uygulanan 7 kişinin 5'i ev hanımı, 1'i emekli öğretmen, 1'i emekli şofördür. Görüşülen kişilerin hepsi evlidir. Ortalama evlilik süresi 32.2'dir. Görüşülen kişilerden birinin biyolojik çocuğu, bir katılımcının dört tane, bir katılımcının da üç tane biyolojik çocuğu vardır.

Görüşülen kişilerin 4'ü 1 tane; 1'i 2 tane; 1'i 3 tane çocuğa koruyucu ailelik yapmaktadır. Çocukların yaş ortalamaları 10.7'dir. Çocukların koruyucu aile yanında bulunmaları

süresinin ortalaması 7 yıldır. Görüşülen kişilerin hepsi koruyucu aile eğitimleri almıştır ve hepsinin tanıdığı koruyucu aileler bulunmaktadır. Katılımcılardan hiçbiri koruyucu ailesi olduğu çocuğu daha önceden tanımamaktadır.

8.2. Koruyucu Ailelerin Özellikleri

Katılımcı	Koruyucu Ailelik Süresi	Koruyuculuk Yaptığı Çocuk Sayısı	Koruyuculuk Yapılan Çocuğun Yaşı	Koruyucu Aile Eğitimi	Tanıdık Koruyucu Aile	Çocuğu Önceden Tanıma Durumu
Katılımcı 1	9 Yıl	2 Tane	1'inci Çocuk 15 Yaş 2'inci Çocuk 9 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 2	10 Yıl	3 Tane	1'inci Çocuk 14 Yaş 2'inci Çocuk 13 Yaş 3'üncü Çocuk 11 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 3	8 Yıl	1 Tane	12 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 4	3 Ay	1 Tane	3 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 5	6 Yıl	1 Tane	12 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 6	5 Yıl	1 Tane	12 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor
Katılımcı 7	1 Yıl	1 Tane	6 Yaş	Aldı	Var	Tanıtmıyor

8.3. Koruyucu Aile Olmanın Anlam ve Önemi

Koruyucu aile olmak, çocuğun öz ailesi tarafından bakımının yetersiz olması durumunda, öz aile dışında başka bir aile tarafından korunmasıdır. Çocuğun gelişimi açısından koruyucu aile bakım modeli önem taşımaktadır. Koruyucu aile bakım hizmetinin uzun süreli olması çocuk ve aile arasında sağlıklı ve güvene dayalı bir ilişki kurulmasını sağlamakta ve çocuğun gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra bilinçli bir koruyucu aile, çocukları aile sıcaklığına kavuşturduğu için çocuk için olumlu katkı sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan kişilere koruyucu aile olmanın anlam ve önemi sorusu yöneltilmiştir.

“Tarifi yok bunun. İnsanlığı, çocukların değerini bilmeyi ifade diyor.” (Katılımcı 1). “Çok farklı bir duygu. Kendi çocuğuna baktığın gibi olmuyor. Emanet çocuğun üzerinde daha çok duruyorsun. Kendi çocuğuna kızabiliyorsun ama bu çocuklara kızamıyorsun. Eşim çocukları bir yere götürürken sürekli dikkatli ol diyorum. En çok da haktan hukuktan korkuyorsun. Acaba çocuklara haksızlık ediyor muyum diye düşünüyorum.” (Katılımcı 2).

“Koruyucu aile olarak bir çocuğun daha hayatını kurtarıyoruz. İyi ve düzgün bir şekilde yetiştirmeye çalışıyoruz. Sorumluluk almayı, çocuğu topluma kazandırmayı ifade ediyor.” (Katılımcı 3).

“Maneviyatı çok yüksek. Topluma hayırlı bir evlat kazandırmak istiyorum. Kadın olarak hem maddi hem manevi katkısı güzel.” (Katılımcı 4).

“Koruyucu aile olmadaki amacım, kurumdan bir çocuğu alıp devlete, millete hayırlı bir evlat yetiştirmektir. Çocuk için verimli olmayı ifade ediyor.” (Katılımcı 5).

“Ailesi tarafından terk edilmiş bir çocuğa aile olabilmeyi, hayırlı bir iş yaptığımız anlamını taşıyor.” (Katılımcı 6).

“Bazen pişman oluyorum. Bazen gurur duyuyorum. Zorluklar illa ki oluyor ama onlara anne baba olmak, ev ortamında büyütmek beni gururlandırıyor. İyi ki de almışım diyorum” (Katılımcı 7).

Yapılan görüşmelere göre, koruyucu aile olmak, biyolojik çocuğa sahip olan ve olmayan aileler için benzer anlamlar ifade ederken çocuk sahibi olmayan aileler açısından birey odaklı, çocuk sahibi olan aileler açısından çocuk odaklı olduğu söylenebilir. Ayrıca ailesi tarafından bakılamayan bir çocuğu yetiştirmek, topluma kazandırmak, onlara ebeveyn olmak açısından manevi kazancı yüksek olarak görülmektedir.

8.4. Ailelerin Koruyucu Aile Olma Başvuru ve Değerlendirme Süreci

Koruyucu aile olabilmek için bir takım koşullar bulunmaktadır. Koruyucu aile olmak için başvuru yapan ailelerin koşulları sağlayıp sağlayamadığı değerlendirilir. Katılımcıların koruyucu aile başvurusu yaparken hangi prosedürlerle karşılaştıkları, koruma altına alınan çocuğun yerleşme sürecinin nasıl geliştiği ve bu süreçte neler hissettikleri aktarılmıştır.

“Çocuğu hemen verdiler. Ben zaten çok heyecanlıydım. Bir çocuğum olacaktı. Yeniden anne olabilecektim. Kendimi hazır gördüm. İkinci çocukta daha çok heyecanlıydım. Engelli bir çocuğa hayat olabilecektim. Ona bakabilmenin heyecanı vardı. İlk çocuğu almak istediğimizde kurumla görüştük. Kurumdan eve geldiler. Onlar zaten evden gitmeden hemen olumlu karar verdiler. Ben çok sevinmişim. Ben çocuklarımı kaybedince, çocuk sahibi de olamayınca anti depresan ilaç kullandım. Sağlık rapor için dâhiliyeden ve ortopediden hemen rapor verdiler. Ama psikiyatri doktoru ben sana rapor veremem dedi. Ben de doktorla konuştum. Çocuk almak bana iyi gelecek dedim. Rapor zor aldım.” (Katılımcı 1).

“Doktor raporu, sicil kaydı istediler. Maddi durumumuza dikkat ettiler Bekâr ve dul olmamamızı istediler. Çünkü çocuklar aile ortamında büyüsün istiyorlar.” (Katılımcı 2).

“Sosyal Hizmet Müdürlüğü psikologdan, dâhiliyeden sağlık raporu, sicil kaydı istediler. Aylık gelirimizi sordular. Sosyal güvencemizi sordular. Birikimimizi sordular. Öz çocukların yaşını sordular. Çocuklarımı Sosyal Hizmet Müdürlüğü çağırıp çocuğu nasıl karşıladığını, kabul edip etmediğini sordular. Çok incelemeyen geçtik. Baba-anne-kardeş sevgisi görsün diye hepimize sordular, araştırdılar.” (Katılımcı 3).

“Bizim birbirimize alışmamız çok kolay oldu. Geldiği gün ertesi gün hemen anne baba dedi Bizden ilgi görünce hemen ılımlı yaklaştı. Çabuk kabullendi. Çocuğu verdikleri zaman kurumdan gelip bir hafta kontrol ettiler. Hastaneden tahlil, savcılıktan sicil kaydı, ikametgâh adresi, fotoğraf istediler. Aileyi araştırıyorlar. Bizim haberimiz olmadan aile içi ilişkilerimizi çevredekilere sormuşlar.” (Katılımcı 4).

“Kurum, sağlık raporu istedi. Ev içi duruma baktılar. Çocuk için çalışma odası var mı ona baktılar. Eve gelip ortama baktılar. Sadece anne ve babadan sağlık durumu istediler. Psikolog, ortopedi ve dâhiliyeden rapor istediler.” (Katılımcı 5).

“Sosyal Hizmetlere gittik. Bize orada gerekli bilgileri verdiler. Biz başvurduk. Bekledik. Sonra oradan bizi aradılar. Karmaşık bir duygu oluyor çocuğu alıp eve getirirken. Mutlu olduk. Huzurlu olduk.” (Katılımcı 6).

“İlk başlarda güzeldi. Çocuk da sakindi. Alışveriş yapmak, onu eğitmek heyecanlıydı. İlk bir hafta çocuğu veriyorlar. Yapamazsan Sosyal Hizmetleri arıyorsun, yapamadım diye. Ya da kurum soruyor kalsın mı gelsin mi diye. Aldığım çocuk üç kardeş. Birini öz halası almış. Diğerleri de büyük olunca yurttan. Büyük çocukları çok alan olmuyor. İmkânımız olsaydı da diğer kardeşleri de alabilseydik. Bizden başvuru yaptıktan sonra 4-5 doktordan sağlık raporu istediler. İkametgâh, fotoğraf, savcılıktan kâğıt istediler. Maaş bordosu istediler. Aile ortamına baktılar. Mesela alt komşumuz teyze var. Eşi öldüğü için ona çocuk vermediler. Bakamazsın dediler. Baba olması gerekiyor dediler.” (Katılımcı 7).

Verilen cevaplar incelendiğinde, koruyucu aile olmak için adli sicil kaydı, fotoğraf, ailenin maddi durum bilgisi, çocuğa bakabilmek için herhangi bir fiziksel ve ruhsal rahatsızlığının olup olmadığını beyan eden sağlık raporu istenilmektedir. Bunun yanı sıra koruyucu aile olmak isteyenlerin aile içi ilişkilerinin nasıl olduğu araştırılmaktadır. Koruma altına alınacak çocuk için ev içinde gerekli koşulların olup olmadığı incelenmektedir. Bu şartları sağlayan kişiler, koruyucu aile oldukları için heyecanlı, huzurlu ve kendilerini hazır hissettiklerini ifade etmişlerdir.

8.5. Koruyucu Aile Olma Nedenleri

Anne ve baba için çocuk, bir aileyi tamamladığı düşünülen önemli bir unsurdur. Çocukların sorumluluğunu üstlenmek, karşılıksız sevmek ebeveynlerin yaşamında değişiklikler meydana getirmektedir. Çiftler evlendiklerinde çiftlerin yakın aile bireyleri de çiftlerden sağlıklı çocuklara sahip olmaları konusunda bir beklenti içine girmektedirler. Fakat bu durumun gerçekleşmemesi durumunda çiftler bu isteklerini gerçekleştirmek için evlat edindirmek ya da koruyucu aile olmak istemektedirler. Yapılan görüşmelerde çocuk sahibi olamayan katılımcı, koruyucu aile olma konusunda bilgilendirmiş ve koruyucu aile olmaya yönlendirmiştir. Bu bilgilendirme ve yönlendirme ile koruyucu aile olmaya karar vermiştir:

“Benim çocuklarım vefat etmişti. Çocukları da çok severim. Ölen çocuklarım engelliydi. Böyle bir uygulama olduğunu duyar duymaz kuruma gittik. Bir çocuk aldık. Sonra engelli bir çocuk aldık. Ben öz çocuklarıma hep bakıcı oldum. Ben bir çocuğun elinden tutmak istedim. Onlarla büyümek, onların oyuncakları ile oynamak istedim. Onları da kaybedince beni bunlar motive etti.” (Katılımcı 1).

Yapılan görüşmelerde kendi biyolojik çocukları evlendikten ve yetişkin olduktan sonra ruhi bir boşluğa düşen katılımcılar içindeki çocuk yetiştirme özlemi ile birlikte toplumun içinde tekrar aktif olmak istediğini, bir koruyucu aile ile tanıştıktan sonra bu çocuk özlemini bir koruyucu aile olmak ile sağlanabileceğini ifade etmiştir:

“Oğlum üniversite kazanınca eşimle yalnız kaldık. Sürekli tartışıyorduk. O zaman çocuk alalım yalnız olmayız diye düşündük. Öyle karar verdik.” (Katılımcı 2).

“Çocukların evden gidince karar verdim. Biri çalışıyor. Biri okuyor şehir dışında. Onlar gidince koruyucu aile olmak istedim.” (Katılımcı 4).

“Bir akrabamız koruyucu aile olmuşlar. Onlardan duyduk. Çocuklar da evli olunca biz de almak istedik. Eşimle evde tekiz. Gün içinde uğraşacak pek azla bir şeyimiz olmuyordu. Biz de bir çocuğa bakabiliriz diye düşünüp koruyucu aile olmaya karar verdik.” (Katılımcı 6).

“Benim çocuklarımdan evde olmaması, yalnız kalmamak, boşluğa düşmek beni motive etti. En azından sorumluluk sahibi olmak istedim. Ev içinde hareket oldu.” (Katılımcı 4).

Koruyucu ailelere her ay düzenli olarak ücret ödenmektedir. Görüşülen katılımcılardan biri koruyucu aile olmanın maddi gelir imkânı sağlaması sebebiyle koruyucu aile olduğunu ifade etmiştir:

“Akrabalarım biraz geliri olduğunu söyledi. Aslında eşimi sigortadan emekli etmek istiyordum. Öyle karar verdim. Koruyucu aile olmadan önce iki akrabamın çocuğuna baktım. Onları okuttum. Sonra devletten çocuk alalım ona bakalım dedik. Önce başka bir çocuk aldık. O beni pek dinlemiyordu. Onu geri gönderdik. Sonra başka çocuk aldık.” (Katılımcı 5).

Araştırmaya katılan bazı koruyucu ailelerin annesiz veya babasız büyümesi nedeniyle aile içindeki eksiklikler, ailesi tarafından bakılamayan bir çocuğu topluma kazandırmak, bakımını üstlenmek, manevi duyguların ağır basması gibi nedenler koruyucu aile olmaya motive den etkenler arasındadır.

“Annelik duygusu motive etti. Annemle babam ayrıydı. Çok fakirdik, yoklukta büyüdük. En önemlisi eksik büyüdük. Koruyucu aile olmayı tamamlayıcı olarak gördük. Bir de çocuklarım öldüğü için büyük bir etkendi benim için. Bir yerde bir şeyler eksik oluyor ya o eksikliği tamamladım.” (Katılımcı 1).

“Kendim de babasız büyüdüm. Tam olarak bir aile olabilmenin etkisi oldu. Faydalı olmak istedim.” (Katılımcı 7).

“Bir çocuğa hayat verebilmek, hayata hazırlamak, topluma yararlı bir şekilde, düzgün bir şekilde yetiştirebilmek benim için çok önemliydi. Biz bu hayatta kalıcı değiliz. Rabbim bana sorduğunda ne yaptın diye üç tane kız çocuğu büyüttüm diyebilmek, maneviyat çok önemli benim için.” (Katılımcı 2).

“Ailesi tarafından bakılmaya ihtiyacı olan, kendi kanından olmayan çocuğa bakabilmek bana çok gururlu bir şey gibi geliyor. Bu beni motive etti. Çünkü şimdi insanlar öz çocuklarına bakmak istemiyor. Başkasının çocuğuna nasıl bakayım diye düşünüyorlar. Bu görevi yerine getirebilmek beni motive etti.” (Katılımcı 2).

Koruyucu aile modeli ile evlat edinme modelini birbirleriyle karıştırılmaktadır. Evlat edinmenin amacı, çocuğu olamayan kişilerin evlat sahibi olma, çocuk sevgisi ihtiyacını karşılamak, anne baba bakımından mahrum bırakılan çocuğun bir aileye, yuvaya kavuşmasını sağlamaktır. Koruyucu aile olmanın amacı da, korunmaya, şefkate ve ilgiye ihtiyacı olan çocuklara bir aile ortamında yetişme imkânı sağlamak olmakla birlikte, koruyucu aile kurumu hiçbir şekilde koruyucu aile olacak kişi ya da ailelerin evlat sahibi olma duygusunu tatmine çalışmaz, burada asıl amaç çocuğun menfaatidir. Evlat edinme ile evlat edinen çocuk ve evlat edinilen aile üyeleri arasında, sahih nesep bağına benzeyen “suni soy bağı” olarak adlandırılan, bir akrabalık ilişkisi kurulur.

Koruyucu aile ile koruyucu ailenin yanına yerleştirilen çocuk arasında bir hısımlık ilişkisi bulunmaz. Bu ilişki geçici nitelikte bir ilişkidir. Çocuk, korunmaya muhtaç çocuk niteliğini yitirdiğinde veya belirli durumlar dışında çocuk reşit olduğunda koruyucu aile ile çocuk arasındaki ilişki sona erebilir. Evlat edinme ile evlat edinen aile ve evlatlık çocuk arasında kurulan ilişki ise sürekli bir ilişkidir. Evlat edinmenin sona ermesi halleri dışında, evlat edinme ilişkisi sona ermez (Serdar, 2000). Yapılan görüşmelerde, koruyucu aileler öz çocukları olduğu için koruyucu aile olmaya karar vermişlerdir. Bu durum görüşmeye katılanlar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çünkü kendi çocuklarım ve torunlarım vardı. Zaten aldığımız çocuklara bırakacak mal, mülk olmayınca onları sevgi ile büyütmek istedim. Bana muhtaç olmadan yaşamayı öğretiler diye evlat edinmedim.” (Katılımcı 2).

“Kendi öz çocukların olduğu için bir çocuk da böyle büyütmek istedim. Zaten kendi çocuklarımız olduğu için evlat edinemiyoruz. Çocuğumuzun da (koruyucu ailesi olunan çocuk) kendi ailesi var. O yüzden evlat edinmek yerine koruyucu aile olalım dedik.” (Katılımcı 3).

“Öz evlatlarım olduğu için koruyucu aile olmak istedim.” (Katılımcı 5).

“Evlat edinmeyi düşünmedim. Öz çocuklarım olunca koruyucu aile olmak istedim. Zaten tereddütlüydüm biraz da onun etkisi oldu diyebilirim.” (Katılımcı 7).

Yapılan görüşmelere göre, biyolojik çocuk sahibi olamayan ve çeşitli sebeplerle evlat edinme hizmetine başvurmamayan ailelerin, koruyucu aile hizmeti ile çocuğun maddi ve manevi sorumluluğunu üstlenmek, temel gereksinimlerini gidermek, biyolojik çocukları çeşitli nedenlerle evden ayrıldıktan sonra çocuk sevgisini tatma arzusunun dolaylı koruyucu aile oldukları söylenebilir.

8.6. Koruyucu Aileye Akrabalar ve Çevrenin Tepkisi

Aralarında kan bağı bulunmayan bir çocuğun bakımını üstlenmek, yetiştirmek ve büyütmek bazı kişiler tarafından olumsuz olarak karşılanmaktadır. Koruyucu aile olan kişiler bu durumla karşılaşabilmektedir. Fakat bazı durumlarda koruyucu aile olanlar yakın çevresini etkileyerek ve bilinçlendirerek koruyucu aile olmasını sağlayabilmektedir. Katılımcılara koruyucu aile olduklarında akrabalarının ve yakın çevrelerinin tepkisinin nasıl olduğu sorulmuştur.

“Herkes iyi karşıladı. Kötü tepki vermediler. Mesela çoğu insanın öz çocuğu kabul etmek istemiyor. Bir tanıdığım var. Kendi oğlu çocuk almayı istemedi. Evi terk ederim giderim demiş, o aile de çocuk alamadı. Ama benim çocuklarım olumlu karşıladı. Kendi odalarını bile paylaştılar.” (Katılımcı 3).

“Herkes olumlu yaklaştı. Çok iyi yaparsın dediler.” (Katılımcı 4).

“Olumsuz tepki vermediler. Çevrem çok iyi bir iş yaptığımı söyledi. Karşı çıkan olmadı. Çocukla beni görüp soranlar oluyor. Ben de koruyucu ailesiyim diyorum. Herkes çok iyi yapmışsın diyor.” (Katılımcı 5).

“Bizim akrabalarımızın ve çocuklarımızın tepkisi gayet olumluydu. Çocuklarım kendi öz kardeşi gibi gördüler. İlgilerini eksik etmediler. Bizden görüp duyanlar da kuruma çocuk almaya gittiler.” (Katılımcı 6).

“Genelde iyiydi. Sıkıntı olmadı. Bakamazsın diyenler de oldu tabi. Kendi kızlarım da çocuğumuzu sahiplendi, benimsediler.” (Katılımcı 7).

Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğu koruyucu aile olma fikrinin akrabalarının ve yakın çevreleri tarafından olumlu karşılandığını, çocuk sahibi olma isteklerinin desteklendiğini ve onaylandıklarını belirtmişlerdir. Koruyucu ailelerin bazıları ise aileleri ve yakın çevreleri tarafından bu isteklerinin olumsuz bir tepki ile karşılandıklarını, çocuğun bakımını üstlenemeyeceklerini, çocuğun aile çevresinde benimsenmediğini ve kabul görmediğini belirtmişlerdir:

“Çok olumsuz ters bir tepki verdiler. Bakamazsın, neden kendinizi yıpratıyorsunuz, huzurunuz bozulur dediler. Ama ben mutluyum.” (Katılımcı 1).

“Özellikle büyük oğlum hariç çok tepki verdiler. İstemediler. Beni paylaşamadılar. Kışkırdılar. İki çocuk annesi olan kızım ve torunlarım bile paylaşamıyor. Torunlarım, çocuklara bir şey alınca hemen kıskanıyor.” (Katılımcı 2).

8.7. Koruyucu Aile Olmanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Araştırmaya katılan kişiler koruyucu aile olmanın avantajlarını ve olumlu yönlerini çocuk açısından ve aile açısından olmak üzere değerlendirmektedirler. Elde edilen bulgulara göre; koruyucu aile hizmet modeli ile anne ve baba olmanın hazzını yaşamakta ve ruhsal açıdan tatmin olmakta, aileleri ve aile içi ilişkileri daha da güçlenmekte, planlı programlı yaşama alışkanlığı kazanmakta, koruyucu aile olma vasıtasıyla kendilerini ve ailelerini ayrıcalıklı hissetmekte, sosyal hayatta saygınlık ve statü kazanmaktadır:

“Avantajları, maneviyat olarak çok iyi. Evimde huzurum oluyor. Ben çocuklarımı kaybettikten sonra bunalıma girmiştım. Şimdi sıkıntım yok. Sağlığım yerinde. Bana çok iyi geliyor. (Katılımcı 1).

Koruyucu aile olmanın avantajlarını çocuk açısından değerlendiren aileler de olmuştur. Buna göre; koruyucu aile modeli ile çocuklar aile sıcaklığına, ebeveyn ilgisine, sevgisine ve bakımına, aile ortamında büyüme olanağına kavuşmaktadır.

“Biz ailecek çok sorun yaşamadık. Çocuğumuz biraz yaramaz o bazen sorun olabiliyor ama sabırla üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Bunları göze alarak aldık zaten. Olumlu olarak da çocuk yetiştirme konusunda daha bilinçli olmamızı sağladı diyebilirim.” (Katılımcı 3).

“Yeniden çocuk yetiştirmeyi öğrendik. Şimdilik yeni olduğumuz için bir dezavantajlı durum görmedik.” (Katılımcı 4).

“Olumlu yönleri, ibadetlerini yapmaları, okulda başarılı olmaları, ev içi düzene bakmaları bizi mutlu etti. Ben şimdi çocukları tekrar yurda versem nasıl yaşayacaklarını bilirler. Tek sıkıntımız bana ve eşime bazen karşı gelmeleri bizi zor duruma sokuyor.” (Katılımcı 2).

“Durumu iyi olan, bakabileceğini düşünen aileler çocuk almayı düşünürlerse iyi olur. Çocuklar aile hayatı yaşamak istiyor. Kurumdan alıp ev ortamında bir çocuğu yetiştirmek çocuklar için daha iyi olur.” (Katılımcı 5).

“Avantajları, çocuk büyüterek, onlara bakarak bir nevi Allah rızası kazanıyoruz. Topluma bir evlat yetiştiriyoruz. Onların sorumluluğunu alıyoruz. Belki biz o çocuğu oradan almasak iyi bakılsa bile anne ve baba duygusunu tam olarak tatmadan yaşayıp gidecekti. Dezavantaj olarak da çocuklar isterse öz ailesi geri alabiliyor. Çocuğu alışıp sonra gitme korkusu var.” (Katılımcı 6).

“Sorumluluk sahibi oluyorsun. Eşimle bir yere gideceğimizde çocuğumuzun da fikrini alıyoruz. Bu bizi daha anlayışlı bir aile olmamızı sağladı. Çocuğun öğretmenleri okuldan çağırdığında koruyucu aile olduğumuzu biliyorlar. Bu bizi gururlandırıyor. Olumsuz olarak da çocuk bize sormadan bir şey yapması, onun her davranışına karışmak onu rahatsız edebiliyor.” (Katılımcı 6).

Koruyucu aile olmanın manevi avantajlarının yanı sıra maddi bakımdan da avantajları bulunmaktadır. Avantajların yanı sıra olumsuz yansımaları da bulunmaktadır. Bu durum katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Avantaj olarak, sigorta imkânı var. Ama parası çok fazla değil. Sadece çocuğun masraflarına yetiyor. Dezavantaj olarak da çocukları sonradan kendi aileleri isteyebiliyorlar. Çocuk bizim yanıımızdan ayrılma ihtimali var.” (Katılımcı 3).

“Olumsuz bir durum yaşanmadı. Olumlu olarak aile bütçesine bir katkısı oldu. Bir de çocuğu alıp ve getirirken ‘oh be benim de annem babam olacak’ dedi. Biz çok mutlu olduk. İyi ki almışım dedim. Çocukla ilgilendiğimiz için eşimle daha az tartışıyoruz.” (Katılımcı 5).

“Çalışmayan bir kadın olarak elinde paran oluyor. Dezavantajları da bir yere gidecek olunca çocuk engel olabiliyor. Özellikle pandemi döneminde çocukların sokağa çıkma yasağı olunca onu yanıımızda götürememek beni biraz zor duruma sokmuştu. Çocuğu götüremeyeceğim bir durum olunca akrabalarım idare etti.” (Katılımcı 7).

“Dezavantajları çocuk eve geç gelince sıkıntıya giriyorum. Meraklanıyorum. Çocuğu da çok fazla sıkmak istemiyorum.” (Katılımcı 1).

“Olumsuz olarak eşim daha önceden evlenmişti. 3 çocuğu vardı. Benimle evlendikten sonra 2 çocuğumuz oldu. Dediğim gibi onları kaybettik. Biz kurumdan çocuk alınca eşimin babası elin çocuğuna nasıl bakacaksın diye çok tepki verdi. O aralar eşimle aramızda soğukluk olmuştu. Ama ben bir kadın olarak, anne olarak kimseyi dinlemedim. Çocukların sonuçta bir yuvaya ihtiyacı var. Aslında bizim onlara ihtiyacımız var. Çocuklar bizimle yaşamaya başlayınca ben mutlu oldum. Olumlu katkısı bunlar oldu. Bir de büyük çocuk ergenlik çağında. Biraz o beni üzüyor.” (Katılımcı 1).

“Dezavantajları, çocukların istemediğim bazı huyları var. O durum beni çok üzüyor. Odanızı toplayın dediğim halde bana kızıyorlar. Kavg ediyorlar. Bana ve eşime zaman zaman çok kırıcı, saygısız olabiliyorlar. Böyle durumlarda bazen onları kuruma geri bırakmayı düşünüyorum. Ameliyat olduğumda çocukları geçici olarak sevgi evine bıraktım. Bizim değerimizi anlamışlardı. Avantajları olarak da huzurluyum. Ruhen rahatlıyorum. 10 yıldır baktım, büyüttüm, yetiştirdim. Dini kuralları öğrettim. Dışarda asla saygısız çocuk değiller. Çok güzel konuşurlar. Hem ergenlik dönemleri, hem pandemiden dolayı sıkıldıklarından zaman zaman çıkışmaları oluyor.” (Katılımcı 2).

“Kuruma verilen çocuklar biraz sorunlu oluyor. Anne ve baba özlemini sizinle gidermeye çalışıyorlar. Çocukların çoğu psikolojik ilaç kullanıyor. Onların üstesinden gelmeye çalışıyoruz. Avantaj olarak kendimizi daha fazla sorumluluk sahibi hissediyoruz. İyi bir şey yaptığımızın farkında olmak bizi huzurlu hissettiriyor.” (Katılımcı 5).

“Ben biraz disiplinliyimdir. Çocuğun biraz fazla üstüne gidiyorsun dediler. Ben de siz değil, ben bakıyorum dedim. Sonra iyi ki de almışsın dediler. Genelde koruyucu ailelere verilen çocuklar psikolojik ilaç kullanıyor. Benim çocuğum kullanmıyor. O bana biraz avantaj oldu. Daha sorumluluk sahibi olmayı öğrendik. Sabırlı olmayı öğrendik.” (Katılımcı 7).

Yapılan görüşmelere göre, çocukların topluma kazandırılması, onlara anne-baba ilgisi verilmesi, aile ortamında yetişme imkânı vererek maneviyat olarak iyi hissedilmesi, ailelere maddi desteğin sağlanması, koruyucu aile olmanın avantajları arasındadır. Çocuğun biyolojik aile tarafından geri alınabileceği durumu, çocuklardan istenilmeyen davranış göstermeleri durumunda ailenin zor durumda kalması, çocuğa bakmakla yükümlü olduğu için sosyal aktivitelerin kısıtlanması koruyucu aile olmanın dezavantajları olarak görülebilir.

8.8. Koruyucu Aile Olmak İsteyenlere Sunulan Öneriler

Araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğu koruyucu aile hizmet modelini benimsemişlerdir ve uygulamadan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Bu hizmet modeli ile ilgili olumlu düşüncelere ve tecrübelerine sahiptirler. Çevrelerindeki çocuksuz ya da çocuklu ailelerle bu deneyimlerini paylaşmaya açık ve istekli görünmekle birlikte diğer ailelerle görüşmelerinde onları cesaretlendirdiklerini, bu hizmeti tavsiye ettiklerini ve diğer ailelere rol model olduklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

“Koruyucu aile olsunlar, tereddüte kapılmasınlar. O çocuklara kapılarını açsınlar. Korkmasınlar, o sorumluluğu alsınlar. Çünkü bunlar toplumun yararına olan şeyler. Çevremde karşılaştığım kişilere hep koruyucu aile olun diyorum.” (Katılımcı 1).

“Koruyucu aile olmak isteyenlere olun diyorum. Yaşamlarının olumlu olarak değişebileceğini söylüyorum hep. Ben keşke daha önceden alsaydım diyorum. Herkes evde boş durmaktansa bir çocuğu ev ortamında yetiştirebilirler. Çocuğun anne, baba diyebilmesi güzel bir şey. Manevi olarak çok büyük bir şey. Ama çocuğun her problemini görürsen yapamazsın. Aslında çok zor bir görev. Biz bu sorumluluğu taşıyoruz.

Çevremdekiler ‘aa biz de koruyucu aile olmak istiyoruz’ deyip Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’ne gittiler ama onlara vermediler. Müdürlükten beni aradılar. ‘Sen neden herkesi gönderiyorsun’ dediler. Yani dışarıdan bakınca basit görünüyor. O yüzden oluşabilecek sorunları da herkese söyledim. Müdürlükten gelip her şeye bakıyorlar. Benim annemin evine bile bakmaya geldiler. Ama yine de özellikle çocuklarını evlendirilenlere tavsiye ediyorum. Evde bir neşe kaynağı olur diyorum.” (Katılımcı 3).

“Ben imkânı olan her aileye tavsiye ederim. Alsınlar.” (Katılımcı 4).

“Durumu iyi olan, bakabileceğini düşünen aileler çocuk almayı düşünürlerse iyi olur. Çocuklar aile hayatı yaşamak istiyor. Kurumdan alıp ev ortamında bir çocuğu yetiştirmek çocuklar için daha iyi olur.” (Katılımcı 5).

Araştırmaya katılan kişilerden bazıları bir çocuğa imkânlar doğrultusunda bakılabilmesi için tek çocuk almalarını, belirli kurallar çerçevesinde bakımının yapılmasını ve ilk etapta çocuk ile ilişkilerinin sağlam bir temele oturtulursa almalarını önermişlerdir:

“Önerim, birden fazla çocuk almamaları olur. Psikolojik, fiziksel olarak zorlanırlar. Maddi, manevi her açıdan yetiştirmek için tek çocuk alsınlar.” (Katılımcı 2).

“Çocuğa ilk başta disiplinli olsunlar. Sevgi gösterirken de çok fazla şımartmasınlar. Sanki öz aileleri gibi davransınlar.” (Katılımcı 6).

“Sabırlıhırsa alsınlar. Ben mesela her çocuğu sevemem, ısınamam. İlk etapta çocuğa ısınmaları, sevmeleri lazım. Çocukların öz aileleri olduğunu unutmamasınlar. Onlar biraz problemlili olabiliyor. Bunları göz önüne alsınlar.” (Katılımcı 7).

8.9. Koruyucu Ailenin Öz Ailesi ile İlgili Özellikleri

Koruyucu ailelerin, çocuğun bakımını sağlayacak ve onun biyolojik ailesiyle olan ilişkilerini geliştirme yeteneğine sahip aileler olması önerilmektedir. Çocuklara verilen değerler doğrultusunda çoğu koruyucu aile çocukla kalıcı ilişkiler kurmak istemektedir. Koruyucu aileler, çocukla ilişkisinin ‘tıpkı bir aile gibi’ olmasını istemekte ve bu ilişkinin çocuğun öz ailesi tarafından geri alınarak bitebileceği duygusu onları rahatsız edebilmektedir. Bu yüzden çocuğun öz ailesi ile ilgili ilişkilere direnç gösterebilmektedir.

Koruyucu ailelerin çocukların biyolojik aileleri hakkındaki fikirlerinin çocukların aile aidiyetine doğrudan bir etkisi bulunmadığı söylenebilir. Fakat biyolojik aile ile ilgili olumsuz ifadelerin çocuğa aktarılması çocuğun biyolojik ailesi ile ilgili gerçek düşüncelerini gizlemelerine veya iki aile arasında bocalamalarına sebep olabilmektedir. Çocuk, koruyucu aile ile ilgili aidiyet bağı kursa bile koruyucu ailelerin biyolojik aile hakkındaki olumsuz davranışları ve ifadeleri çocukta kine, güvensizliğe ve koruyucu aile bağında problemlere sebep olabilmektedir.

Araştırmaya katılanların çoğunun çocukların biyolojik ailesi ile ilgili olumsuz ifadeler kullandıkları görülmektedir. Fakat bu olumsuz ifadelerin biyolojik ailelerin çocukları ile görüşmek istemediklerinden dolayı olduğu belirtilmiştir:

“Biyolojik aile hayatta ama hiç görüşmüyorlar. Öz ailesi hiç aramıyor. Büyük çocuğun babası, annesine çocuklara sürekli şiddet uyguluyormuş. Çevredekiler şikâyet etmiş. Kurum çocuğu almak için vali ile eve gitmiş. Çocukları o ailenin elinden kurtarmak istemişler. Çocuklarımla aileleri ile ilişkisi olmaması bir yöne iyi. Böyle bir aileden ne beklenir ki.” (Katılımcı 1).

“Aile hayatta ama çocuklar görüşemiyor. Çünkü aile istemiyor. Çocuklarla ilişkileri hiç yok. İsteseler çocukları görüştürürüm ama hiç talep etmiyorlar. Bu çocukları yurda

verdikten sonra 3 çocukları daha olmuş. Hani bakamayacak durumları olduğunun farkındalar. Neden o çocukların günahına giriyorlar. Düşüncesiz, sorumsuz olduklarını düşünüyorum. Çocuk doğurmak büyütme onlar için bir anlam ifade etmiyor sanırım. Sevgi, düşünce içlerinde yok.” (Katılımcı 2).

“İlk zamanlar öz ailesinin yanına gitmek istemiyordum, görüşmek istemiyordum diyordu. Onu yurda bıraktıkları için içinde onlara karşı öfke duyuyordu. Zamanla alıştı. Öz ailesi aslen Yalvaç’lı. Yalvaç’ın bir köyünden. Zaten öz annesi ile görüşmüyor. Sadece babası ile görüşüyor. Önceden davranışlarında bir değişme oluyordu. Biz bunlara göz önüne alarak hemen Sosyal Hizmet Müdürlüğü’ne bildiriyordum. Daha sonra öz babası bir hafta yanına alınca çocuktan hemen bıktı. Hemen alın demeye başladı. Çocuk da bizim yanımıza gelince, orayı görünce bizi daha çok sevmeye başladı. Çocuk, ilk başta öz ailesinin yaptığı kötülükleri anlatıyordu. Biz o psikolojisini atlatmak için çok uğraştık. Çok şükür o durumları atlattık. Ara ara görüşmeler değil de, gününbirlik görüşmeler de hiç iyi olmuyor. Biz çocuğu ailesine yatılı olarak verdik. Onlar hiç bakamadılar. Gününbirlik görüşünce çocuğu gezdiriyorlar, yediyorlar, içiriyorlar, bakması kolay zannediyorlardı. Yatılı verince bakamadılar. Biz Isparta’ya gidemiyorduk. Çocukta hep yurda geri bırakma korkusu olurdu. Öz ailesine götürme korkusu olurdu. O korkuları yendik artık.” (Katılımcı 3).

“Ben çocuğu kurumdan yeni aldığım için öz annesi ile hiç yüz yüze görüşmedim. Öz babasını da tanımıyorum. Çocuğumdan da onlarla samimi bir ilişkisi yok. Sonradan tanımaya başladı.” (Katılımcı 4).

“Çocuğumuzun anneannesi var. Onunla görüşüyor. Anne ve baba nikahlı değillermiş. Gayri meşru çocuk olmuş. Akrabaları ile de çok samimi değiliz. Çocuğu doktora götürmüştüm. Doktor bizim çocuğu tanıdı. Bu çocuğu ne zaman aldınız. Çocuğun ailesi iyi değil, beni mahkemeye verdiler dedi. Onlarla çok görüşmeyin dedi. İlk aldığım çocuğumun ailesi Burdurluydu. Öz ailesi ile sık sık görüşüyordu. En fazla 10 dakika görüşüyordu. Sonra bana hemen gidelim baba diyordu. Öz ailesine kin besliyordu.” (Katılımcı 5).

“Çocuğun biyolojik ailesi hayatta. Annesi ve babası ayrılmış. Annesi ile görüşüyordu. Aile çok fazla görüşmek istemiyor. Baba cezaevinde zaten. Annesi ile görüştükten sonra bize karşı davranışı değişmiyor. Bizim yanımızdan gitmek istemiyor. Biz kuruma geri veririz diye annesi ile az görüşmek istiyor. Biz de görüşebilirsin bizim için sıkıntı yok diyoruz. Çok olumlu yönde bir ilişkileri yok. Çocuk büyüdükçe anne ve babasından konuşulmasını bile pek istemiyordu. Bana bakamamışlar bırakmışlar diye düşünüp çok fazla sevmiyordu onları.” (Katılımcı 6).

“Her 10-15 güne görüntülü konuşuyorlardı. Aile, her dakika aramaya başlayınca kuruma söyledim. Kurum artık daha sık aramalarına izin vermiyor. Bana karşı tutumlarında değişiklik olmuyor. Biz çocuğu aldığımızdan beri yüz yüze görüşmediler. Çocuk kendisi istemedi. Görüşmek istemiyor. Onu yurda verdikleri için onlara kızıyor. Biyolojik ailede annesi ölmüş, babası da özürlü. Bir de babaanne, dede, halalar var. Çocuklara bakamamışlar. Yani durumları da kötü değilmiş. İnsan nasıl bakamaz diye düşündüm. Demek ki sevgi bağları yokmuş ailenin.” (Katılımcı 7).

Biyolojik ailesi ile görüşen çocukların koruyucu ailelerin karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olmasının sebebi biyolojik ailelerin, çocuğa koruyucu aileler ilgili olumsuz görüşler ifade ettiklerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Biyolojik aile ile ilgili yapılan görüşmeler sonrası çocukların koruyucu ailelere karşı olumsuz duygular beslememelerin nedeni, koruyucu ailelerin, öz aile ilgili olumsuz duygu ve düşüncelerini çocuğa aktarmamalarıdır.

8.10. Koruyucu Ailelerin Baş etme Yeterlilik ve İletişim Becerileri

Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukla daha önceden biyolojik ailelerin yanında ve sosyal yaşamlarında travmalar geçirmiş, sağlıklı büyütülmemiş, ilgi ve sevgi eksikliği yaşamış, olumsuz şartlar altında barınmış, ihmal ve istismara maruz kalmış olabilirler. Bu yüzden koruyucu ailelerin bilinçli olmaları gerekir. Koruyucu ailelerin korunmaya muhtaç çocuğun olumlu koşullar altında bakımının sağlanması hususunda yeterli olmaları, baş etme becerilerin olması, kişisel gelişimlerini tamamlamış olmaları gerekir. Baş etme becerisi, davranışsal ve bilişsel açıdan yeterli olan kişilerin çocukları ile kurdukları iletişim çözüm odaklı olmaktadır. Bu da çocukların duygu ve davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Katılımcılara koruyucu aile olmadan önce endişelerinin olup olmadığı ve endişelenen sorunlarla karşılaşp karşılaşmadıkları sorulmuştur. Bazı aileler endişelendiği konular olduğunu, bazı aileler ise hiçbir konuda endişe duymadıklarını, sorunlarla baş edebileceklerine inandıklarını ifade etmişlerdir.

“Vardı. Bazı kötü alışkanlıkları olur diye korkuyordum. Koruyucu ailesi olduğum kızımın birinin kötü bir alışkanlığı vardı. Şimdi biraz geçti. Çocuklar çok hareketliydi. Kendilerine zarar vermelerinden korkuyordum.” (Katılımcı 2).

“Çocuk bize alışmaz diye endişelerimiz vardı. Çocuğa yetmeyiz, bakımı zor olur diye korkularımız vardı. Endişelendiğimiz gibi olmadı. Çocuk hemen alıştı. Çünkü onlar da anne ve baba sevgisi istiyor. Sevgi, saygı, ilgi gösterince zaten yabancılık çekmiyorlar.” (Katılımcı 6).

“Endişelerimiz yoktu ama ilk çocuk bizi hiç dinlemiyordu. O bizi olmayan endişelere soktu.” (Katılımcı 5).

“Hiçbir endişem yoktu. Hemen almak istedim. Hallederim diye düşündüm.” (Katılımcı 1).

“Çok fazla bir endişem yoktu. Erkek çocuk çıkınca endişem olmadı. Kendi çocuklarım da erkek olduğu için erkek çocuk büyütmeyi bildiğimden endişelenmeden büyütebilirim dedim.” (Katılımcı 3).

Verilen ifadelere göre, koruyucu ailelerin endişelendiği durumlar, çocuğun bakımını yeterli düzeyde sağlayıp sağlayamadığı, güvenli bir şekilde büyütememe korkularıdır denilebilir.

Anne ve babanın davranışları çocuklara rol model olmaktadır. Çocuklar, ebeveynlerinde gördükleri tutumlara benzer davranışlar edinirler. Ebeveynlerin, çocuk yetiştirirken tutarlı davranışlar sergilemesi, çocuğun yaptığı hataları onu örselemeden olumlu davranışa dönüştürmesi gerekir. Anne ve babanın sabırlı, hoşgörülü ve anlayışlı ve problem çözme becerisinin gelişmiş olması gerekir. Korunmaya muhtaç çocukların olumsuz davranışı noktasında baş etme, iletişim ve yeterli olma becerileri yüksek olmalıdır. Bundan hareketle katılımcılara, koruyucu ailesi oldukları çocukta değiştirmek istedikleri davranışın olup olmadığı, çocuğa en çok hangi konularda kızıldığı ve bir problem yaşandığında nasıl tepki/ceza verdikleri ve çocuğun davranışını düzeltip düzeltmediği sorusu yöneltilmiştir.

“Büyük çocuğun biraz gizli saklı işleri oluyor. Öz ailesinden kalma bir alışkanlık. Mesela geceleri gizlice yemek yer. Ama beni çok rahatsız etmiyor. Çocuğum ilk geldiğinde sofraya oturamazdı, korkardı. Televizyon izlerken koltuğun arkasına saklanırdı. Çok şiddet görmüş. Elleri titrerdi. Onu anlamaya çalışıyorum. Çok büyük tepki vermiyorum. Çocuğum sonradan davranışlarını düzeltiyor. Zaten uyumlu bir çocuk. Bunların birlikte üstesinden geldik.” (Katılımcı 1).

“Yalan söylediklerinde kızıyorum. Çok istedikleri bir şey varsa almıyorum. Caydırıcı olmaya çalışıyorum. Mesela dışarı çıkmalarını yasaklıyorum. Ben öyle yapınca o gün için davranışlarını değiştiriyorlar. Sonra aynı davranışı yapmaya devam ediyorlar.” (Katılımcı 2).

“En çok yaramazlık yapıyor. Tableti kırıncı çok kızmıştım. Çok tepki vermem ama bazen küsme, konuşmama tepkisi veriyorum. Küsünce davranışlarını değiştiriyor ama ben de eskisi gibi davranınca yine aynı oluyor.” (Katılımcı 3).

“Çok fazla konuşuyor. Aşırı derecede. Onu değiştirmek isterdim. Gerçi bu yaştaki çocuklarda her şeyi öğrenme merakı, sürekli soru sorma durumu oluyor. Çok fazla kızmıyorum. Biraz inatçı bir çocuk. Her dediği olmasını istiyor. Çocuğumu 2 yaşındayken başka bir koruyucu aile almış. Orda öyle alıştığı için öyle olabilir diye düşünüyorum. İnat ettiği durumlarda odana git diye ceza veriyorum. Mesela on gün telefonla oynamasını yasaklıyorum. Bu davranışları bizi dinleyip düzeltiyor.” (Katılımcı 4).

“Bir kere cebimden benden habersiz para almıştı. Sen mi aldın dedim. Hayır dedi. Hâlbuki onun aldığını biliyordum. Mesele para değildi. Sadece yaptığı davranışı düzeltmek istedim. Yaptığı yanlış bana söyleyecek mi diye ısrarla sordum. Çocuğum bir ara burada sabıkalı kişiler vardı onlarla görüşüyordu. Onların elinden kurtardım. İlk başta bana karşı geliyordu. Sonradan beni dinlemeye, anlamaya başladı. Ona verdiğim tepki, seni kuruma tekrar gönderirim demek oldu.” (Katılımcı 5).

“Bizden izinsiz bir şeyler yaptığında kızıyoruz. Çünkü bu çocuk bize verilen bir emanet olduğu için başına bir şey gelir diye korkuyoruz. İzinsiz dışarı çıktığında gezmeye götürmem diye ceza veriyorum. Bize arada dinliyor.” (Katılımcı 6).

“Yalan söylemesine kızıyorum. Yalan konuşunca tablet oynamasını, telefonla oynamasını yasaklıyorum. O şekilde ceza veriyorum. Sonra özür dilerim diyor ama üç beş gün sonra unutup yine yapıyor.” (Katılımcı 7).

Verilen cevaplar incelendiğinde, çocukların yalan söylemesi, hırsızlık yapması, izinsiz davranışlar sergilemesi gibi durumlarda koruyucu aileler problem yaşamaktadırlar. Çocuğun sosyal ortamlardan uzak tutulması, teknolojik cihazlarla oynamasının yasaklanması gibi durumlarda çocukların olumsuz davranışları geçici süreliğine yapılmadığı söylenebilir.

Koruyucu ailelerin çocuklar için ruhsal ve toplumsal açıdan ‘tıpkı bir aile gibi’ olabilmeleri için çocuk ile ilişkilerinin olumlu olması, çocuğun istek ve ihtiyaçlarını ifade edebilmesi de önemli bir faktördür. Koruyucu aile içinde kendini örselenmemiş hisseden çocuk ve aile arasında sağlıklı bir ilişki sağlanır. Katılımcılara koruyucu ailesi oldukları çocuğun isteklerini rahatça ifade edip etmedikleri sorulmuştur.

“İlk başlarda çekinirdi, korkardı. Çünkü ben oğlum için üçüncü koruyucu aileyim. Şimdi isteklerini fazlasıyla ifade edebiliyor. Zor alıştı bize ama alıştı.” (Katılımcı 1).

“Çok rahat ve net ifade ediyor. Mesela marketten almak istediği şeyleri, yemek istediği şeyleri hemen söyler.” (Katılımcı 4).

“Evet ediyor. Bunu alın, şunu alın diyor. Geçen gün tablet istedi tablet aldık.” (Katılımcı 5).

“İsteklerini rahatça söylüyor. O güveni verdik. Yemek istediği şeyi, ihtiyacı konusunda her şeyi söylüyor.” (Katılımcı 7).

Verilen ifadelerle göre, çocukların koruyucu ailesinin yanında güvenli, fikirlerini açık bir şekilde ifade ettiği söylenebilir. Çocuğın duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilmesi aile içinde bir birey olarak görölmesindendir.

8.11. Koruyucu Aile Modelinin Aile Üzerindeki Etkisi

Koruyucu aile hizmeti, çocuğın gelişiminin olumlu ilerlemesi, kendisini ifade etme yeteneğini geliştirmesi, bireyselleşme sürecini tamamlayarak benlik saygısı yüksek bir birey olmasını sağlama açısından önemi büyüktür. Sürecin etkin ve verimli sürdürölmesiyle çocuğa maddi ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi gibi önemli kazanımlar sağladığı gibi koruyucu aileye de katkı sağlar.

Katılımcılara çocuk, koruyucu ailesi olduğu eve yerleştikten sonra hayatlarında ne gibi değışiklikler olduğu sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular şe şekilde ifade edilmiştir:

“Yaşantımız, programımız onlara göre oldu. Gidişlerimiz, gelişlerimiz, sosyal aktivitelerimizi onlara göre ayarladık.” (Katılımcı 1).

“Sosyal hayatım bitti. Kendi çocuklarımla evlerine gidip kalamaz oldum. Yalnız gidince aklım çocuklarda kalıyor. Bütün hayatımı çocuklara endeksledim. Nereye gidersem gideyim akşam evdeyim. 3 çocukla bir evde kiracı oldum. Bizi hep çıkardılar. Çocuklar yaramazlık yapınca hemen şikayet ettiler. Bu ev bizim altıncı evimiz. O sıkıntıları yaşadık.” (Katılımcı 2).

“Evimizde ses oldu. Biz yapacağımız planları ona göre ayarladık. Yalnızlıktan kurtulduk.” (Katılımcı 4).

“Her yere çocuğumla gitmek istedim. Mesela pazara gidiyoruz. Çocukla berbere gidiyoruz. Gezmeye gidiyoruz. O bize arkadaş oluyor. Biz ona aile oluyoruz. Evde akşamları bir ses, neşe oluyor. Eşim çocuğın sevdiği yemekler yapıyor. Çocuk mutlu olunca biz de mutlu oluyoruz.” (Katılımcı 6).

Yapılan görüşmelere göre, çocuğın koruyucu aileye katılımı ile aile içi etkinlikler, planlar ve programlar çocuğa göre düzenlendiği görölmektedir. Bunun yanı sıra, yalnızlıktan kurtulma gibi sebepler koruyucu aile modelinin aile üzerindeki etkileri arasındadır.

Aileye sonradan katılan bir çocuk, ailede yeniliğe ve ilişkilerde değışikliğe neden olmaktadır. Ebeveynlerin; eş olarak birbirlerinden, aile yaşamından, yakın çevreden ve toplumdan beklentileri farklılaşmaktadır. Koruma altına alınan çocuk ve alenin diğer üyeleri arasında uyum problemleri de yaşanabilmektedir. Koruyucu aile olduktan sonra aile üyeleri ve çocuk arasında uyum problemleri yaşanıp yaşanmadığı katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çocuklar evli olunca problem yaşamadık. Evli olmayan çocuk da istememezlik yapmadı. Sevdı. İkinci çocuğu alırken de ilk aldığım çocuğuma danıştım. O da çok istedi.” (Katılımcı 1).

“Uyumsuzluk yaşanmadı. Öz çocuklarımla çok çabuk kaynaştılar. Zaten onlar da istiyordu.” (Katılımcı 3).

“Uyumsuzluk olmadı. Çocuğum, kızıma hemen abla, oğluma hemen abi demeye başladı. Kızım 23 yaşında o zaten çocuk almamızı çok istiyordu. Koruma altına aldığım çocuk bizim aileye hemen alıştı. Çabuk benimsedi.” (Katılımcı 4).

“Hayır, bir problem yaşanmadı. Benim çocuklarım bizden biriymiş gibi davrandılar. Çocuğum da onları öz abisi gibi gördü.” (Katılımcı 6).

“Öz çocuklarım evli oldukları için bizimle yaşamıyor. Uyum problemi yaşamadılar. Aldığım çocuk ile torunum da çok iyi anlaşıyor.” (Katılımcı 7).

Verilen ifadelere göre, biyolojik çocukları evli olan ve olmayan aileler ile koruma altına alınan çocuk ile aralarında herhangi bir problem yaşanmadığı, koruma altına alınan çocuğun aile içinde benimsendiği belirtilmiştir. Katılımcılardan bazıları koruma altına çocuk ile aile bireyleri arasında uyum problemi yaşandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet yaşadım. Öz çocuklar ve aldığım çocuklar arasında bir anlaşmazlık oldu. Aralarında kıskançlık durumları oldu. Anlaşamadılar.” (Katılımcı 2).

“İlk dönemlerde yaşadık. Çocuk biraz yabancılık çekti. Sonradan birbirimize alıştık.” (Katılımcı 5).

Verilen ifadelere göre, koruyucu ailelerin öz çocukları ve koruma altına aldıkları çocuklarla ilgili yaşadıkları uyumsuzluk sebepleri anne veya babayı paylaşamama duygusundan ve koruma altına alınan çocuğun aileye ilk katıldığı anda yabancılık çekmesi, alışamama nedenleri etkili olmuştur.

8.12. Koruyucu Ailenin Çocuk Seçiminde Kriterleri

Koruyucu ailenin amaçları herhangi bir edenle ailesi ile birlikte yaşayamayan çocuklara, kısa ve uzun süreli bakım ve koruma sağlanmasıdır. Bu aileler, çocuğun anne ve babası yerine ana babalık rolünü üstlenirler. Fakat çocuğun bu süreçte ana ve babası ile kişisel ilişkisi de kesilmez. Koruyucu aile olmak isteyenlerin çocuk seçiminde bir takım kriterleri bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcılara koruyucu aile olmak istediklerinde koruma altına almak istedikleri çocuklara ilgili herhangi bir kriterinin olup olmadığı, çocuğun yaşı ve cinsiyetinin önemli olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Verilen ifadeler şu şekilde belirtilmiştir:

“Çocukların yaşının küçük olması benim için önemliydi. Bizim verdiğimiz terbiye ile büyümesini istedik. Kendim eğitmek istedim. Çocukların biyolojik ailesinin durumu da önemliydi benim için.” (Katılımcı 2).

“Küçük çocuk istedim. 4 ile 6 yaş olsun istedim. Zaten daha küçük çocukları bize vermiyorlar. Onları kurum evlatlık olarak veriyor. Bir de iki oğlum olunca kız çocuğu almak istemiştım. Kız evlat duygusu da tadalım dedik ama erkek çocuk verdiler.” (Katılımcı 3).

“3- 6 yaş arası bir kız çocuğu istemiştım. Erkek çocuk çıktı.” (Katılımcı 4).

“Biraz yaşı büyük olan bir çocuk istedik. 2-3 yaşlarında olursa o büyüene kadar biz iyice yaşlanırsız diye düşündük. Bir de erkek çocuk büyüttüğümüz için kız çocuk istedik. Kız çocuk büyütme nasıl olur onu da öğrenelim diye istedik. Öz ailesi çok sorunlu olmasın istedik. Ama kurumdan diyorlar zaten bu çocukların ailesi sorunlu olmasa bu çocuklar buraya bırakılmaz diyorlar.” (Katılımcı 6).

“Daha çok küçük çocuk olsun istedim. 3-5 yaşında olsun istedim. 5 yaşında çocuk verdiler. Küçük olmasını kendim eğitirim diye istedim. Kız çocuk olmasını istemiştım. Kız çocuğuna nasıl bakılacağını, büyütüleceğini bildiğim için. Ama erkek çocuk verdiler.” (Katılımcı 7).

Koruyucu ailelerin yaş grubu olarak 3-6 yaş arası çocukları tercih ettiği görülmektedir. Bu kriterin olmasının temel nedeni, küçük yaşta çocuk alarak hem uyum probleminin yaşanmasını engellemek hem de çocuklara istedikleri gibi bir eğitim vermek olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda erkek çocuğa sahip olan ailelerin erkek çocuk almak istemelerin nedeni, kız çocuğa sahip olan ailelerin de kız çocuk istemelerinin nedeni

cinsiyete dayalı çocuk yetiştirme bilgisine sahip olduğundandır. Erkek çocuğa sahip olan ailelerin kız çocuk istemesinin nedeni de kız evlat yetiştirme duygusunu tatmak istemeleri olduğudur. Fakat yapılan görüşmelere göre genellikle koruyucu ailelere erkek çocuk verildiği gözlemlenmiştir. Koruyucu ailelerin koruma altına almak istedikleri çocukla ilgili bir diğer kriter çocukların biyolojik ailesinin durumudur. Çocuk ile biyolojik ailenin ilişkisinin devam etmesi, çocuğun biyolojik aileye geri dönmek istemesi, biyolojik ailenin çocuğu olumsuz yönde etkilemesi gibi nedenlerden dolayı bu kriterin düşünüldüğü söylenebilir. Aynı zamanda bir ailenin öz engelli çocuğunu kaybettiği için engelli bir çocuk almak istemesi de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Benim çocuklarım vefat etmişti. Çocukları da çok severim. Ölen çocuklarım engelliydi. Biz ilk çocukta erkek olsun istedik. Çünkü eşimin oğlu o zamanlar evli değildi. O yüzden erkek çocukla daha çabuk kaynaşır diye düşündük. İkinci çocukta özellikle engelli olsun istedik. Ben sahiplenmezsem, başkaları sahiplenmezse kim sahiplenecekti. Onların daha çok bakıma ihtiyacı olduğunu bildiğimizden böyle istedik.” (Katılımcı 1).

Buna göre koruyucu aile hizmetinin dolaylı olarak evlatlık hizmeti gibi görüldüğünü göstermektedir.

8.13. Koruyucu Ailelerin Kamu Kurum ve Kuruluşlarla Yaşadığı Problemler ve Çözüm Önerileri

Koruyucu aile tarafından bakılan çocukların çeşitli kurum ve kuruluşlarda ayrıcalıklar bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklar bazı aileler tarafından olumlu olarak karşılanırken çocuk açısından olumsuz bir durum olarak görülebilir. Katılımcılara koruyucu aile olarak kamu kurum ve kuruluşlarıyla alakalı problem yaşıyıp yaşamadıkları ve çözüm önerilerin neler olduğu sorusu yöneltilmiştir.

“Kurumlarla ilgili bir problem yaşamıyoruz. Hatta bazı yerlerde engelli çocuk alığımız için daha çok ilgi görüyoruz.” (Katılımcı 1).

“Bir problem yaşamadık. O konuda devlet çok sahip çıkıyor. Her şeyini karşılıyor.” (Katılımcı 4).

“Bir problem yaşamıyoruz. Zaten devletin çocuğu olduklarını biliyorlar. Çocuklar 18 yaşına gelince çocuklar meslek sahibi oluyor. Üniversite okumak isteyenleri okutuyorlar. O konuda memnumum.” (Katılımcı 5).

“Hiçbir problem yaşamadık. Çocuk kreşe gidiyor. Devlet ödüyor. Hastane masraflarını ödüyor. Sıkıntı yaşamadık. Sadece biraz geliri düşük.” (Katılımcı 7).

Verilen ifadelere göre, hastaneler, okullar ve diğer kurumlarla ilgili bir problem yaşanmadığı belirtilmiştir. Bazı kurumlarda problem yaşayan ailelerin görüşleri şu şekildedir:

“Hastaneler, okullar ve diğer kurumlarla ilgili bir sıkıntı yaşamıyorum ama Sosyal Hizmet Kurumu çok ilgisiz. Anneler gününde bile bir mesaj atmadılar. İki kere ameliyat oldum o ara çocukları geçici yurda bıraktım. Kurumdakiler sormadılar bile. Ben çocuklara bakıyorum, memnumum ama onlar umursamıyorlar. Çocuklar uzaktan eğitimle ders işlediği için onlara tablet almak istedim. Üçüne birden aynı anda alamadım. Kuruma yazdım. Onlar da 2 tane göndermişler. Küçük çocuğa göndermediler. O çocuk günlerce ağladı. Çok üzüldüm. Onlara belirli bir ödenek geliyor. Ben onları biliyorum ama küçük çocuğa almadılar.” (Katılımcı 2).

“Okulda koruyucu aile tarafından bakılan çocuk olduğunu bildiklerinden bazen öğretmenleri tolerans gösteriyormuş. Öğretmen tolerans gösterince diğer arkadaşlarının

tepkisine çocuğumuzun morali bozulmuştu. Çocuk ayrıcalıklı olmak istemiyor. Herkese nasılsa ona da öyle davranılsın istiyor. Ayrıcalıklı gösterilmek onu mutlu etmiyor. Aksine üzüyor. Başka bir problem yaşamadık.” (Katılımcı 6).

Buna göre çocuklara ayrıcalıklı ve farklı davranılması çocuk açısından olumsuz karşılanmaktadır. Ayrıca aileler çocuğun alındığı kurumdan gerekli ölçüde ilgi beklemektedir.

8.14. Koruyucu Aile Uygulamasının Yaygınlaştırma Metotları

Koruyucu aileliğin tanıtımında ailelerin önemli yeri bulunmaktadır. Koruyucu aile olmak isteyenlere, koruyucu aile tecrübesinin aktarılmasıyla bu hizmetin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Katılımcılara koruyucu aile hizmeti yaygınlaştırılmalı mı ve nasıl yaygınlaştırılması gerektiği sorusu yöneltilmiştir:

“Yaygınlaştırılmalı. Çünkü arkadaş çevremde çocuk alıp da kötü duruma düşeni görmedim. Herkes birbirine önerse yaygınlaşabilir. Kurumda çalışanlar da koruyucu aile olmaya teşvik etmeli.” (Katılımcı 1).

“Yaygınlaştırılmalı. Ama aileler çok iyi araştırılmalı. Biz Sosyal Hizmetlere kurs gördüğümüz zaman ne aileler gördük. Çocukların kıyafetleri kirli, ayakkabıları büyük bir çocuk gördüm. Ben de orada anneye çocuğa biraz düzgün bakmasını söyledim. ‘Ne diyorsun sen ya kaç para veriyorlar, nasıl alayım’ dedi. O yüzden aile çok önemli. Çok iyi araştırmaları gerekiyor. Sevgi evlerinde çalışanların da araştırılmasını istiyorum. O evlerin ismi sevgi evleri ama ben öyle düşünmüyorum. Çocuklara çok sevgisiz bakmışlar. Bu duruma ben çok üzülüyorum. Şimdilerde her şeyin reklamını yapıyorlar. Biraz da koruyucu aile olmanın reklamını yapsınlar. İnsanlar bu reklamları göre göre merak edip gider kuruma sorar, bilgi alır. Oradaki çocuklarda ailelere verilir. Bakımı sağlanır.” (Katılımcı 2).

“Yaygınlaştırılmalı. Çocuklar iyi bir aileye düşerse topluma kazandırılıyor. Bazı aileler maddi açıdan çocuk istiyor. Genelde bazıları çocuk hemen devlet memuru olabiliyor diye alıyor. Bilincinde olan aileler çocuk almalı. Kurum bunları göz önüne alarak yaygınlaştırabilir.” (Katılımcı 4).

“Yaygınlaştırılmalı. Devlet aileleri bilinçlendirmeli. Televizyonlarda, telefonlarda, internetlerde saçma sapan şeyler varken bunlar üzerinde keşke daha fazla durulsa. İnsanlar çocuk almaya gitmeseler bile en azından onları ziyaret etmeye giderler.” (Katılımcı 6).

“Yaygınlaştırılmalı aslında. Mesela biz çevremizde bakıyoruz sabırlı, eğitimli aileler olunca onlara çocuk almalarını söylüyoruz. Koruyucu aile olanlar çevresindekiler her şeyi detaylı anlatsa yaygınlaşabilir.” (Katılımcı 7).

Verilen cevaplar incelendiğinde, tüm aileler koruyucu aile hizmetinin yaygınlaştırılması gerektiği fikrindedir. Bu hizmetin yaygınlaştırılması için ailelerin yakın çevrelerine koruyucu aile olabilmenin gerekliliklerini, tecrübelerini anlatmaları gerektiği, bilinçli ailelerin koruyucu aile olması gerektiği, devletin koruyucu aile uygulamasını medya ile toplumu bilgilendirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

9. SONUÇ

Tüm toplumlarda korunmaya muhtaç çocukların bakımı en önemli problemlerden biri olmuştur. Aile kurumu, çocuğun bakımı için en ideal ortamdır. Fakat ailenin parçalanması durumunda kurum bakımı, evlatlık edindirme ve koruyucu aile uygulaması gibi bakım yöntemleri bulunmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik olan koruyucu aile

uygulaması, öz ailesi tarafından bakılamayan ve evlatlık olarak verilmesinin mümkün olmadığı durumda öz anne ve babanın yerini alacak bir aile yanında çocuğun bakımının ve korunmasının sağlanmasıdır.

Koruyucu aile olabilmek için bir takım koşullar bulunmaktadır. Koruyucu aile olmak için başvuru yapan ailelerin koşulları sağlayıp sağlayamadığı değerlendirilir. Koruyucu aile olmak için adli sicil kaydı, fotoğraf, ailenin maddi durum bilgisi, çocuğa bakabilmek için herhangi bir fiziksel ve ruhsal rahatsızlığının olup olmadığını beyan eden sağlık raporu istenilmektedir. Bunun yanı sıra koruyucu aile olmak isteyenlerin aile içi ilişkilerinin nasıl olduğu araştırılmaktadır. Koruma altına alınacak çocuk için ev içinde gerekli koşulların olup olmadığı incelenmektedir.

Yapılan görüşmelerde koruyucu aile olmak, birey odaklı ve çocuk odaklı anlamlar taşımaktadır. Korunmaya muhtaç bir çocuğu büyütmek, topluma kazandırmak manevi açıdan önemlidir. Koruyucu aile olan ailelerde eşlerin fikirlerinin yanı sıra akraba ve yakın çevrenin de etkisi bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde, koruyucu aile olanların akrabaları ve yakın çevreleri tarafından olumlu karşılandığı belirtilmiştir. Olumsuz tepki verenler çocuğun bakımını üstlenemeyecekleri ve çocuğun aile çevresinde benimsenmesinden fikrine sahip olduğundan kaynaklanmaktadır Ebeveynler için çocuk, aileyi tamamlayan önemli bir unsurdur. Çocuk sahibi olmayan eşler evlat edinme veya koruyucu aile olma hizmetine başvurumaktadırlar. Yapılan görüşmelerde biyolojik çocuğa sahip olmayan aile üyesi, çocuk sahibi olma konusunda bilgilendirilmiş ve koruyucu aile olmaya yönlendirilmiştir. Biyolojik çocuğa sahip olan aileler, öz çocukları evlendikten sonra ruhsal açıdan boşluğa düşüp, çocuk yetiştirme özlemiyle koruyucu aile olmuşlardır. Koruyucu ailelere her ay düzenli olarak ücret verilmektedir. Koruyucu aile olmanın maddi gelir imkânı sağlaması nedeniyle koruyucu aile olan aileler de bulunmaktadır.

Koruyucu aile olmanın olumlu ve olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Biyolojik çocuğa sahip olmayan aileler, anne ve baba olmanın hazzını yaşamaktadır. Ruhsal açıdan tatmin olmak, aile içi ilişkileri kuvvetlendirmek, planlı ve programlı yaşamaya başlamak, sosyal ortamlarda saygınlık ve statü kazanmak, aile sevgisine muhtaç olan çocukları aile sıcaklığı ile büyütmek, maddi gelir imkânının bulunması olumlu yönleri arasındandır. Çocuğun biyolojik ailesi tarafından geri alınabilme durumu, çocukların koruyucu aileye alışamaması uygun olmayan davranışlar sergilemesi ve bu durumda ailenin baş edememesi, ailelerin çocuğa bakmakla yükümlü oldukları için sosyal aktivitelere yeterince katılamaması koruyucu aile olmanın olumsuz yansımalarıdır. Ailelerin, çocuğun bakımını sağlayacak ve onun biyolojik ailesiyle olan ilişkilerini geliştirme yeteneğine sahip aileler olması önerilmektedir. Koruyucu aileler, çocukla ilişkisinin 'tıpkı bir aile gibi' olmasını istemekte ve bu ilişkinin çocuğun öz ailesi tarafından geri alınarak bitebileceği duygusu onları rahatsız edebilmektedir. Bu yüzden çocuğun öz ailesi ile ilgili ilişkilere direnç gösterebilmektedir. Yapılan görüşmelere göre, çoğunun çocukların biyolojik ailesi ile ilgili olumsuz ifadeler kullandıkları görülmektedir. Fakat bu olumsuz ifadelerin biyolojik ailelerin çocukları ile görüşmek istemediklerinden dolayıdır. Biyolojik ailesi ile görüşen çocukların koruyucu ailelerin karşı davranış ve tutumlarında değişiklik olmasının sebebi biyolojik ailelerin, çocuğa koruyucu aileler ilgili olumsuz görüşler ifade ettiklerinden kaynaklanmaktadır. Biyolojik aile ile ilgili yapılan görüşmeler sonrası çocukların koruyucu ailelere karşı olumsuz duygular beslememelerin nedeni, koruyucu ailelerin, öz aile ilgili olumsuz duygu ve düşüncelerini çocuğa aktarmamalarıdır.

Koruyucu ailelerin korunmaya muhtaç çocuğun olumlu koşullar altında bakımının sağlanması hususunda yeterli olmaları, baş etme becerilerin olması, kişisel gelişimlerini tamamlamış olmaları gerekir. Baş etme becerisi, davranışsal ve bilişsel açıdan yeterli olan

kişilerin çocukları ile kurdukları iletişim çözüm odaklı olmaktadır. Bu da çocukların duygu ve davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan görüşmelerde bazı aileler endişelendiği konular olduğunu, bazı aileler ise hiçbir konuda endişe duymadıklarını, sorunlarla baş edebileceklerine inandıkları otaya konulmuştur. Koruyucu ailelerin endişelendiği durumlar, çocuğun bakımını yeterli düzeyde sağlayıp sağlayamadığı, güvenli bir şekilde büyütememe korkularıdır denilebilir.

Anne ve babanın davranışları çocuklara rol model olmaktadır. Çocuklar, ebeveynlerinde gördükleri tutumlara benzer davranışlar edinirler. Korunmaya muhtaç çocukların olumsuz davranışı noktasında baş etme, iletişim ve yeterli olma becerileri yüksek olmalıdır. Yapılan görüşmelerde çocukların yalan söylemesi, hırsızlık yapması, izinsiz davranışlar sergilemesi gibi durumlarda koruyucu aileler problem yaşamaktadırlar. Çocuğun sosyal ortamlardan uzak tutulması, teknolojik cihazlarla oynamasının yasaklanması gibi durumlarda çocukların olumsuz davranışları geçici süreliğine yapılmadığı söylenebilir. Koruyucu ailelerin çocuklar için ruhsal ve toplumsal açıdan 'tıpkı bir aile gibi' olabilmeleri için çocuk ile ilişkilerinin olumlu olması, çocuğun istek ve ihtiyaçlarını ifade edebilmesi de önemli bir faktördür. Koruyucu aile içinde kendini örselenmemiş hisseden çocuk ve aile arasında sağlıklı bir ilişki sağlanır. Yapılan çalışmada çocukların koruyucu ailesinin yanında güvenli, fikirlerini açık bir şekilde ifade ettiği söylenebilir. Çocuğun duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilmesi aile içinde bir birey olarak görülmesindendir.

Koruyucu aile hizmeti, çocuğun gelişiminin olumlu ilerlemesi, kendisini ifade etme yeteneğini geliştirmesi, bireyselleşme sürecini tamamlayarak benlik saygısı yüksek bir birey olmasını sağlama açısından önemi büyüktür. Sürecin etkin ve verimli sürdürülmesiyle çocuğa maddi ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi gibi önemli kazanımlar sağladığı gibi koruyucu aileye de katkı sağlar. , çocuğun koruyucu aileye katılımı ile aile içi etkinlikler, planlar ve programlar çocuğa göre düzenlendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, yalnızlıktan kurtulma gibi sebepler koruyucu aile modelinin aile üzerindeki etkileri arasındadır. Aileye sonradan katılan bir çocuk, ailede yeniliğe ve ilişkilerde değişikliğe neden olmaktadır. Ebeveynlerin; eş olarak birbirlerinden, aile yaşamından, yakın çevreden ve toplumdan beklentileri farklılaşmaktadır. Koruma altına alınan çocuk ve alenin diğer üyeleri arasında uyum problemleri de yaşanabilmektedir. Koruyucu ailelerin öz çocukları ve koruma altına aldıkları çocuklarla ilgili yaşadıkları uyumsuzluk sebepleri anne veya babayı paylaşamama duygusundan ve koruma altına alınan çocuğun aileye ilk katıldığı anda yabancılaşma çekmesi, alışamama nedenleri etkili olmuştur.

Koruyucu aile olmak isteyenlerin çocuk seçiminde bir takım kriterleri bulunmaktadır. Koruyucu ailelerin yaş grubu olarak 3-6 yaş arası çocukları tercih ettiği görülmektedir. Bu kriterin olmasının temel nedeni, küçük yaşta çocuk alarak hem uyum probleminin yaşanmasını engellemek hem de çocuklara istedikleri gibi bir eğitim vermek olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda erkek çocuğa sahip olan ailelerin erkek çocuk almak istemelerin nedeni, kız çocuğa sahip olan ailelerin de kız çocuk istemelerinin nedeni cinsiyete dayalı çocuk yetiştirme bilgisine sahip olduğundandır. Erkek çocuğa sahip olan ailelerin kız çocuk istemesinin nedeni de kız evlat yetiştirme duygusunu tatmak istemeleri olduğudur. Koruyucu ailelerin koruma altına almak istedikleri çocukla ilgili bir diğer kriter çocukların biyolojik ailesinin durumudur. Çocuk ile biyolojik ailenin ilişkisinin devam etmesi, çocuğun biyolojik aileye geri dönmek istemesi, biyolojik ailenin çocuğu olumsuz yönde etkilemesi gibi nedenlerden dolayı bu kriterin düşünüldüğü

söylenabilir. Aynı zamanda bir ailenin öz engelli çocuğunu kaybettiği için engelli bir çocuk almak istemesi de kriterler arasındandır.

Koruyucu aile tarafından bakılan çocukların çeşitli kurum ve kuruluşlarda ayrıcalıklar bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklar bazı aileler tarafından olumlu olarak karşılanırken çocuk açısından olumsuz bir durum olarak görülebilir. Çocuklara ayrıcalıklı ve farklı davranılması çocuk açısından olumsuz karşılanmaktadır. Ayrıca aileler çocuğun alındığı kurumdan gerekli ölçüde ilgi beklemektedir.

Koruyucu aileliğin tanıtımında ailelerin önemli yeri bulunmaktadır. Koruyucu aile olmak isteyenlere, koruyucu aile tecrübesinin aktarılmasıyla bu hizmetin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Bu hizmetin yaygınlaştırılması için ailelerin yakın çevrelerine koruyucu aile olabilmenin gerekliliklerini, tecrübelerini anlatmaları gerektiği, bilinçli ailelerin koruyucu aile olması gerektiği, devletin koruyucu aile uygulamasını medya ile toplumu bilgilendirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2000). Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, E. (2008). Velayet, Çocuğun Korunması ve Koruyucu Aile Hizmeti, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları.
- Alkan, A. T. (1992). “Ev ve Ailenin Değişimi”, İçinde: Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi (2. Cilt, ss. 786-801), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Baykara Acar, Y., Acar, H. (2002). Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 13 (1), ss. 29-35.
- Bıyıklı, L. (1983). Koruyucu Aile Bakımı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16 (1), ss. 11-15.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma Deseni (Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları), Çev. Yüksel Dede, 4. Baskı, Ankara: Eğiten Kitap Yay.
- Çocuk Koruma Kanunu, 15/7/2005 Tarihli 25876 Sayılı Resmi Gazete, Cilt:44, Madde-3-(1), Erişim Tarihi: 03.05.2021.
- Düzbakar, Ö. (2008). Osmanlı Devleti’nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 (5), ss. 290-312.
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayınları.
- Erol, N., Şimşek, Z. (2008). Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar; Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi, içinde: Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, Edit: N. Erol, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güngör, F. (2016). “Aile ve Çocuk”, içinde: Aile Sosyolojisi, Editörler: Nazmi Avcı, Erdal Aksoy, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Güran, N. (1971). Çocuk İçin Kurum Bakımı ve Bir Araştırma, Sosyal Hizmet Dergisi, 1 (1), s. 4-8.
- Gürcan, A.(2008). “Türk Toplumunda Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetlerine İlişkin Bakış Açısı ve Yaklaşımı”, içinde: Koruyucu Aile, *Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh*

- Sağlığı*, Edit: N. Erol, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları.
- İkizoğlu, M. (2001). “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu”, içinde: İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, (ss. 161-169) (Yay. Haz.: Kasım Karataş, Çiğdem Arıkan), Ankara: Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları.
- İnan, A., N. (1970). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar*, (Der: Feyyaz Gölcüklü), İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Karataş, K. (2008). “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, içinde: Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı, (ss. 41-45), Edit: N. Erol, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği, 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 Sayılı Resmi Gazete, madde 4 (a), Erişim Tarihi: 27.04.2021.
- Kurt, A. (1992). “Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri.” içinde: Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, (2. Cilt, ss. 548-560), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Özdemir, F. (1996). “Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Bakımı (Psiko-Sosyal ve Hukuksal Açıdan)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayar, K., Bağlan, B. (2010). *Koruyucu Psikoloji*, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Serdar, İ. (2000). “Koruyucu Aile”, içinde: Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, 467-508.
- Sezer, Ö. (2010). “Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19.
- Sosyal Hizmetler Kanunu, 27/5/1983 Tarihli 18059 Sayılı Resmi Gazete, Yayınlandığı Düstur:5, Cilt:22, Madde:3 (b), Erişim Tarihi: 03.05.2021.
- Şahin, G., Sürücü, A. (2011). “Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik”, *e-journal of New World Sciences Academy*, 6 (1), 1318-1334.
- Şenocak, H. (2005). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenocak, H. (2006). *Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri*, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51 (51), 176-228.
- Taştekel, S. (1992). *Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri*, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 312-327.
- Taştekel, S. (1989). *Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Koruyucu Aile Bakımı İzmir Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel, Z., Demirel, B., Kaya Şahin, Z., (2018). *Ailelerin Koruyucu Aile Olmaya Karar Vermelerinde Etkili Olan Etmenler ile Koruyucu Aile Olmanın Anlam ve Önemi*, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19 (43), 15-36.
- Ünal, V. (2015). *Dünden Bugüne Kültürümüzde Koruyucu Aile Hizmetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (6), 875-900.
- Ünlü, E. (1987). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Sosyal Hizmette Bir Değerlendirme Araştırması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H. (2013). *Ana-Baba Okulu*, 18. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 499-525.
- Yazıcı, E. (2014). “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (2), 247-270.
- Yazıcı, N. (2000). “Tanzimat Döneminde Yetim Çocuklara Yönelik Koruma Çalışmaları”, içinde: Osmanlılar Döneminde Yoksullukla Mücadele Yolunda Yapılan Çalışmalar, (ss. 35-47), Editör: İbrahim Ateş, Ankara: YOYAV Yayınları.
- Yazıcı, N. (2007). “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 48 (1), 1-46.
- Yılmaztürk, G. (1991). İnfertil Ailelerin Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Olma Konularındaki Bilgi ve Tutumları, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, 7. Baskı, Ankara: Özgür Yayınları.